

Analýza a mezinárodní srovnání právní úpravy problematiky odpovědnosti právnických osob za jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy

Úvod:

V rámci činnosti mezinárodních organizací, jako je Organizace spojených národů, OECD a Rada Evropy byly v posledních 10 letech uzavírány mezinárodní smlouvy zaměřené na mezinárodní spolupráci v boji se závažnou kriminalitou. Cílem těchto smluv je zajistit kriminalizaci některých závažných forem protispolečenské činnosti ve vnitrostátním právu smluvních stran a mezinárodní spolupráci při jejich postihu. Obdobné cíle sledují některé právní předpisy Evropských společenství/Evropské unie, a to rámcová rozhodnutí přijímaná v rámci III. pilíře a směrnice přijímané v rámci I. pilíře (dále jen „právní předpisy EU“). Právní předpisy EU zavazují členské státy k dosažení souladu jejich vnitrostátního práva s příslušným právním předpisem EU. Jsou pro členské státy závazné, pokud jde o výsledek, jehož má být dosaženo, přičemž volba formy a prostředků pro jejich provádění se ponechává vnitrostátním orgánům. Dostatečná mohou být již dosažená vnitrostátní opatření, pokud je zajištěno plné použití obsahu právního předpisu EU dostatečně srozumitelným a přesným způsobem. Obsah právních předpisů EU musí být proveden v předepsané časové lhůtě. Podle současného právního rámce se sice Evropská komise či členské státy nemohou v oblasti III. pilíře obracet na Evropský soudní dvůr s žalobou na porušení smlouvy, Evropská komise má ovšem povinnost podle příslušného článku rámcového rozhodnutí vypracovat písemnou zprávu o opatřeních přijatých členskými státy pro dosažení souladu vnitrostátního zákonodárství s obsahem rámcového rozhodnutí. Evropský soudní dvůr nicméně může rozhodovat spory ohledně výkladu nebo platnosti ustanovení rámcových rozhodnutí. Rovněž u směrnic vypracovává Evropská komise písemnou zprávu o stavu implementace opatření přijatých členskými státy a Evropský soudní dvůr je oprávněn rozhodovat spory ohledně výkladu nebo platnosti ustanovení směrnic. U právních aktů I. pilíře ovšem Evropská komise a členské státy disponují rovněž právem obracet se na Evropský soudní dvůr s žalobou na porušení smlouvy v případě chybějícího či nedostatečného provedení ustanovení směrnic do právních řádů členských států.

V mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU jsou vymezena typovými znaky určitá jednání s požadavkem, aby ve vnitrostátním právu každé země vázané smlouvou nebo právním předpisem EU bylo ve smlouvě nebo v právním předpise EU vymezené jednání prohlášeno za trestný čin a za takové jednání byl stanoven postih právnických osob sankcemi, které jsou popsány jako trestní, správní nebo civilní.

Závazek ke kriminalizaci určitých závažných forem protispolečenské činnosti a postih právnických osob neobsahují jen mezinárodní smlouvy, které jsou pro Českou republiku právně závazné, ale i řada smluv, k nimž dosud Česká republika nepřistoupila, ačkoli s ohledem na své členství v mezinárodních organizacích, které vznik smluv iniciovaly, a priorit vlastní trestní politiky, by k nim přistoupit měla. Důvodem odkladu přistoupení k těmto smlouvám, tedy k jejich podpisu a ratifikaci je právě to, že český právní řád neumožňuje ukládat sankce právnických osobám za protiprávní jednání, jež jsou v těchto smlouvách vymezena. K ratifikaci či přistoupení k některým z níže uvedených úmluv je Česká republika neustále mezinárodními organizacemi vyzývána a ocitá se tak v

nezáviděnlivým postavení, přičemž některými z nich je již vázána naprostá většina členů mezinárodního společenství.

Požadavek uvedených mezinárodních smluv a právních aktů EU, aby protiprávní jednání typovými znaky v nich vymezená, byla pokládána za trestný čin, Česká republika splňuje. Každé z těchto jednání je podřaditelné pod znaky skutkové podstaty některého z trestných činů uvedeného ve zvláštní části zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, resp. dosud účinného trestního zákona č. 140/1961 Sb. (viz bod „ad1b“ a příloha). Nesplňuje však požadavek, aby za toto protiprávní jednání (to znamená za trestný čin, pod jehož skutkovou podstatu je jednání vymezené ve smlouvě nebo právním předpisu EU podřaditelné) odpovídala vedle fyzické osoby i osoba právnická s možností uložit jí trestní, správní nebo jiné sankce. Trestní odpovědnost právnických osob není v českém právním řádu zavedena vůbec (právnickou osobu lze postihnout toliko ochranným opatřením zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty podle § 101 odst. 1 písm. c) nebo odstavce 2 trestního zákoníku), správnětrestní odpovědnost se vztahuje jen na porušení povinností, zákazů, omezení, pravidel nebo podmínek uložených právnickým osobám v zájmu řádného zabezpečení výkonu veřejné správy a nikoli na porušení elementárních právních a morálních pravidel lidského společenství, která jsou vesměs předmětem ochrany uvedených mezinárodních smluv a právních předpisů EU, respektive objektem protiprávních jednání, která jsou v nich určena k trestnímu postihu.

Přestože mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU nabízejí též alternativu soukromoprávního postihu právnických osob za protiprávní jednání v nich uvedená, v materiálu se o ní blíže nepojednává. Možnosti postihu právnických osob v rámci soukromého práva jsou velmi omezené. Lze si toliko představit ručení právnické osoby za pokutu (peněžitý trest) uloženou osobě fyzické za trestný čin spáchaný jménem nebo v zájmu právnické osoby nebo k jejímu prospěchu apod. Taková sankce by však neměla na právnickou osobu dostatečně odstrašující účinek, nehledě na to, že by byla devalvována ještě tím, že zaplacením pokuty v rámci ručitelského závazku by postihu unikla fyzická osoba, které by byl peněžitý trest v trestním řízení primárně uložen. Cestou civilních sankcí nejsou závazky k postihu právnických osob plněny v žádné z členských zemí EU. Ostatně civilní postih právnických osob nebyl jako alternativa plnění mezinárodních závazků zmiňován ani v materiálu, na jehož základě bylo vydáno usnesení vlády č. 380 ze dne 30. března 2009, jímž bylo vypracování analýzy a mezinárodního srovnání právní úpravy problematiky odpovědnosti právnických osob za jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy, uloženo. Tento materiál je proto zaměřen toliko na trestní a správní alternativu postihu právnických osob.

Postih právnických osob v souladu s požadavky uvedených mezinárodních smluv a právních předpisů EU měl být zajištěn zavedením trestní odpovědnosti právnických osob, a to v takovém rozsahu, aby odpovědnost zahrnovala i protiprávní jednání, resp. trestné činy, k jejichž postihu je Česká republika zavázána. Vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (tisk 745 ve IV. volebním období), který tento požadavek splňoval, však byl v roce 2004 Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky zamítnut a jiný obdobný návrh na zavedení trestní odpovědnosti právnických osob vláda Poslanecké sněmovně již nepředložila. Místo toho usnesením č. 64 ze dne 23. ledna 2008 ke Konceptu boje proti organizovanému zločinu uložila zpracovat věcný záměr zákona o správní odpovědnosti právnických osob a v termínu do 31. prosince 2008 jej předložit vládě k projednání. V rámci připomínkového řízení k věcnému záměru takového zákona (zákon o odpovědnosti právnických osob za správní delikty spáchané jednáním, které je u fyzických osob postihováno jako trestný čin a k jehož postihu u právnických osob zavazuje mezinárodní smlouva nebo právní předpis Evropských společenství) však ministr a předseda Legislativní rady vlády, jakož i některá další připomínková místa, doporučili řešit závazky k postihu

právnických osob legislativním opatřením v oblasti práva trestního. Vláda z podnětu ministra vnitra tato doporučení projednala a usnesením č. 380 ze dne 30. března 2009 uložila ministru vnitra zpracovat ve spolupráci s ministrem spravedlnosti a vládě do 31. prosince 2009 předložit analýzu a mezinárodní srovnání právní úpravy problematiky odpovědnosti právnických osob za jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy. Tím byl úkol stanovený usnesením vlády č. 64 ze dne 23. ledna 2008 ke Koncepci boje proti organizovanému zločinu, to je zpracovat věcný záměr zákona o správní odpovědnosti právnických osob a v termínu do 31. prosince 2008 jej předložit vládě k projednání, fakticky zrušen.

Účelem analýzy je v souladu s usnesením vlády č. 380 ze dne 30. března 2009 shromáždit a vyhodnotit informace potřebné ke kvalifikovanému rozhodnutí o tom, zda postih právnických osob řešit sankcemi trestními nebo správními. Materiál je proto strukturován následovně:

1. Vyhodnocení závazků k postihu právnických osob.

- a) Výčet mezinárodních smluv, a to včetně těch, které zatím nenabýly platnosti, nebo je Česká republika zatím nepodepsala anebo neratifikovala a nejsou proto pro ni závazné, a právních předpisů EU, v nichž jsou požadavky na zavedení postihu právnických osob obsaženy.
- b) Výčet trestných činů podle trestního zákoníku, pod něž jsou podřaditelná protiprávní jednání uvedená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU.
- c) Okruh právnických osob, které mají být z odpovědnosti vyloučeny.
- d) Okruh fyzických osob, za jejichž trestný čin má být právní osoba odpovědná, a podmínky odpovědnosti právní osoby za trestný čin spáchaný takovou fyzickou osobou.
- e) Okruh případů, na které má být právní úprava postihu právní osoby uplatněna z územního hlediska.
- f) Druhy sankcí, které mají být právní osobám ukládány.
- g) Požadavky mezinárodních smluv a právních předpisů EU na mezinárodní spolupráci při postihu právnických osob a právní instrumenty, o které se mezinárodní spolupráce může opírat.

2. Stručný popis právní úpravy postihu právnických osob podle platného právního řádu České republiky se závěrem, do jaké míry platný právní stav umožňuje splnit požadavky mezinárodních smluv a právních předpisů EU.

3. Dosavadní opatření na doplnění právního řádu provedená za účelem splnění požadavků mezinárodních smluv a právních předpisů EU na postih právnických osob.

- a) Základní principy vládního návrhu na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim a vyhodnocení obecné rozpravy k tomuto návrhu v Poslanecké sněmovně (řešení v oblasti práva trestního).
- b) Základní principy věcného záměru zákona o odpovědnosti právnických osob za správní delikty spáchané jednáním, které je u fyzických osob postihováno jako trestný čin a k jehož postihu u právnických osob zavazuje mezinárodní smlouva nebo právní předpis EU, a vyhodnocení mezirezortního připomínkového řízení k tomuto návrhu (řešení v oblasti práva správního).

4. Plnění požadavků mezinárodních smluv a právních předpisů EU na postih právníků osob v členských zemích EU.

- a) Členské země EU, jejichž právní řád postih právníků osob podle požadavků mezinárodních smluv a právních předpisů EU neumožňuje, a opatření, která jsou v těchto zemích připravována.
- b) Členské země EU, v nichž jsou právníků osobám ukládány ke splnění požadavků mezinárodních smluv a právních předpisů EU sankce trestní, stručný popis právní úpravy, kterou se ukládání trestních sankcí zabezpečuje, a její vyhodnocení z hlediska plnění závazků mezinárodních smluv a právních předpisů EU, případných aplikačních problémů a odborného či politického ohlasu.
- c) Německý model správní odpovědnosti právníků osob a jeho porovnání s právní úpravou trestní odpovědnosti právníků osob, která měla být zavedena vládním návrhem zákona na vydání zákona o trestní odpovědnosti právníků osob a řízení proti nim (tisk 745 ve IV. volebním období).

5. Využití poznatků o způsobu plnění požadavků mezinárodních smluv a právních předpisů EU na postih právníků osob v zemích EU k řešení postihu právníků osob v České republice.

- a) Právní úprava postihu právníků osob správními sankcemi v rámci správní odpovědnosti právníků osob.
- b) Právní úprava postihu právníků osob trestními sankcemi v rámci trestní odpovědnosti právníků osob.

6. Shrnutí, závěry a doporučení.

K jednotlivým bodům materiálu:

Ad 1)

Vyhodnocení závazků k postihu právníků osob

Jak již bylo uvedeno, dosavadní snaha o zavedení trestní odpovědnosti právníků osob, v jejímž rámci by bylo možné postihovat právníkové osoby za protiprávní jednání vymezená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU, byla odmítnuta, a to též s poukazem na to, že zamýšlený rozsah odpovědnosti výrazně přesahuje požadavky mezinárodních závazků České republiky. Z obecné rozpravy poslanců k vládnímu návrhu na vydání zákona o trestní odpovědnosti právníků osob je patrná politická vůle netrestat právníkové osoby za typicky kriminální činy, na jejichž postih jsou mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU zaměřeny, a pokud by měl být postih právníků osob v nějaké formě zaveden, tak jen v minimálním rozsahu, tedy jen potud, aby Česká republika mohla splnit závazky, které pro ni z mezinárodních smluv a členství v EU vyplývají. I když od roku 2004, kdy byl v Poslanecké sněmovně návrh na zavedení trestní odpovědnosti právníků osob odmítnut, mohlo se právní a zejména politické vědomí v oblasti trestání právníků osob podstatně změnit, je třeba s minimalistickou variantou rozsahu jejich odpovědnosti počítat. Je proto třeba podrobně vyhodnotit obsah mezinárodních závazků k postihu právníků osob z hlediska rozsahu požadované odpovědnosti, který je dán především výčtem trestných činů podle trestního zákoníku, za jejichž spáchání mají právníkové osoby minimálně odpovídat (trestných činů, pod něž jsou podřaditelná protiprávní jednání uvedená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU), okruhu právníků osob, na které se má odpovědnost vztahovat, okruhu fyzických osob, za jejichž trestný čin má být právníková osoba odpovědná, a podmínek odpovědnosti právníkové osoby za trestný čin spáchaný takovou fyzickou osobou,

okruhu případů, na které má být právní úprava postihu právnické osoby uplatněna z teritoriálního hlediska, druhu sankcí, které mají být právnickým osobám ukládány, a konečně i z hlediska požadavků na mezinárodní spolupráci při postihu právnických osob. Podle těchto hledisek je vyhodnocení mezinárodních závazků k postihu právnických osob také zaměřeno.

ad 1a)

Výčet mezinárodních smluv, a to včetně těch, které zatím nenabýly platnosti, nebo je Česká republika zatím nepodepsala anebo neratifikovala a nejsou proto pro ni závazné, a právních předpisů EU, v nichž jsou požadavky na zavedení postihu právnických osob obsaženy

V České republice byly již vyhlášeny a jsou proto pro Českou republiku závazné tři mezinárodní smlouvy zavádějící kriminalizaci některých závažných forem protispolečenské činnosti a postih právnických osob za její spáchání. Jsou to:

- Úmluva o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích (Paříž, 17. prosince 1997), která byla sjednána a je monitorována v rámci OECD. Pro Českou republiku vstoupila v platnost dne 21. března 2000 (Sdělení MZV č. 25/2000 Sb.m.s.).
- Trestněprávní úmluva o korupci (Štrasburk, 27. ledna 1999, ETS no. 173), která byla sjednána a je monitorována v rámci Rady Evropy. Česká republika uložila ratifikační listinu dne 8. září 2000; úmluva vstoupila v platnost 1. července 2002 (Sdělení MZV č. 70/2002 Sb.m.s., ve znění sdělení MZV č. 43/2009 Sb.m.s.). K úmluvě byl vypracován dodatkový protokol (ETS no. 191), který vstoupil v platnost 1. února 2005. Ratifikovalo jej 23 členských zemí Rady Evropy, Česká republika jej však ani nepodepsala.
- Mezinárodní úmluva o potlačování financování terorismu, která byla přijata rezolucí VS OSN dne 9. prosince 1999. Česká republika uložila ratifikační listinu dne 27. prosince 2005. Pro Českou republiku vstoupila v platnost dne 26. ledna 2006 (Sdělení MZV č. 18/2006 Sb.m.s.).

Česká republika neratifikovala nebo dosud nepřistoupila (v důsledku absence právní úpravy odpovědnosti právnických osob za trestné činy) k těmto mezinárodním smlouvám:

- Druhý protokol k Úmluvě EU o ochraně finančních zájmů Evropských společenství, vypracovaný na základě článku K.3 Smlouvy o Evropské unii ze dne 19. června 1997 (97/C 221/02; celexové č. 41997A0719(02)), který vstoupil v platnost dne 19. května 2009 - zavazuje členy EU ve vztahu k Úmluvě EU o ochraně finančních zájmů Evropských společenství z 26. července 1995 (95/C 316/48; celexové č. 41995A1127(03)) a k prvnímu Protokolu k této úmluvě z 27. září 1996 (96/C 313/02; celexové č. 41996A1023(01)). Česká republika se zavázala přistoupit na základě Aktu o přistoupení.
- Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (New York, 15. listopad 2000) vstoupila v platnost 29. září 2003. Česká republika úmluvu podepsala 10. prosince 2000, avšak dosud neratifikovala. K úmluvě byly přijaty tři protokoly. Česká republika podepsala dva z nich, a to Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi, který vstoupil v platnost 25. prosince 2003, a Protokol proti pašování přistěhovalců po zemi, po moři a letecky, který vstoupil v platnost 28. ledna 2004. Protokol proti nedovolené výrobě střelných zbraní, jejich částí a dílů a střeliva a proti obchodování s nimi, který vstoupil v platnost 3. července 2005, Česká republika nepodepsala (v současné době již tento protokol není otevřen k podpisu, takže po

odstranění překážky v podobě absence úpravy odpovědnosti právnických osob za trestné činy bude Česká republika k němu přistupovat).

- Úmluva OSN proti korupci (New York, 31. října 2003) vstoupila v platnost 14. prosince 2005, má 138 smluvních stran. Česká republika Úmluvu podepsala 22. dubna 2005, dosud neratifikovala.
- Úmluva o trestněprávní ochraně životního prostředí (Štrasburk, 4. listopadu 1998; ETS no. 172) – dosud nevstoupila v platnost (ratifikovalo pouze Estonsko), Česká republika ji dosud nepodepsala.
- Úmluva o počítačové kriminalitě (Budapešť, 23. listopad 2001; ETS no. 185) vstoupila v platnost 1. července 2004, Česká republika ji podepsala 9. února 2005, dosud ji neratifikovala. K úmluvě byl vypracován Dodatkový protokol k Úmluvě o počítačové kriminalitě týkající se činů rasistické a xenofobní povahy páchaných skrze počítačové systémy (ETS no. 189), který vstoupil v platnost 1. března 2006.
- Úmluva Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidskými bytostmi (Varšava, 16. května 2005; ETS no. 197), vstoupila v platnost 1. února 2008, Česká republika ji dosud nepodepsala.
- Úmluva Rady Evropy o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu a o financování terorismu (Varšava 16. května 2005; ETS no. 198) vstoupila v platnost 1. května 2008, Česká republika ji dosud nepodepsala.
- Úmluva Rady Evropy o ochraně dětí před sexuálním zneužíváním a sexuálním vykořisťováním (Lanzarote, 25. října 2007; ETS no. 201), dosud nevstoupila v platnost, Česká republika ji dosud nepodepsala.
- 2. opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se obchodu s dětmi, dětské prostituce a dětské pornografie, přijatý rezolucí Valného shromáždění OSN č. A/RES/54/263 z 25. května 2000, byl Českou republikou podepsán 26. ledna 2005. V platnost vstoupil 18. ledna 2002.
- Úmluva Rady Evropy o prevenci terorismu z 16. května 2005 vstoupila v platnost 1. června 2007. Česká republika dlouhodobě zvažuje podpis Úmluvy.

Z právních předpisů EU obsahují závazek ke kriminalizaci některých protispolečenských činů a postih právnických osob za jejich spáchání tato rámcová rozhodnutí a směrnice:

- Rámcové rozhodnutí Rady EU 2000/383/SVV ze dne 29. května 2000 o zvýšené ochraně trestními a jinými sankcemi proti padělání ve spojitosti se zaváděním eura (čl. 1, 8, 9);
- Rámcové rozhodnutí Rady EU 2001/413/SVV ze dne 28. května 2001 o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků (čl. 1, 7, 8, 9);
- Rámcové rozhodnutí Rady EU 2002/475/SVV ze dne 13. června 2002 o boji proti terorismu (čl. 7, 8, 9) ve spojení s Rámcovým rozhodnutím Rady 2008/919/SVV ze dne 28. listopadu 2008, kterým se mění Rámcové rozhodnutí 2002/475/SVV o boji proti terorismu;

- Rámcové rozhodnutí Rady EU 2002/629/SVV ze dne 19. července 2002 o potírání obchodování s lidmi (čl. 4, 5, 6);
- Rámcové rozhodnutí Rady EU 2002/946/SVV ze dne 28. listopadu 2002 o posílení trestního rámce s cílem zabránit napomáhání k nepovolenému vstupu, tranzitu a pobytu (čl. 2, 3, 4);
- Rámcové rozhodnutí Rady EU 2003/568/SVV ze dne 22. července 2003 o boji s korupcí v soukromém sektoru (čl. 1, 5, 6, 7);
- Rámcové rozhodnutí Rady EU 2004/68/SVV ze dne 22. prosince 2003 o boji proti pohlavnímu vykořisťování dětí a dětské pornografii (čl. 1, 6, 7, 8);
- Rámcové rozhodnutí Rady EU 2004/757/SVV ze dne 25. října 2004, kterým se stanoví minimální ustanovení týkající se znaků skutkových podstat trestných činů a sankcí v oblasti nedovoleného obchodu s drogami (čl. 1, 6, 7);
- Rámcové rozhodnutí Rady EU 2005/222/SVV ze dne 24. února 2005 o útocích proti informačním systémům (čl. 1, 8, 9, 10);
- Rámcové rozhodnutí Rady 2008/841/SVV ze dne 24. října 2008 o boji proti organizované trestné činnosti (čl. 5, 6);
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008 o trestněprávní ochraně životního prostředí (čl. 6, 7);
- Rámcové rozhodnutí Rady 2008/913/SVV ze dne 28. listopadu 2008 o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva (čl. 5, 6);
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/52/ES ze dne 18. června 2009 o minimálních normách pro sankce a opatření vůči zaměstnavatelům neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí.

Dvě rámcová rozhodnutí, jež jsou založena na zásadě vzájemného uznávání, vyžadují, aby členský stát uznal a vykonal rozhodnutí jiných členských států směřujících vůči právnické osobě. Česká republika tento závazek nemůže v současné době plnit. Jedná se o následující rámcová rozhodnutí:

- Rámcové rozhodnutí Rady 2006/783/SVV ze dne 6. října 2006 o uplatňování zásady vzájemného uznávání příkazů ke konfiskaci; (Úř. věst. L 328, 24. 11. 2006, s. 0059-0078); celex č. 32006F0783.
- Rámcové rozhodnutí Rady 2005/214/SVV ze dne 24. února 2005 o uplatňování zásady vzájemného uznávání peněžitých trestů a pokut; (Úř. věst. L 076, 22. 3. 2005, s. 0016-003); celex č. 32005F0214.

Není pochyb o tom, že za účelem posílení mezinárodní spolupráce při postihu závažné kriminality budou v rámci mezinárodních organizací uzavírány další mezinárodní smlouvy zavazující ke kriminalizaci společensky nebezpečných činů s požadavkem na postih právnických osob za takové činy. V současné době je to např. návrh Úmluvy Rady Evropy o padělání léčivých výrobků a obdobných trestných činech ohrožujících veřejné zdraví. Obdobně budou v rámci spolupráce členských zemí EU přijímány další právní předpisy zavazující k postihu právnických osob. Jakmile vstoupí v platnost Lisabonská smlouva, která mění základací smlouvy EU, dodržování závazků týkajících se spolupráce členských zemí v boji se závažnou kriminalitou, včetně závazků na zavedení postihu právnických osob, která je dnes upravena rámcovými rozhodnutími Rady EU citovanými v materiálu, bude moci být vymáháno mnohem efektivněji než dosud.

ad 1b)

Výčet trestných činů podle trestního zákoníku, pod něž jsou podřaditelná protiprávní jednání uvedená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU

Vyhodnocení mezinárodních smluv a právních předpisů EU z hlediska skutkových podstat trestných činů, pod které jsou podřaditelná jednání, která mají být trestná podle trestního zákona a současně má za ně právnická osoba odpovídat, je důležité, pokud by odpovědnost právnických osob za trestné činy měla být stanovena jen v rozsahu mezinárodních závazků. Nicméně s ohledem na to, že objektivní znaky některých ze skutkových podstat trestných činů obsažených v níže uvedených tabulkách lze naplnit i jinými formami útoku proti chráněnému zájmu, než jen jednáním vymezeným v mezinárodní smlouvě nebo právním předpisu EU, je prakticky nemožné stanovit právnickým osobám jen odpovědnost v rozsahu požadovaném mezinárodními úmluvami a právními předpisy EU, ledaže by odpovědnost přesně v tomto rozsahu byla vymezena skutkovými podstatami deliktů upravenými buď v trestním zákoně nebo v samostatném zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob, anebo v administrativně právní normě, jejichž subjektem by byla jen právnická osoba. Taková koncepce právní úpravy odpovědnosti právnických osob za trestné činy se v evropských zemích nevyskytuje.

Protiprávní jednání uvedená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU jsou podřaditelná pod skutkové podstaty těchto trestných činů:

Protiprávní jednání vymezená v mezinárodních smlouvách:

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník	
§ 145 - Těžké ublížení na zdraví	§ 270 – Porušení autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi
§ 146 - Ublížení na zdraví	§ 272 – Obecné ohrožení
§ 147 - Těžké ublížení na zdraví z nedbalosti	§ 273 – Obecné ohrožení z nedbalosti
§ 148 - Ublížení na zdraví z nedbalosti	§ 279 - Nedovolené ozbrojování
§ 156 - Ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty	§ 280 - Vývoj, výroba a držení zakázaných bojových prostředků
§ 157 - Ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty z nedbalosti	§ 311 – Teroristický útok
§ 168 - Obchodování s lidmi	§ 324 - Vyhrožování s cílem působit na orgán veřejné moci
§ 175 - Vydírání	§ 326 - Vyhrožování s cílem působit na úřední osobu
§ 182 - Porušení tajemství dopravovaných zpráv	§ 331 - Přijetí úplatku
§ 186 - Sexuální nátlak	§ 332 - Podplacení
§ 187 - Pohlavní zneužití	§ 333 - Nepřímé úplatkářství
§ 189 - Kuplířství	§ 334 Společné ustanovení
§ 192 – Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií	§ 335 – Zasahování do nezávislosti soudu
§ 193 – Zneužití dítěte k výrobě pornografie	§ 337 - Maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání
§ 201 – Ohrožování výchovy dítěte	§ 340 - Organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice
§ 209 - Podvod	§ 341 - Napomáhání k neoprávněnému pobytu na území republiky
§ 214 - Podílnictví	účastenství k § 346 – Křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek
§ 215 – Podílnictví z nedbalosti	§ 348 - Padělání a pozměnění veřejné listiny

§ 216 - Legalizace výnosů z trestné činnosti	§ 349 - Nedovolená výroba a držení pečetidla státní pečeti a úředního razítka
§ 217 - Legalizace výnosů z trestné činnosti z nedbalosti	§ 352 - Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci
§ 230 - Neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací	§ 355 - Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob
§ 231 - Opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat	§ 356 - Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod
§ 254 - Zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění	§ 366 - Nadržování
§ 259 - Vystavení nepravdivého potvrzení a zprávy	§ 404 - Projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka
§ 260 – Poškození finančních zájmů ES	§ 405 - Popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia

Protiprávní jednání vymezená v právních předpisech EU:

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník	
§ 168 - Obchodování s lidmi	§ 293 - Poškození a ohrožení životního prostředí
§ 185 – Znásilnění	§ 294 - Poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti
§ 186 - Sexuální nátlak	§ 297 - Neoprávněné vypuštění znečišťujících látek
§ 192 - Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií	§ 298 - Neoprávněné nakládání s odpady
§ 193 - Zneužití dítěte k výrobě pornografie	§ 299 - Neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami
§ 202 - Svádění k pohlavnímu styku	§ 300 - Neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami z nedbalosti
§ 209 - Podvod	§ 301 - Odnímání nebo ničení živočichů a rostlin
§ 230 - Neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací	§ 311 - Teroristický útok
§ 231 - Opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat	§ 331 - Přijetí úplatku
§ 232 - Poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti	§ 332 - Podplacení
§ 233 - Padělání a pozměnění peněz	§ 333 - Nepřímé úplatkářství
§ 234 – Neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku	§ 334 – Společné ustanovení
§ 235 - Udávání padělaných a pozměněných peněz	§ 340 - Organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice
§ 236 - Výroba a držení padělatelského náčiní	§ 341 - Napomáhání k neoprávněnému pobytu na území republiky
§ 237 – Neoprávněná výroba peněz	§ 342 – Neoprávněné zaměstnávání cizinců
§ 238 - Společné ustanovení	§ 352 - Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci
§ 281 - Nedovolená výroba a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky	§ 356 - Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod
§ 282 - Nedovolená výroba a držení jaderného materiálu a zvláštního štěpného materiálu	§ 361 TZ - Účast na organizované zločinecké skupině

§ 283 - Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy	§ 364 - Podněcování k trestnému činu
§ 284 - Přechovávání omamné a psychotropní látky a jedy	§ 405 - Popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia
§ 285 - Nedovolené pěstování rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku	

Protiprávní jednání uvedená v mezinárodních smlouvách na straně jedné a právních předpisech EU na straně druhé, se z části překrývají typovými znaky protiprávnosti (text některých právních předpisů EU je z části téměř identický s textem mezinárodní smlouvy s tímž zaměřením), a proto některé skutkové podstaty trestných činů dopadají jak na protiprávní jednání vymezená v mezinárodních smlouvách, tak i na protiprávní jednání vymezená v právních předpisech EU. Souhrnně by tedy měla právnická osoba odpovídat za tyto trestné činy:

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník	
§ 168 - Obchodování s lidmi	§ 293 - Poškození a ohrožení životního prostředí
§ 185 – Znásilnění	§ 294 - Poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti
§ 186 - Sexuální nátlak	§ 297 - Neoprávněné vypuštění znečišťujících látek
§ 192 - Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií	§ 298 - Neoprávněné nakládání s odpady
§ 193 - Zneužití dítěte k výrobě pornografie	§ 299 - Neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami
§ 202 - Svádění k pohlavnímu styku	§ 300 - Neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami z nedbalosti
§ 209 - Podvod	§ 301 - Odnímání nebo ničení živočichů a rostlin
§ 230 - Neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací	§ 311 - Teroristický útok
§ 231 - Opatření a přečlovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat	§ 331 - Přijetí úplatku
§ 232 - Poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti	§ 332 - Podplacení
§ 233 - Padělání a pozměnění peněz	§ 333 - Nepřímé úplatkářství
§ 234 – Neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku	§ 334 – Společné ustanovení
§ 235 - Udávání padělaných a pozměněných peněz	§ 340 - Organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice
§ 236 - Výroba a držení padělatelského náčiní	§ 341 - Napomáhání k neoprávněnému pobytu na území republiky
§ 237 – Neoprávněná výroba peněz	§ 342 – Neoprávněné zaměstnávání cizinců
§ 238 - Společné ustanovení	§ 352 - Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci
§ 281 - Nedovolená výroba a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky	§ 356 - Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod
§ 282 - Nedovolená výroba a držení jaderného materiálu a zvláštního štěpného materiálu	§ 361 TZ - Účast na organizované zločinecké skupině

§ 283 - Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy	§ 364 - Podněcování k trestnému činu
§ 284 - Přepravování omamné a psychotropní látky a jedy	§ 405 - Popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia
§ 285 - Nedovolené pěstování rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku	

Analýza dopadu skutkových podstat výše uvedených trestných činů na jednotlivá protiprávní jednání vymezená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU je obsahem přílohy tohoto materiálu.

ad 1c)

Okruh právnických osob, které mají být z odpovědnosti vyloučeny

V článku 1 Trestněprávní úmluvy o korupci (Sdělení MZV č. 70/2002 Sb.m.s.) se stanoví, že výrazem „právnická osoba“ se rozumí subjekt mající takové postavení podle vnitrostátního práva, vyjma států nebo jiných veřejných subjektů vykonávajících státní pravomoc a vyjma veřejných mezinárodních organizací. Znamená to, že z odpovědnosti za protiprávní jednání v této úmluvě vymezená (z působnosti zákona, v němž bude odpovědnost právnických osob stanovena) má být vyloučen stát, veřejné subjekty vykonávající veřejnou pravomoc a mezinárodní organizace. Obdobné ustanovení o vyloučení odpovědnosti právnických osob obsahuje Druhý protokol k Úmluvě o ochraně finančních zájmů Evropských společenství, vypracovaný na základě článku K.3 Smlouvy o Evropské unii. V ostatních mezinárodních smlouvách se žádná z právnických osob z odpovědnosti za jednání v nich vymezená nevylučuje.

Častěji než v mezinárodních smlouvách se ustanovení o vyloučení odpovědnosti některých právnických osob vyskytuje v právních předpisech EU. Tak např. v článku 4 bodu 4 Rámcového rozhodnutí Rady ze dne 19. července 2002 o potírání obchodování s lidmi (2002/629/SVV) se stanoví, že za právnickou osobu se považuje každý subjekt mající toto postavení podle platných vnitrostátních předpisů, s výjimkou států nebo jiných veřejnoprávních korporací při výkonu veřejné moci a mezinárodních organizací veřejného práva. Z uvedeného vyplývá, že pokud má být požadavku mezinárodních smluv a právních předpisů EU ohledně okruhu právnických osob, které mají být za protiprávní jednání v nich vymezená postihovány, vyhověno, je třeba v zákoně, v němž bude postih právnických osob stanoven, právní úpravu vyloučení z odpovědnosti konstruovat s přihlédnutím ke smlouvě nebo právnímu předpisu EU tak, aby podle vnitrostátního práva nebyla postižitelná žádná z právnických osob, jejíž odpovědnost není některou z mezinárodních smluv nebo některým právním předpisem EU požadována. Zákon, v němž bude postih právnických osob stanoven, by tak měl z odpovědnosti právnických osob vyloučit zejména mezinárodní organizace, Českou republiku a Českou národní banku. Územní samosprávné celky a orgány profesní samosprávy se vyloučí z odpovědnosti jen za jednání, které souvisí s výkonem jejich veřejnoprávních pravomocí.

ad 1d)

Okruh fyzických osob, za jejichž trestný čin má být právnická osoba odpovědná, a podmínky odpovědnosti právnické osoby za trestný čin spáchaný takovou fyzickou osobou

V čl. 2 Úmluvy o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích (Sdělení MZV č. 25/2000 Sb.m.s.) se uvádí, že každá strana stanoví odpovědnost právnických osob za podplácení zahraničního veřejného

činitele v souladu se svými právními zásadami. Úmluva tedy žádné konkrétní požadavky ve vztahu k otázce, která z fyzických osob tvořících personální substrát právnické osoby, popřípadě stojící mimo právnickou osobu, může svým jednáním odpovědnost právnické osoby vyvolat, nestanoví.

V čl. 18 Trestněprávní úmluvy o korupci (Sdělení MZV č. 70/2002 Sb.m.s.) se stanoví, že právnická osoba má odpovědnost za trestné činy týkající se podplácení, nepřímého úplatkářství a praní špinavých peněz uváděných v této Úmluvě, které byly spáchány v její prospěch fyzickou osobou

a) jednající buď individuálně nebo jako člen orgánu právnické osoby a mající vedoucí postavení v rámci právnické osoby, které je založeno na:

- oprávnění zastupovat právnickou osobu,
- oprávnění vydávat rozhodnutí jménem právnické osoby, nebo
- oprávnění vykonávat kontrolní činnost v rámci právnické osoby, nebo

b) která je podřízena osobě uvedené v písmenu a) a spáchání uvedených trestných činů umožnila absence dohledu nebo kontroly fyzické osoby uvedené v písmenu a),

přičemž odpovědnost právnické osoby se vztahuje i na případy, kdy fyzická osoba uvedená v písmenu a) nebo b) není pachatelem, ale toliko spolupachatelem nebo podněcovatelem shora uvedených trestných činů.

Obdobným způsobem je vymezen okruh fyzických osob způsobilých vyvolat odpovědnost právnické osoby v čl. 3 Druhého protokolu k Úmluvě EU o ochraně finančních zájmů Evropských společenství (vstoupil v platnost dne 19. května 2009), vypracovaného na základě článku K.3 Smlouvy o Evropské unii ze dne 19. června 1997. Podle této mezinárodní smlouvy mají být právnické osoby odpovědné za trestný čin podvodu, aktivní korupce a praní peněz, které v jejich prospěch spáchá fyzická osoba

a) jednající samostatně nebo jako člen orgánu dotyčné právnické osoby, která v této právnické osobě působí ve vedoucím postavení na základě

- oprávnění zastupovat tuto právnickou osobu,
- pravomoci přijímat rozhodnutí jménem této právnické osoby, nebo
- pravomoci vykonávat kontrolu v rámci této právnické osoby, nebo

b) která je podřízená osobě uvedené v písmenu a) a spáchání podvodu, aktivní korupce nebo praní peněz bylo umožněno nedostatkem dohledu nebo kontroly ze strany osoby uvedené v písmenu a),

přičemž odpovědnost právnické osoby se vztahuje i na případy, kdy fyzická osoba uvedená v písmenu a) nebo b) není pachatelem, ale toliko se o spáchání shora uvedených trestných činů pokusila nebo se na jejich spáchání účastnila.

Podle čl. 5 Mezinárodní úmluvy o potlačování financování terorismu (Sdělení MZV č. 18/2006 Sb.m.s.) má právnická osoba odpovídat za trestné činy uvedené v této úmluvě, jestliže se fyzická osoba odpovědná za řízení nebo kontrolu této právnické osoby dopustila v této funkci trestného činu uvedeného v článku 2.

Podle čl. 10 Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (New York, 15. listopad 2000), se vyžaduje odpovědnost právnických osob za trestné činy uvedené v této úmluvě, aniž by byly blíže specifikovány požadavky ve vztahu k okruhu osob, jejichž trestnými činy by mohla být odpovědnost právnické osoby založena.

Z výše uvedených parafrázovaných ustanovení mezinárodních smluv o odpovědnosti právnických osob vyplývá, že některé smlouvy okruh osob, za jejichž trestné činy by měla být

právnícká osoba odpovědná, nespecifikují, jiné pak takový okruh fyzických osob stanoví, přičemž odpovědnost právnické osoby není podmíněna jen požadavkem, aby trestný čin uvedený ve smlouvě byl spáchán některou z těchto fyzických osob, ale i tím, aby motivací jejího jednání byl prospěch právnické osoby.

Ustanovení právních předpisů EU jsou, pokud jde o vymezení odpovědnosti právnické osoby ohledně stanovení okruhu fyzických osob, jejichž jednáním může být odpovědnost právnické osoby založena, poměrně jednotná a v zásadě konstruována shodně jako v čl. 18 Trestněprávní úmluvy o korupci. Odlišnost právní úpravy v jednotlivých právních předpisech EU spočívá pouze v tom, zda právnická osoba má odpovídat jen za spáchání trestného činu fyzickou osobou, nebo i v případech, kdy fyzická osoba sice není pachatelem trestného činu, ale na jeho spáchání se podílí jako návodce (podněcovatel), organizátor nebo pomocník anebo se o spáchání trestného činu pokusí.

Tak například podle čl. 5 Rámcového rozhodnutí Rady ze dne 22. července 2003 o boji s korupcí v soukromém sektoru (2003/568/SVV) má právnická osoba odpovídat za protiprávní jednání (závazek učinit právnické osoby odpovědnými za trestné činy je do českého jazyka v právních předpisech EU někdy překládán jako odpovědnost za protiprávní jednání) uvedená v člancích 2 a 3, která v jejich prospěch spáchá fyzická osoba

- a) jednající samostatně nebo jako člen orgánu právnické osoby, která v této právnické osobě působí ve vedoucím postavení na základě
 - oprávnění zastupovat tuto právnickou osobu,
 - pravomoci přijímat rozhodnutí jménem této právnické osoby, nebo
 - pravomoci vykonávat kontrolu v rámci této právnické osoby, nebo
- b) která je podřízena osobě uvedené v písmeni a) a spáchání protiprávních jednání uvedených v člancích 2 a 3 bylo umožněno nedostatkem dohledu nebo kontroly ze strany osoby uvedené v písmeni a).

V čl. 7 Rámcového rozhodnutí Rady ze dne 28. května 2001 o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků (2001/413/SVV) je požadavek na zavedení odpovědnosti právnických osob ve vztahu k fyzickým osobám, jejichž jednáním má být odpovědnost právnické osoby zavedena, vyjádřen zcela shodně jako v čl. 18 Trestněprávní úmluvy o korupci. To znamená, že podle tohoto rámcového rozhodnutí má odpovědnost právnické osoby vzniknout i v případě, kdy fyzická osoba, jejíž jednání odpovědnost právnické osoby zakládá, není pachatelem trestného činu, ale toliko spolupachatelem nebo podněcovatelem (návodcem) trestného činu.

V čl. 8 Rámcového rozhodnutí Rady ze dne 29. května 2000 o zvýšené ochraně trestními a jinými sankcemi proti padělání ve spojitosti se zaváděním eura (2000/383/SVV) odpovědnost právnické osoby vzniká i v případě, kdy fyzická osoba, jejíž jednání odpovědnost právnické osoby zakládá, není pachatelem trestného činu, ale toliko pomocníkem nebo návodcem anebo se o spáchání trestného činu jen pokusí.

Z výše uvedeného vyhodnocení požadavků mezinárodních smluv a právních předpisů EU z hlediska okruhu osob, jejichž jednání má zakládat odpovědnost právnické osoby, a podmínek odpovědnosti právnické osoby za trestný čin spáchaný takovou fyzickou osobou, vyplývá, že má-li právní úprava odpovědnosti právnické osoby splňovat požadavky mezinárodních smluv a právních předpisů EU, musí být zkonstruována tak, aby odpovědnost právnické osoby byla podmíněna spácháním trestného činu fyzickou osobou (pokusem o

spáchání trestného činu nebo účastenstvím na spáchání trestného činu jako organizátor návodce anebo pomocník), která

a) zastává v právnické osobě vedoucí postavení, jež je spojeno s

- oprávněním jednat jménem právnické osoby,

- s pravomocí přijímat rozhodnutí jménem právnické osoby, nebo

- s pravomocí vykonávat kontrolu v rámci této právnické osoby, nebo

b) je podřízená osobě uvedené v písmeni a) a spáchání trestného činu jí bylo umožněno nedostatkem dohledu nebo kontroly ze strany osoby uvedené v písmeni a).

Fyzickou osobou, jejíž jednání může vyvolat odpovědnost právnické osoby podle písmene a), je především statutární orgán (člen statutárního orgánu) právnické osoby, který je oprávněn zastupovat právnickou osobu, přijímat rozhodnutí jménem právnické osoby a v neposlední řadě je oprávněn i vykonávat kontrolu v rámci právnické osoby. Vyplývá to z ustanovení § 20 odst. 1 občanského zákoníku, v němž se uvádí, že jednání statutárního orgánu je vlastním jednáním právnické osoby samé. Právní úkony statutárního orgánu se přičítají právnické osobě samé. Obdobně tomu je i podle § 13 odst. 1 věty druhé obchodního zákoníku, podle něhož právnická osoba jedná statutárním orgánem nebo za ni jedná zástupce. Příímým jednáním právnické osoby – podnikatele je tedy jednání jejího statutárního orgánu. Právní úkony učiněné statutárním orgánem jsou právními úkony právnické osoby.

Fyzickou osobou, jejíž jednání vyvolá odpovědnost právnické osoby podle písmene a), je dále zaměstnanec nebo člen právnické osoby, pokud je v právnické osobě ve vedoucím postavení, např. v postavení vedoucího organizační složky právnické osoby, kontrolního nebo personálního útvaru a současně podle vnitřních předpisů právnické osoby je oprávněn za právnickou osobu činit právní úkony (právnickou osobu zastupovat) nebo přijímat rozhodnutí jménem právnické osoby anebo vykonávat kontrolu v právnické osobě. Vyplývá to z § 20 odst. 2 občanského zákoníku, podle něhož za právnickou osobu mohou činit právní úkony i jiní její zaměstnanci nebo členové, avšak jen za podmínky, že je tak stanoveno ve vnitřních předpisech právnické osoby (statutu, stanovách, organizačním řádu atd.) anebo, pokud to v nich stanoveno není, za podmínky, že to je vzhledem k jejich pracovnímu zařazení obvyklé. Zvláštní úpravu jednání za podnikatele obsahuje § 13 odst. 3 obchodního zákoníku a dále § 15 odst. 1, který stanoví, že kdo byl při provozování podniku pověřen určitou činností, je zmocněn ke všem úkonům, k nimž při této činnosti obvykle dochází (srov. i § 16). Úprava obchodního zákoníku v § 15 je však užší než obecná úprava v § 20 odst. 2 občanského zákoníku.

Oproti tomu fyzickou osobou, jejíž jednání může vyvolat odpovědnost právnické osoby podle písmene a), není ten, kdo za právnickou osobu jedná na základě smluvního zastoupení (např. prokurista nebo advokát), neboť není ve vedoucím postavení v právnické osobě, byť jeho právní úkony učiněné v rámci smlouvy o zastoupení mají tytéž právní účinky, jako kdyby je učinila právnická osoba sama svým statutárním orgánem, a právní úkon učiněný třetí osobou vůči zástupci má stejné právní účinky, jako by byl učiněn přímo vůči zastoupené právnické osobě, resp. jejímu statutárnímu orgánu.

Ad 1e)

Okruh případů, na které má být právní úprava postihu právnické osoby uplatněna z územního hlediska

Požadavky na územní vymezení působnosti právní úpravy přijaté k postihu právnických osob nejsou v dotčených právních instrumentech, až na jedinou výjimku,

výslovně stanoveny. Je třeba je dovozovat od jurisdikce smluvních stran, respektive členských zemí EU ve vztahu k trestným činům, za které právnické osoby podle mezinárodních smluv nebo právních předpisů EU mají odpovídat. Toliko Mezinárodní úmluva o potlačování financování terorismu (Sdělení MZV č. 18/2006 Sb.m.s.) v čl. 5 výslovně stanoví, že každá smluvní strana učiní odpovědnou právnickou osobu nacházející se na jejím území nebo zřízenou podle jejích zákonů, jestliže se fyzická osoba odpovědná za řízení nebo kontrolu této právnické osoby dopustila v této funkci trestného činu uvedeného v článku 2. Působnost smluvních stran, resp. členských zemí EU ve vztahu k trestným činům, za které právnické osoby mají odpovídat, není určena v příslušných ustanoveních o jurisdikci jednotně. Je to patrné z následujících příkladů:

Podle čl. 4 Úmluvy o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích (Sdělení MZV č. 25/2000 Sb.m.s.) se jurisdikce smluvní strany má vztahovat na podplácení zahraničního veřejného činitele, když je trestný čin spáchán zcela nebo zčásti na jejím území, nebo na občany smluvní strany, kteří se dopustili trestného činu podplácení zahraničního veřejného činitele v zahraničí, a to podle stejných zásad, jež jsou stanoveny pro stíhání občanů smluvní strany v zahraničí.

Podle článku 17 Trestněprávní úmluvy o korupci (Sdělení MZV č. 70/2002 Sb.m.s.) má být pravomoc smluvní strany ve vztahu k trestným činům uvedeným v úmluvě stanovena, jestliže trestný čin je spáchán zcela nebo zčásti na jejím území nebo pachatel je jejím státním příslušníkem, jejím veřejným činitelem nebo členem tuzemského veřejného shromáždění, anebo trestný čin se týká jejího veřejného činitele nebo člena tuzemského veřejného shromáždění, anebo osoby uvedené v člácích 9 až 11 (veřejní činitelé mezinárodních organizací, členové mezinárodních parlamentních shromáždění, soudci a úředníci mezinárodních soudních orgánů), která je zároveň jejím státním příslušníkem.

Podle čl. 9 Rámcového rozhodnutí Rady EU ze dne 13. června 2002 o boji proti terorismu (2002/475/SVV) je působnost členské země EU stanovena následovně:

1. Každý členský stát přijme opatření nezbytná ke stanovení soudní příslušnosti svých soudů pro trestné činy uvedené v člácích 1 až 4, je-li
 - a) trestný čin zcela nebo zčásti spáchán na jeho území. Každý členský stát může rozšířit soudní příslušnost svých soudů, je-li trestný čin spáchán na území některého členského státu,
 - b) trestný čin spáchán na palubě lodi plující pod jeho vlajkou nebo letadla registrovaného v uvedeném členském státě,
 - c) pachatel státním příslušníkem uvedeného členského státu nebo má v tomto státě bydliště;
 - d) trestný čin spáchán ve prospěch právnické osoby usazené na jeho území,
 - e) trestný čin spáchán proti jeho institucím nebo obyvatelům nebo proti orgánu Evropské unie či instituce zřízené podle Smlouvy o založení Evropského společenství nebo Smlouvy o Evropské unii, jejichž sídlo je na území dotyčného členského státu.
2. Každý členský stát zajistí, aby se jeho soudní příslušnost vztahovala na případy trestných činů uvedených v člácích 2 a 4, které byly zcela nebo zčásti spáchány na jeho území nezávisle na tom, kde má teroristická skupina základnu nebo kde páchá trestnou činnost.

Podle článku 9 Rámcového rozhodnutí Rady EU ze dne 28. května 2001 o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků (2001/413/SVV)

1. Každý členský stát přijme opatření nezbytná, aby zajistil svou soudní pravomoc pro trestné činy uvedené v člancích 2, 3, 4 a 5, pokud jsou spáchány
 - a) zcela nebo zčásti na jeho území,
 - b) jeho státním příslušníkem za podmínky, že právní předpisy tohoto členského státu mohou vyžadovat, aby toto jednání bylo trestné i v zemi, kde k němu došlo, nebo
 - c) ve prospěch právnické osoby, která má sídlo na území tohoto členského státu.
2. S výhradou článku 10 může kterýkoli členský stát rozhodnout, že nebude uplatňovat anebo bude uplatňovat jen v určitých případech nebo za určitých okolností pravidlo o soudní pravomoci
 - a) v odst. 1 písm. b),
 - b) v odst. 1 písm. c).

Podle článku 6 Rámcového rozhodnutí Rady EU ze dne 19. července 2002 o potírání obchodování s lidmi (2002/629/SVV)

1. Každý členský stát přijme opatření nezbytná k zavedení své příslušnosti ve vztahu k protiprávním jednáním uvedeným v člancích 1 a 2 a spáchaným
 - a) zcela nebo zčásti na jeho území,
 - b) některým z jeho státních příslušníků nebo
 - c) ve prospěch právnické osoby usazené na jeho území.
2. Členský stát může rozhodnout, že nebude uplatňovat nebo bude uplatňovat pouze ve zvláštních případech nebo za zvláštních okolností pravidlo o příslušnosti stanovené v odst. 1 písm. b) a písm. c).
3. Členský stát, který podle svých právních předpisů nevydává své státní příslušníky, přijme opatření nezbytná k zavedení své příslušnosti a k případnému trestnímu stíhání ve vztahu k protiprávním jednáním uvedeným v člancích 1 a 2, jestliže byly spáchány jeho státními příslušníky mimo jeho území.

Lze však s jistou mírou zobecnění dovodit, že má-li být požadavkům mezinárodních smluv a právních předpisů EU vyhověno, vnitrostátní právní úprava postihu právnické osoby by se měla vztahovat přinejmenším na případy kdy

- a) trestný čin, za který právnická osoba má odpovídat, byl spáchán

1. na území České republiky nebo na palubě lodi plující pod její vlajkou anebo letadla registrovaného v České republice, nebo
2. ve prospěch právnické osoby, která má sídlo na území České republiky.

- b) právnická osoba, která za trestný čin odpovídá

1. má na území České republiky sídlo (organizační složku nebo podnik), nebo
2. byla zřízena podle zákonů České republiky.

- c) fyzická osoba, jejíž trestný čin zakládá odpovědnost právnické osoby, je občanem České republiky nebo má na území České republiky trvalý pobyt.

Ad 1f)

Druhy sankcí, které mají být právnickým osobám ukládány

Žádná z mezinárodních smluv ani žádný z právních předpisů EU nevyžadují zavedení trestní odpovědnosti právnických osob a uplatňování trestních sankcí. Zpravidla se výslovně připouští sankce, které jsou popsány jako trestní, civilní nebo správní. Tyto sankce musí však být účinné, úměrné a odrazující. Rovněž rámcová rozhodnutí a směrnice EU nepožadují zavedení trestní odpovědnosti právnických osob a ponechávají na členských státech, jaký druh odpovědnosti právnických osob v souladu s vnitrostátním právem zvolí. Sankce zahrnují pokuty trestní nebo jiné povahy nebo jiné sankce, například

- o zbavení oprávnění pobírat veřejné výhody nebo podpory,
- o dočasný nebo trvalý zákaz provozování obchodní činnosti,
- o uložení soudního dohledu,
- o zrušení právnické osoby rozhodnutím soudu,
- o dočasné nebo trvalé uzavření provozoven, jichž bylo využito ke spáchání protiprávního jednání,
- o propadnutí látek, jež jsou předmětem příslušných trestných činů, nástrojů používaných nebo zamýšlených k použití při těchto trestných činech, a výnosů z těchto trestných činů nebo propadnutí majetku v hodnotě odpovídající těmto výnosům, látkám či nástrojům.

Tak např. v čl. 3 odst. 1 Úmluvy o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích (Sdělení MZV č. 25/2000 Sb.m.s.) se výslovně stanoví, že pokud se podle právního řádu smluvní strany trestní odpovědnost nevztahuje na právnické osoby, zajistí taková strana, aby takové právnické osoby podléhaly účinným, přiměřeným a odrazujícím mimotrestním sankcím, včetně sankcí finančních za podplácení zahraničních veřejných činitelů. V čl. 3 odst. 2 téže úmluvy se požaduje, aby každá strana přijala taková opatření, která budou třeba pro zjištění skutečnosti, že úplatek a výnosy z podplácení zahraničního veřejného činitele nebo majetek, jehož hodnota odpovídá takovým výnosům, bude předmětem zajištění a konfiskace nebo že budou použitelné finanční sankce srovnatelného účinku.

V čl. 19 Trestněprávní úmluvy o korupci (Sdělení MZV č. 70/2002 Sb.m.s.) se výslovně stanoví, že každá smluvní strana zajistí, aby v případě odpovědnosti stanovené na základě článku 18 odst. 1 a 2 mohly být právnickým osobám ukládány účinné, přiměřené a odrazující trestní nebo netrestní sankce, včetně peněžitých trestů a umožněno konfiskovat nebo jinak postihnout prostředky a výnosy z trestných činů uváděných v této Úmluvě nebo majetek, jehož hodnota odpovídá těmto výnosům.

V čl. 5 Mezinárodní úmluvy o potlačování financování terorismu (Sdělení MZV č. 18/2006 Sb.m.s.) se požaduje, aby právnické osoby mající odpovědnost podléhaly účinným, úměrným a odrazujícím trestněprávním, civilněprávním či správněprávním sankcím. Takové sankce mohou zahrnovat peněžní sankce.

Rámcové rozhodnutí Rady EU 2002/475/SVV ze dne 13. června 2002 o boji proti terorismu v čl. 8 stanoví požadavek, aby odpovědnou právnickou osobu bylo možné postihnout účinnými, přiměřenými a odrazujícími sankcemi, které zahrnují pokuty trestní nebo jiné povahy a mohou zahrnovat i jiné sankce, například:

- a) zbavení oprávnění pobírat veřejné výhody nebo podpory,
- b) dočasný nebo trvalý zákaz provozování obchodní činnosti,
- c) uložení soudního dohledu,
- d) zrušení rozhodnutím soudu,
- e) dočasné nebo trvalé uzavření provozoven užívaných pro spáchání trestného činu.

Zcela shodně jsou vyjádřeny požadavky na ukládání sankcí právnickým osobám v Rámcovém rozhodnutí Rady EU ze dne 22. prosince 2003 o boji proti pohlavnímu vykořisťování dětí a dětské pornografii (2004/68/SVV) nebo v čl. 5 Rámcového rozhodnutí Rady EU ze dne 19. července 2002 o potírání obchodování s lidmi (2002/629/SVV) a v některých dalších právních předpisech. Lze tak uzavřít, že požadavky mezinárodních smluv a právních předpisů EU na sankce ukládané právnickým osobám budou splněny, pokud právní úprava přijatá k postihu právnických osob bude zahrnovat minimálně možnost uložení pokuty (peněžitého trestu), a to ať už v řízení trestním, správním nebo občanskoprávním. Jelikož však jsou v některých mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU uváděny i další sankce, bylo by vhodné, aby právní úprava postihu právnických osob stanovila, s přihlédnutím k právnímu řádu České republiky, možnost uložit též

- o zrušení právnické osoby,
- o propadnutí majetku,
- o propadnutí věci,
- o zákaz činnosti,
- o zákaz účasti v zadávacím řízení o veřejných zakázkách a ve veřejné soutěži,
- o zákaz přijímat dotace a subvence.

Pro případy, kdy by nebylo možné uložit sankci propadnutí věci (např. právnickou osobu nebude možné postihnout z důvodu promlčení trestného činu, za který by měla odpovídat), je třeba stanovit možnost uložení zabránění věci, resp. jiné majetkové hodnoty. Sankce zrušení právnické osoby a propadnutí majetku jsou sankce likvidační. Z tohoto důvodu by bylo zpochybnitelné, kdyby k jejich ukládání byl příslušný jiný orgán státu než nezávislý a nestranný soud, a to již v prvním stupni řízení. Z tohoto hlediska lze tyto sankce sotva upravit jako sankce správní, pokud za sankce správní považujeme sankce ukládané správními orgány. Zrušení právnické osoby by bylo možné uložit pouze v případech, kdy by její činnost spočívala zcela nebo převážně v páchání trestných činů, k jejichž postihu zavazuje mezinárodní smlouva nebo právní předpis EU, sankce propadnutí majetku by pak připadala v úvahu pouze v případech, když by právnická osoba získala trestnými činy, za které by odpovídala, majetkový prospěch.

Ad 1g)

Požadavky mezinárodních smluv a právních předpisů EU na mezinárodní spolupráci při postihu právnických osob a právní instrumenty, o které se mezinárodní spolupráce může opírat

Vzájemná právní pomoc

Mezinárodní smlouvy, kromě hmotněprávního požadavku na kriminalizaci některých jednání a postihu právnických osob, obsahují řadu ustanovení o mezinárodní spolupráci, v nichž jsou smluvní strany vyzývány k efektivní spolupráci při potírání trestné činnosti, která přesahuje hranice jednotlivých národních států. Jedná se především o policejní součinnost a justiční spolupráci (společné vyšetřování, poskytování důkazů, uznávání a výkon rozhodnutí, extradice atd.). Požadavek na mezinárodní spolupráci se samozřejmě týká i řízení vedeného proti právnické osobě.

V čl. 9 Úmluvy o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích (Sdělení MZV č. 25/2000 Sb.m.s.) je stanoveno, že každá strana zajistí, a to v plném možném rozsahu podle jejího práva a příslušných smluv a ujednání, rychlou a účinnou právní pomoc jiné straně za účelem trestních vyšetřování a řízení prováděných stranou ohledně trestných činů v rámci této Úmluvy a pro jiná než trestní řízení v rámci této Úmluvy proti právnické osobě. Dožádaná strana bude neprodleně informovat stranu žádající o jakýchkoli dodatečných informacích nebo dokumentech potřebných pro podporu žádosti o pomoc a tam, kde je to žádáno, o stavu a výsledku žádosti o pomoc. Tam, kde strana uskutečnění vzájemné právní pomoci podmíní existencí oboustranné trestnosti, bude oboustranná trestnost považována za existující, pokud trestný čin, pro který je pomoc vyžádána, je v rámci této Úmluvy. Strana neodmítne poskytnutí vzájemné právní pomoci, týkající se trestních věcí v rozsahu této Úmluvy, z důvodu bankovního tajemství.

V čl. 25 Trestněprávní úmluvy o korupci (Sdělení MZV č. 70/2002 Sb.m.s.) je stanoveno, že smluvní strany budou uskutečňovat vzájemnou spolupráci na základě ustanovení příslušných mezinárodních smluv o mezinárodní spolupráci v trestních věcech nebo v rámci ujednání dohodnutých na základě jednotné nebo reciproční legislativy v souladu s jejich vnitrostátním právem, a to pokud možno v nejširším měřítku pro účely vyšetřování a řízení týkajících se trestných činů uvedených v této Úmluvě. V čl. 26 se smluvní strany zavazují, že si budou navzájem poskytovat co možná nejširší vzájemnou právní pomoc rychlým vyřizováním žádostí o pomoc od orgánů majících v souladu s vnitrostátním právem pravomoc vyšetřovat nebo trestně stíhat trestné činy uvedené v této Úmluvě a jako důvod k odmítnutí spolupráce nebudou uplatňovat bankovní tajemství, přičemž každá smluvní strana může požadovat, aby žádost o spolupráci, která by zahrnovala odtajnění bankovních údajů, byla povolena buď soudcem nebo jiným justičním orgánem, včetně státních zástupců, působící tyto orgány ve vztahu k trestným činům.

V čl.12 Mezinárodní úmluvy o potlačování financování terorismu (Sdělení MZV č. 18/2006 Sb. m. s.) se stanoví, že státy - smluvní strany si budou navzájem poskytovat nejvyšší míru pomoci ve spojení s trestním vyšetřováním nebo trestním nebo extradičním řízením ve vztahu k trestným činům uvedeným v článku 2, včetně pomoci při získávání důkazů, které mají ve svém držení, nezbytných pro soudní řízení, přičemž nesmějí odmítnout žádost o vzájemnou právní pomoc z důvodu bankovního tajemství. Tyto své závazky budou plnit ve shodě s jakýmkoliv smlouvami nebo jinými dohodami, které mezi nimi mohou existovat, o vzájemné právní pomoci nebo výměně informací. V případě neexistence takových smluv nebo dohod si budou státy - smluvní strany poskytovat vzájemnou pomoc v souladu se svým vnitrostátním právem.

V čl. 18 Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (New York, 15. listopad 2000) se stanoví, že státy, smluvní strany, si budou poskytovat co nejširší vzájemnou právní pomoc při vyšetřování, trestním stíhání a soudním jednání, které se týká trestných činů, na něž se vztahuje tato Úmluva a že vzájemná právní pomoc bude poskytnuta v nejširší možné míře podle zákonů, smluv, dohod a ujednání dožádaného státu, smluvní strany, při vyšetřování, trestním stíhání a soudním jednání, které se týká trestných činů, za něž může být právnická osoba v dožadujícím státě, smluvní straně pohnána k odpovědnosti v souladu s článkem 10 této Úmluvy. Vzájemná právní pomoc poskytovaná v souladu s tímto článkem může být požadována za účelem:

- a) provádění důkazů nebo svědectví osob,
- b) doručování soudních písemností,
- c) provádění prohlídek a zajištění a zabavení věcí nebo majetku,

- d) prohledání objektů a míst,
- e) poskytnutí informací, důkazů a znaleckých posudků,
- f) poskytnutí originálů nebo ověřených kopií příslušných dokumentů a záznamů včetně záznamů vládních, bankovních, finančních, podnikových nebo obchodních,
- g) zjištění nebo vyhledávání výnosů z trestné činnosti, majetku, prostředků nebo jiných věcí pro účely dokazování,
- h) zprostředkování dobrovolného dostavení se osob do dožadujícího státu, smluvní strany,
- i) jakéhokoliv jiného druhu pomoci, která není v rozporu s vnitrostátním právem dožádaného státu, smluvní strany.

Státy, smluvní strany neodmítnou poskytnutí vzájemné právní pomoci v souladu s tímto článkem z důvodů dodržování bankovního tajemství. Mohou odmítnout poskytnutí právní pomoci v souladu s tímto článkem s odvoláním na neexistenci oboustranné trestnosti činu. Nicméně, dožádaný stát, smluvní strana může, považuje-li to za přiměřené, poskytnout pomoc v rozsahu, který sám stanoví podle svého uvážení bez ohledu na to, zda by takové jednání bylo trestným činem podle vnitrostátního práva dožádaného státu, smluvní strany.

V čl. 43 Úmluvy OSN proti korupci je stanoveno, že státy, smluvní strany budou spolupracovat v trestních věcech v souladu s články 44 až 50 této Úmluvy. Tam, kde je to vhodné a slučitelné s jejich vnitrostátním právním systémem, státy, smluvní strany zváží poskytnutí vzájemné pomoci při vyšetřování a řízení v občanskoprávních a správních věcech, týkajících se korupce. V záležitostech mezinárodní spolupráce, kdykoli je oboustranná trestnost činu brána v úvahu jako požadavek, bude tento požadavek pokládán za splněný bez ohledu na to, zda zákony dožádaného státu, smluvní strany, řadí trestný čin do stejné kategorie trestných činů, nebo označují trestný čin s použitím stejné terminologie jako dožadující stát, smluvní strana, jestliže je jednání, vlastní pro trestný čin, u něhož se žádá o pomoc, trestným činem podle zákonů obou států, smluvních stran.

Z uvedených ustanovení mezinárodních smluv lze dovodit, že smluvní strany mají uskutečňovat vzájemnou spolupráci na základě ustanovení příslušných mezinárodních smluv o mezinárodní spolupráci v trestních věcech nebo v rámci ujednání dohodnutých na základě jednotné nebo reciproční legislativy v souladu s jejich vnitrostátním právem, a to pokud možno v nejširším měřítku pro účely vyšetřování a řízení týkajících se trestných činů uvedených v určité smlouvě. Teprve není-li pro trestné činy uvedené v mezinárodní smlouvě k dispozici mnohostranná ani dvoustranná úmluva o spolupráci v trestních věcech, postupuje se podle příslušných ustanovení obsažených ve smlouvě, z níž je trestnost určitého jednání vyvozována. Tato ustanovení lze však použít i v případě, jsou-li pro mezinárodní spolupráci příznivější, než mnohostranné nebo dvoustranné právní instrumenty o spolupráci v trestních věcech.

Dvoustranné mezinárodní smlouvy, které Česká republika uzavřela za účelem vzájemné právní pomoci ve věcech trestních, mohou být použity i v řízení vedeném proti právnické osobě za protiprávní jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU. Pokud právní pomoc není podmíněna oboustrannou trestností, může Česká republika takovou právní pomoc v trestní věci na žádost cizího státu poskytnout, i kdyby v České republice byly vnitrostátně k danému řízení příslušné správní orgány. Konstrukce příslušných ustanovení dvoustranné mezinárodní smlouvy je totiž vázána na odpovědnost právnických osob podle práva dožadujícího, nikoliv dožádaného státu. Podmínkou poskytnutí právní pomoci v trestních věcech je trestní řízení (resp. řízení vymezené v relevantní smluvní úpravě) a příslušný (v prohlášení daného státu uvedený)

dožadující orgán. Dožádání pak bude vyřizovat orgán příslušný k vyřizování právní pomoci ve věcech trestních, tj. v České republice justiční orgány, nikoli orgán příslušný k řízení vnitrostátnímu. Ustanovení hlavy dvacáté páté trestního řádu o právním styku s cizinou se použijí jen tehdy, nestanoví-li vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, jinak. Byla by proto využitelná jen pokud by právní úprava o odpovědnosti právnických osob stanovila jejich přiměřené použití pro trestní řízení vedené proti právnické osobě v pravomoci orgánů činných v trestním řízení a obsahovala řešení pro situace, pro které by byla ustanovení o právní pomoci v trestních věcech fyzických osob podle trestního řádu neaplikovatelná. Přiměřené použití ustanovení trestního řádu o právním styku s cizinou by samozřejmě nemohlo připadat v úvahu pro postup správního orgánu ve správním řízení, tedy pokud by zákon o odpovědnosti právnických osob nebyl normou trestní, ale správní. V případě takového legislativního řešení by bylo nutné ustanovení obdobná ustanovením hlavy dvacáté páté trestního řádu zařadit do zákona o správní odpovědnosti právnických osob.

Mnohostranné mezinárodní smlouvy o právní pomoci ve věcech trestních umožňují vzájemnou právní pomoc v řízení vedeném proti právnické osobě, a to nejen v řízení trestním, ale při splnění stanovených podmínek, i v řízení správním. Konkrétně Evropská úmluva o vzájemné pomoci ve věcech trestních (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 550/1992 Sb.), ve znění Druhého dodatkového protokolu k Evropské úmluvě o vzájemné pomoci ve věcech trestních č. 48/2006 Sb.m.s., a Úmluva o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie, vypracovaná Radou EU na základě článku 34 Smlouvy o Evropské unii (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 55/2006 Sb.m.s.) umožňují vzájemnou pomoc i v řízení před správními orgány, a to i v případě odpovědnosti právnické osoby, ovšem za předpokladu, že rozhodnutí správních orgánů by mohlo vést k řízení před soudem s příslušností zejména v trestních věcech. V čl. 1 bodě 3 a 4 Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních se konkrétně stanoví, že vzájemná pomoc může být také poskytnuta v řízeních o činech, které jsou postihovány podle právního řádu dožadované nebo dožadující strany jako jakékoli porušení právního řádu stíhané správními orgány, jejichž rozhodnutí může být důvodem pro zahájení řízení před soudním orgánem, příslušným zejména v trestních věcech, přičemž vzájemná pomoc nebude odmítnuta jen z důvodu, že se týká činů, za které může být činitel odpovědnou v dožadující straně právnická osoba. V čl. 3 Úmluvy o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie je pravidlo pro poskytování vzájemné pomoci při řízení před správními orgány týkajícího se odpovědnosti právnické osoby, stanoveno obdobně.

Z uvedeného vyplývá, že právní pomoc při postihu právnických osob by mohla být vyžadována a poskytována bezproblémově především v případě, že vnitrostátní právní úprava by za trestné činy uvedené v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU stanovila sankce trestní, to znamená sankce ukládané trestními soudy v trestním řízení. Stanoví-li právní úprava postihu právnických osob sankce správní, to je sankce ukládané správními orgány ve správním řízení, problematické by bylo především vyžadování právní pomoci pro účely správního řízení vedeného v České republice. Využití Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních ani Úmluvy o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie nebude možné, protože konečné rozhodnutí v něm vydané, týkající se právnické osoby (rozhodnutí o uložení pokuty nebo jiné sankce právnické osobě) není podle platné právní úpravy důvodem pro zahájení řízení před soudním orgánem příslušným zejména v trestních věcech, ale důvodem pro zahájení řízení před soudním orgánem příslušným v jiných než trestních věcech (žalobou proti rozhodnutí správního orgánu se zahajuje řízení před soudy příslušnými ve věcech správního soudnictví). Jinak řečeno, pokud by odpovědnost právnických osob za jednání, k jejichž postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU, měla být řešena v oblasti práva správního, bylo by třeba řízení

o právním deliktu podle správního řádu doplnit právní úpravou, která umožní proti rozhodnutí o uložení sankce opravný prostředek k trestnímu soudu a projednání věci před tímto soudem. Jinak by ve správním řízení nebyla vzájemná právní pomoc s orgány cizích států možná.

Rozsah právní pomoci je v čl. 1 Evropské úmluvy o vzájemné pomoci ve věcech trestních vyjádřen velmi obecně. Podle této úmluvy nelze požádat smluvní stranu o provedení zatčení nebo výkon rozsudku. Strany se zavazují poskytovat si neprodleně v souladu s ustanoveními této úmluvy co nejširší vzájemnou pomoc v řízeních o trestných činech, jejichž potrestání v době, kdy se o pomoc žádá, patří do pravomoci justičních orgánů dožadující strany. Obdobně ani v úmluvě o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie není rozsah právní pomoci vymezen. Je však stanoven postup k vyžádání některých zvláštních procesních úkonů jako je předání věcí za účelem jejich vydání oprávněným vlastníkům, dočasné předání osob, které jsou ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, pro účely vyšetřování, výslech prostřednictvím videokonference, výslech svědků a znalců prostřednictvím telefonní konference nebo sledování záznamy.

Právní předpisy EU speciální ustanovení o vzájemné právní pomoci při vyšetřování trestných činů, k jejichž postihu zavazují, neobsahují. Spoléhají tedy, pokud jde o právní pomoc při vyšetřování trestných činů, k jejichž postihu zavazují, na dvoustranné mezinárodní smlouvy o právní pomoci, které členské země uzavřely, a na zmíněnou Úmluvu o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie.

Vzájemné uznávání rozhodnutí v sankčním řízení proti právnickým osobám a jejich výkon

Z mezinárodních smluv, které zavazují k postihu právnických osob, upravuje mezinárodní spolupráci, pokud jde o uznání a výkon rozhodnutí, Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (New York, 15. listopad 2000), kterou však Česká republika dosud neratifikovala, a Úmluva Rady Evropy o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu a o financování terorismu ze dne 16. května 2005 (zejména čl. 21 a 23), kterou Česká republika ani nepodepsala.

V čl. 13 Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (New York, 15. listopad 2000) se stanoví, že

„(1) Stát, smluvní strana, který obdržel od jiného státu, smluvní strany, pod jehož soudní pravomoc spadá trestný čin, na nějž se vztahuje tato Úmluva, žádost o konfiskaci výnosů z trestné činnosti, majetku, zařízení nebo jiných prostředků uvedených v článku 12 odstavec 1 této Úmluvy, které se nacházejí na jeho území, v co největším rozsahu umožněném jeho vnitrostátním právním systémem

- a) předloží žádost svým příslušným orgánům s cílem dosáhnout vydání rozhodnutí o konfiskaci; pokud takové rozhodnutí bude vydáno, provede ho; nebo
- b) předloží svým příslušným orgánům rozhodnutí o konfiskaci vydané soudem na území dožadujícího státu, smluvní strany v souladu s článkem 12 odstavec 1 této Úmluvy, aby bylo vykonáno v požadovaném rozsahu, pokud se vztahuje k výnosům z trestné činnosti, majetku, zařízení nebo jiným prostředkům, uvedeným v článku 12 odstavec 1, které se nacházejí na území dožádaného státu, smluvní strany.

(2) V návaznosti na žádost státu, smluvní strany, pod jehož soudní pravomoc spadá trestný čin, na nějž se vztahuje tato Úmluva, dožádaný stát, smluvní strana přijme opatření s cílem zjistit, vyhledat a zajistit nebo zabavit výnosy z trestné činnosti, majetek, zařízení nebo jiné prostředky uvedené v článku 12 odstavec 1 této Úmluvy pro účely případné konfiskace, o

kteřé rozhodne buď dožadující stát, smluvní strana, nebo dožadovaný stát, smluvní strana, na základě žádosti podle odstavce 1 tohoto článku.

...

(4) Rozhodnutí nebo jednání upravená v odstavcích 1 a 2 tohoto článku dožadovaný stát, smluvní strana učiní způsobem upraveným v jeho vnitrostátním právu a jeho procesních předpisech nebo v jakékoliv dvoustranné nebo mnohostranné smlouvě, dohodě nebo ujednání, jimiž může být vázán ve vztahu k dožadujícímu státu, smluvní straně.“.

Z ustanovení čl. 13 odst. 4 vyplývá, že uznání rozhodnutí (rozhodnutí o konfiskaci věcí uvedených v čl. 12 odst. 1, to je výnosů z trestné činnosti, již se týká tato Úmluva, nebo majetek, jehož hodnota odpovídá takovým výnosům a majetku, zařízení nebo jiných prostředků, kterých bylo užito ke spáchání trestných činů, jichž se týká tato Úmluva, nebo které byly ke spáchání těchto trestných činů určeny) a jejich výkon se má uskutečnit podle vnitrostátních předpisů dožadovaného státu nebo podle dvoustranné anebo mnohostranné mezinárodní smlouvy, kterou je dožadovaný stát vůči státu dožadujícímu zavázán. Ve vztahu k trestným činům, za které mají být podle Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (New York, 15. listopad 2000) postihovány i právnické osoby, to znamená, že v České republice by mohlo být uznáno a vykonáno cizozemské rozhodnutí uvedené v § 449 trestního řádu týkající se právnické osoby, tedy rozhodnutí vydané soudem jiného státu pro čin trestný podle právního řádu České republiky. Podmínka trestnosti podle právního řádu České republiky by však byla splněna jen pokud by právnické osoby byly subjektem skutkových podstat trestných činů, obdobně jako osoby fyzické, tedy pokud by byla v právním řádu České republiky zavedena trestní odpovědnost právnických osob a trestní řád byl z toho důvodu použitelný pro řízení proti právnickým osobám podpůrně. Pokud by odpovědnost právnické osoby za protiprávní jednání (trestné činy) uvedená v Úmluvě OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu byla řešena správním postihem, bylo by třeba do příslušného zákona o správní odpovědnosti právnických osob zařadit ustanovení obdobná ustanovením oddílu sedmého hlavy dvacáté páté trestního řádu.

Rámcová rozhodnutí Rady, jež požadují postih právnických osob za protiprávní jednání v nich uvedená, žádá ustanovení o uznávání a výkonu rozhodnutí neobsahují. Členské země EU jsou však zavázány ke vzájemnému uznávání rozhodnutí a k provádění jejich výkonu, a to i ve vztahu k právnickým osobám, Rámcovým rozhodnutím Rady 2006/783/SVV ze dne 6. října 2006 o uplatňování zásady vzájemného uznávání příkazů ke konfiskaci a Rámcovým rozhodnutím Rady 2005/214/SVV ze dne 24. února 2005 o uplatňování zásady vzájemného uznávání peněžitých trestů a pokut.

Podle čl. 1 Rámcového rozhodnutí Rady 2006/783/SVV o uplatňování zásady vzájemného uznávání příkazů ke konfiskaci je účelem tohoto rámcového rozhodnutí stanovení pravidel, podle nichž členský stát na svém území uznává a vykonává příkaz ke konfiskaci vydaný příslušným trestním soudem jiného členského státu, přičemž podle čl. 2 příkazem ke konfiskaci se rozumí pravomocný trest nebo opatření nařízené soudem následující po řízení, které se týká jednoho nebo více trestných činů a které vede k trvalému odnětí majetku. Podle čl. 3 se příkaz ke konfiskaci vydaný proti právnické osobě vykoná, i pokud vykonávající stát neuznává zásadu trestní odpovědnosti právnických osob.

Podle čl. 1 Rámcového rozhodnutí Rady 2005/214/SVV o uplatňování zásady vzájemného uznávání peněžitých trestů a pokut se pro účely tohoto rámcového rozhodnutí

„rozhodnutím“ rozumí pravomocné rozhodnutí požadující úhradu peněžitého trestu nebo pokuty fyzickou nebo právnickou osobou, jestliže takto rozhodl

- o soud vydávajícího státu ve vztahu k trestnému činu podle práva vydávajícího státu,
- o jiný orgán vydávajícího státu než soud ve vztahu k trestnému činu podle práva vydávajícího státu za předpokladu, že dotčená osoba měla příležitost k projednání věci před soudem, který je příslušný též v trestních věcech,
- o jiný orgán vydávajícího státu než soud ve vztahu k činům, které jsou podle vnitrostátního práva vydávajícího státu považovány za porušení právních předpisů, za předpokladu, že dotčená osoba měla příležitost k projednání věci před soudem, který je příslušný též v trestních věcech,
- o soud s pravomocí též v trestních věcech, jestliže bylo rozhodováno o rozhodnutí podle předchozího bodu.

Podle čl. 9 peněžitý trest nebo pokuta uložená právnické osobě bude vymáhána, i pokud vykonávající stát neuznává zásadu trestní odpovědnosti právnických osob.

Z uvedeného je zjevné, že naplnění účelu Rámcového rozhodnutí Rady 2006/783/SVV o uplatňování zásady vzájemného uznávání příkazů ke konfiskaci v českém právním řádu lze dosáhnout toliko právní úpravou trestní odpovědnosti právnických osob, která umožní použití ustanovení oddílu sedmého hlavy dvacáté páté trestního řádu o právním styku s cizinou i v trestních věcech právnických osob. Naplnění účelu Rámcového rozhodnutí Rady 2005/214/SVV by bylo lze dosáhnout i mimo rámec trestní odpovědnosti právnických osob, jen pokud by právní úprava zavádějící jiný než trestní postih právnických osob (postih správní) za protiprávní jednání uvedená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU obsahovala právní úpravu postupu uznávání a výkonu rozhodnutí vydávajícího státu k tomu příslušným orgánem České republiky a za předpokladu, že dotčená osoba by měla příležitost k projednání věci před soudem, který je příslušný též v trestních věcech. V takovém případě by mohla Česká republika žádat jiné členské státy o uznání a výkon rozhodnutí směřujících vůči právnické osobě. Správní řád však žádná ustanovení k postupu správního orgánu při uznávání a výkonu cizozemských rozhodnutí neobsahuje, přičemž věc projednávanou ve správním řízení s možností uložit peněžitý trest nebo pokutu, lze sice projednat před soudem, nikoli však příslušným též v trestních věcech. Znamená to, že pokud by za jednání, k jejichž postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU, měl být zaveden postih správní, adaptace právního řádu na Rámcové rozhodnutí Rady 2005/214/SVV o uplatňování zásady vzájemného uznávání peněžitých trestů a pokut by vyžadovala podstatné doplnění právní úpravy postupu správního orgánu, a to o ustanovení upravující uznávání a výkon cizozemských rozhodnutí o uložení peněžitého trestu nebo pokuty.

Ad 2)

Stručný popis právní úpravy veřejnoprávního postihu právnických osob podle platného právního řádu České republiky se závěrem, do jaké míry platný právní stav umožňuje splnit požadavky mezinárodních smluv a právních předpisů EU

Veřejnoprávní postih právnických osob lze v prostředí českého právního řádu uskutečňovat jen v rámci správní odpovědnosti, neboť jejich trestní odpovědnost v právním řádu zavedena není. Správní odpovědnost není zákonným pojmem a nemá ani jednotnou definici v teorii správního práva. Není však pochyb o tom, že pojmem „správní odpovědnost“ se míní odpovědnost adresátů norem správního práva za nesplnění převážně sofistikovaných povinností, porušení zákazů nebo podmínek určité činnosti, a to převážně za účelem právní regulace některých důležitých společenských činností, jako např. výroby, distribuce, prodeje,

dopravy nebo služeb. Povinnosti, zákazy, příkazy apod. jsou ukládány jak fyzickým, tak i právnickým osobám, a to nejen subjektům soukromého práva (podnikatelům), ale i státním orgánům a územně samosprávným celkům.

Správní odpovědnost (postih sankcemi stanovenými normami správního práva) je založena na skutkových podstatách správních deliktů, to je přestupků, jejichž subjektem jsou fyzické osoby, a správních deliktů, jejichž subjektem jsou právnícké, popřípadě podnikající fyzické osoby (toto základní dělení správních deliktů nezahrnuje pořádkové delikty postihující nesplnění povinností v souvislosti se správním řízením nebo výkonem státní kontroly a platební delikty postihující nezaplacení zákonem stanovené povinnosti platby nebo povinnosti s takovou platbou související).

Skutkové podstaty správních deliktů jsou konstruovány v tzv. sankčních ustanoveních, která jsou obsažena v převážné většině zákonů upravujících výkon veřejné správy. Protože pro odpovědnost právnických osob, na rozdíl od odpovědnosti osob fyzických, nejsou v právním řádu stanoveny obecné podmínky odpovědnosti vztahující se na všechny skutkové podstaty správních deliktů (pojmové znaky správního deliktu, znaky vymezující jednání právnícké osoby a odpovědnostní důsledky vyplývající ze vztahu právnícké osoby k vlastnímu jednání, okolnosti vylučující odpovědnost právnícké osoby, podmínky zániku odpovědnosti právnícké osoby za správní delikt, druhy sankcí a zásady pro jejich ukládání atd.), jsou tyto podmínky obsaženy v každém sankčním ustanovení jako zvláštní právní úprava odpovědnosti právnícké osoby. Jsou však stanovena toliko pravidla pro posouzení odpovědnosti právnícké osoby z hlediska zavinění (odpovědnost bez ohledu na zavinění s možností liberace), pravidla pro vyměření výše pokuty (jen výjimečně je stanovena ještě jiná sankce než pokuta, např. zákaz činnosti) a pravidla pro zánik odpovědnosti za správní delikt. V aplikační praxi jsou absentující pravidla základů správní odpovědnosti právnických osob dovozována výkladem per analogiam ze zákona o přestupcích nebo z trestního zákona.

Správní sankce, převážně pokuty, mají především preventivně výchovný význam. Jejich cílem je zabezpečit, aby neplněním povinností, zákazů či příkazů stanovených pro jednotlivé státem regulované činnosti nedocházelo k ohrožení splnění úkolů, které jsou na veřejnou správu kladeny, např. zabezpečit potřebnou hygienu při výrobě, distribuci a prodeji potravin a zabránit souvisejícím škodám na majetku a zdraví lidí.

Správní odpovědnost právnických osob je uplatňována v rámci sankční (trestní) pravomoci orgánů veřejné správy, která je obecně zaměřena téměř výlučně (s výjimkou oprávnění postihovat některé bagatelní delikty proti veřejnému pořádku, občanskému soužití a majetku) na delikty související s prosazováním regulativní funkce veřejné správy, ve správním řízení postupem podle správního řádu. Správní delikty právnických osob proto projednávají specializované orgány státu a územně samosprávných celků, které vykonávají dozor či dohled na jednotlivých úsecích veřejné správy. Správní řád je nepochybně moderním universálním procesním předpisem k projednání žádostí, návrhů a podnětů adresovaných příslušným správním orgánům, pro uplatňování odpovědnosti za protiprávní jednání však nepostačuje. Například nespecifikuje postavení fyzické nebo právnícké osoby jako osoby podezřelé a obviněné z protiprávního jednání (ze správního deliktu) a neupravuje jejich práva vztahující se k tomuto postavení. Chybí také právní úprava některých oprávnění umožňujících správnímu orgánu efektivně vyhledávat a zajišťovat důkazy potřebné k objasnění správního deliktu, popřípadě oprávnění k zajištění majetku fyzické nebo právnícké osoby, pokud by měla být upravena sankce propadnutí majetku. Některá specifická procesní pravidla pro uplatňování odpovědnosti za protiprávní jednání obsahuje procesní třetí část zákona o přestupcích, na odpovědnost právnických osob by však mohla být aplikována jen právně sporným výkladovým postupem per analogiam. Požadavky na spravedlivý proces při projednávání správních deliktů, zejména podle Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb.) jsou zajištěny tím, že žalobou proti rozhodnutí správního orgánu o

odpovědnosti za správní delikt podanou podle soudního řádu správního (zákon č. 150/2002 Sb.) lze dosáhnout přezkumu rozhodnutí o správním deliktu ve správním soudnictví.

Z výše uvedené charakteristiky platné právní úpravy správní odpovědnosti právnických osob je zřejmé, že postih právnických osob za jednání uvedená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU není v rámci stávající právní úpravy správní odpovědnosti možný, neboť tato jednání nejsou podřaditelná pod typové znaky objektivní stránky správních deliktů právnických osob. Ve sféře správní odpovědnosti, která je téměř výlučně vyhrazena potřebám veřejné správy, není logicky na odpovědnost za taková jednání spočívající vesměs v porušení elementárních pravidel chování a morálky pamatováno.

Ad 3)

Dosavadní opatření na doplnění právního řádu provedená za účelem splnění požadavků mezinárodních smluv a právních předpisů EU na postih právnických osob

Požadavky mezinárodních smluv a právních předpisů na postih právnických osob měly být splněny zavedením trestní odpovědnosti právnických osob. Je ovšem třeba zdůraznit, že k tomu potřebné legislativní opatření (odmítnutý vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim) nebylo zaměřeno výlučně na splnění mezinárodních závazků k postihu právnických osob. Jeho vypracování bylo výsledkem odborných diskuzí o potřebnosti postihovat právnické osoby za jednání, která jsou u fyzických osob postihována jako trestné činy, která byla vedena nejen v České republice, ale i v mnoha jiných, a to nejen evropských zemích. Nicméně potřeba splnit mezinárodní závazky k postihu právnických osob byla jedním z hlavních argumentů uplatněných na podporu tohoto návrhu. Oproti tomu další legislativní opatření, jímž měl být návrh zákona o odpovědnosti právnických osob za správní delikty spáchané jednáním, které je u fyzických osob postihováno jako trestný čin a k jehož postihu u právnických osob zavazuje mezinárodní smlouva nebo právní předpis EU, bylo již připravováno výlučně za účelem splnění mezinárodních závazků České republiky k postihu právnických osob, a to jako alternativa trestní odpovědnosti právnických osob. Vyhodnocení připomínek poslanců v obecné rozpravě k návrhu na zavedení trestní odpovědnosti právnických osob a připomínek uplatněných v rámci připomínkového řízení k návrhu na zavedení správního postihu právnických osob je pro volbu dalších legislativních opatření nepochybně důležité.

ad 3a)

Základní principy vládního návrhu na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim a vyhodnocení obecné rozpravy k tomuto návrhu v Poslanecké sněmovně (řešení v oblasti práva trestního)

Vládní návrh zákona měl hmotněprávní a procesněprávní část, přičemž v každé z těchto částí byla ustanovení o podpůrném užití trestního zákona, respektive trestního řádu.

Hmotněprávní část (část první až třetí část návrhu) obsahovala zejména:

- o Ustanovení o vyloučení odpovědnosti České republiky, jakož i jiných států, České národní banky a jednotek územní samosprávy (§ 3).

Tato ustanovení vycházela jednak z požadavků mezinárodních smluv a právních předpisů EU, jednak byla inspirována zahraničními právními úpravami trestní odpovědnosti právnických osob.

- o Taxativní výčet trestných činů, za které právnické osoby byly trestně odpovědné (§ 4).

Vycházel především z mezinárodních smluv a právních předpisů EU závazných pro Českou republiku, včetně doporučení Rady Evropy (zejména legalizace výnosů z trestné činnosti, korupce zahraničních veřejných činitelů, poškozování životního prostředí, boj proti organizovanému zločinu, potírání obchodu s lidmi a sexuálního vykořisťování dětí, účast na zločinném spolčení, korupce v soukromém sektoru, ochrana finančních zájmů Evropských společenství), rozsah trestných jednání však byl širší, než jak striktně požadovaly tehdy platné mezinárodní dokumenty a právní předpisy EU. Původně byla zvažována i varianta, podle které by zákon o trestní odpovědnosti právnických osob nevymezoval konkrétní trestné činy, neboť právnická osoba by měla v zásadě odpovídat za veškeré trestné činy vymezené v trestním zákoně, pokud to nevylučuje povaha konkrétního trestného činu. Výhodou tohoto řešení by byla jeho jednoduchost, neboť při budoucích změnách právní úpravy by nebylo třeba měnit taxativní výčet trestných činů, za které jsou právnické osoby trestně odpovědné. Jako nevýhoda však byla shledávána skutečnost, že orgány činné v trestním řízení by musely v každém jednotlivém případě zvažovat, zda u konkrétního trestného činu přichází vůbec v úvahu trestní odpovědnost právnické osoby, což by zejména na počátku aplikace trestní odpovědnosti právnických osob přinášelo značné problémy. Proto byla v rámci připomínkového řízení tato varianta připomínkovými místy odmítnuta.

o Ustanovení o přičitatelnosti trestného činu právnické osobě (§ 5).

Trestní odpovědnost právnických osob byla konstruována převážně na základě přičitatelnosti trestného činu spáchaného fyzickou osobou osobě právnické a z části byla založena na vlastním jednání a subjektivní stránce trestného činu právnické osoby (blíže viz pojednání o smíšeném modelu konstrukce trestní odpovědnosti právnických osob v bodě „ad 4b“ a o právní úpravě postihu právnické osoby trestními sankcemi v bodě „ad 5b“). Odpovědnost na základě přičitatelnosti byla v právní úpravě vyjádřena tak, že bylo stanoveno, že k odpovědnosti právnické osoby se přičte odpovědnost fyzické osoby za trestný čin (uvedený v § 4), pokud fyzickou osobou, která trestný čin spáchala, byl

1. statutární orgán nebo člen statutárního orgánu,
 2. ten, kdo je oprávněn činit jménem právnické osoby nebo v jejím zastoupení právní úkony,
 3. ten, kdo v rámci této právnické osoby vykonává řídicí či kontrolní činnost, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku, zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo
 4. zaměstnanec při plnění pracovních úkolů, a
- trestný čin spáchal jménem nebo v zájmu právnické osoby nebo na úkor či v zájmu jiného.

Odpovědnost právnické osoby na základě jejího vlastního jednání a subjektivní stránky byla v návrhu vyjádřena tím, že přičítat spáchání trestného činu fyzické osoby bylo možné v případě, že trestný čin byl spáchán na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu výše uvedených orgánů nebo osob, nebo byl-li trestný čin spáchán proto, že výše uvedené orgány nebo osoby neprovedly taková opatření, která měly provést podle zákona nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu. Návrh tedy vycházel z toho, že právnická osoba může činit právní úkony jen svými orgány nebo je za ni mohou činit její zástupci, popř. zaměstnanci. Kromě podmínky, že trestný čin spáchala osoba jednající za právnickou osobu, nebo osoba pro ni pracující či v ní vykonávající řídicí či kontrolní činnost, musela být splněna i podmínka, že trestný čin byl spáchán jménem právnické osoby, v jejím zájmu nebo na úkor či v zájmu jiného, a zároveň, že v tomto směru došlo k selhání řídicích nebo kontrolních funkcí v rámci právnické osoby. Odpovědnost právnických osob byla dána i tehdy, pokud k spáchání trestného činu došlo před vznikem právnické osoby, nebo právnická osoba vznikla, ale její vznik byl neplatný, nebo byl-li právní

úkon, který měl založit oprávnění k jednání za právnickou osobu, neplatný nebo neúčinný, nebo nebyla-li jednající fyzická osoba za takový trestný čin trestně odpovědná. Trestní odpovědnost fyzických osob nevylučovala trestní odpovědnost právnických osob, tj. byl možný souběh obou odpovědností.

o Ustanovení o odpovědnosti právního nástupce právnické osoby (§ 7)

Návrh řešil i otázku právního nástupnictví právnické osoby tak, že trestní odpovědnost na právního nástupce přechází pouze tehdy, pokud právní nástupce nejpozději v okamžiku vzniku právního nástupnictví věděl nebo vzhledem k okolnostem a k svým poměrům mohl vědět, že se právnická osoba před vznikem právního nástupnictví dopustila trestného činu. Přešla-li trestní odpovědnost na více právních nástupců právnické osoby, při stanovení trestní odpovědnosti se vycházelo zejména z toho, v jakém rozsahu přešly na jednotlivé nástupce výnosy, užitky a jiné výhody ze spáchaného trestného činu, případně i k tomu, v jakém rozsahu kterýkoli z nich pokračuje v činnosti, kterou byl trestný čin spáchán. Trestní odpovědnost právnické osoby nezanikala prohlášením konkursu, vstupem do likvidace nebo zavedením nucené správy.

o Ustanovení o druzích trestů a ochranných opatřeních (§ 10)

Právnické osobě mohl být uložen trest zrušení právnické osoby (z povahy věci byl vyloučen u právnické osoby, která byla zřízena zákonem), trest propadnutí majetku, peněžitý trest, trest propadnutí věci, trest zákazu činnosti, trest zákazu účasti v zadávacím řízení o veřejných zakázkách a ve veřejné soutěži, trest zákazu nebo omezení přijímat veřejné dotace nebo subvence a trest zveřejnění rozsudku ve sdělovacích prostředcích. Jako ochranné opatření bylo možné právnické osobě uložit zabránění věci a jiné majetkové hodnoty.

Procesněprávní část (část čtvrtá návrhu) obsahovala zejména:

o Ustanovení o povinnostech v souvislosti se zrušením, zánikem a přeměnou právnické osoby (§ 23)

Návrh obsahoval pojistky, jež měly zabránit tomu, aby se právnická osoba vyhnula trestní odpovědnosti, zejména tím, že podroboval změny, resp. zánik právnické osoby přísnému evidenčnímu a rozhodovacímu režimu, který měl znemožnit, aby právnická osoba jen proto, že zanikne nebo dojde k její změně, unikla trestní odpovědnosti, resp. který umožňoval, aby takovéto změny byly právnické osobě umožněny pouze se souhlasem předsedy senátu a v přípravném řízení státního zástupce.

o Ustanovení o zajišťovacím opatření (§ 24)

Soud mohl dočasně pozastavit výkon jednoho nebo více předmětů činnosti nebo uložit omezení nakládání s majetkem této právnické osoby.

o Specifická procesní ustanovení o postupu v řízení proti právnickým osobám (§ 25 až 34)

Návrh s ohledem na odlišnou povahu právnických osob od osob fyzických obsahoval také některá specifická procesní ustanovení, zejména upravoval otázky jejího zastoupení v řízení, obhajoby, doručování písemností, pořadí výslechů a závěrečných řečí obžalovaného – fyzické osoby a zástupce obžalované právnické osoby v hlavním líčení a ustanovení o způsobu výkonu trestů ukládaných právnické osobě.

Při projednávání návrhu v Poslanecké sněmovně bylo zdůrazňováno, že vládní návrh zákona představuje v historii práva na území České republiky zásadní průlom v pojetí trestní odpovědnosti, neboť opouští princip individuální trestní odpovědnosti fyzické osoby a umožňuje, aby právnická osoba jako uměle vytvořený útvar, který sám v zásadě není schopen generovat vlastní vůli, mohla být trestně odpovědná. S touto zásadní změnou trestní politiky státu řada poslanců vyslovila v obecné rozpravě ostrý nesouhlas a návrh proto označila za právně a politicky nebezpečný a nadbytečný. Bylo argumentováno zejména tím, že návrh ohrožuje podnikatele, kterým jsou kladeny překážky v podnikání v řadě oblastí a kriminalizace podnikatelského stavu je dalším logickým krokem v ztížení jejich činnosti, a byl označen za „bič na podnikatele“. Dále bylo namítáno, že jde proti současným trendům, které ve zvýšené míře chrání právě osoby soukromého práva proti vůli státní moci, a vrací české trestní právo z hlediska nejen jeho filozofické koncepce, ale i z hlediska jeho právní kvality, do období hluboké minulosti. Za úsilím kriminalizovat právnické osoby bylo spatřováno jen hledání systému sankcí, na jejichž základě bude možné dosáhnout na majetek právnické osoby. Takové úsilí je založeno na velmi pochybném přesvědčení, že právnická osoba je jenom jakási schránka pro majetek a zástěrkou pro fyzické osoby. Bylo konstatováno, že právnickou osobou poškozeného věřitele zajímá náhrada škody nebo zaplacení pohledávky, nicméně k tomu, aby se domohl svých oprávněných nároků, vedou úplně jiné cesty, než je cesta trestněprávní, která je v tomto případě chybná a neefektivní. Tvrzení, že úprava umožňující postihnout pouze fyzické osoby je údajně nedostatečná, není přesvědčivě prokázáno. Poukaz na to, že jedna třetina států má trestní úpravu odpovědnosti právnických osob, není údajně přesvědčivý. Rozsah trestní odpovědnosti právnických osob v těchto zemích je totiž, pokud jde o okruh trestných činů, za které právnická osoba odpovídá, prý výrazně užší, než se navrhuje v České republice. Nebyla prý ani zodpovězena otázka, z jakého důvodu nepostačuje k postihu právnických osob stávající právní úprava odpovědnosti za správní delikty doplněná o některé další sankce jako je likvidace právnické osoby nebo zákaz činnosti, jež by byly ukládány v případě kvalifikovaného porušení zákona.

Poslanecká sněmovna poměrem hlasů 69 ku 43 předmětný návrh zákona zamítla na své 37. schůzi již v prvním čtení dne 2. listopadu 2004. Navrhované právní úpravě bylo dále vytknuto zejména, že

o Je z legislativního hlediska nevyhovující

Použitá terminologie je vágní, neboť umožňuje postih právnických osob za vybrané trestné činy, pokud to „není z povahy věci vyloučeno“. Za nepřipustný je považován široký prostor pro volné uvážení orgánů činných v trestním řízení o tom, zda se na nějaké jednání bude vztahovat ustanovení tohoto zákona, či nikoli, neboť prioritou právního státu je právní jistota občanů a předvídatelnost.

o Je bezdůvodně oddělena od návrhu nového trestního zákoníku v rozporu s historickou samozřejmostí, že trestní právo hmotné a trestní právo procesní je zakotveno každé v jednom kodexu.

o Neobsahuje ochranu práv třetích osob

Jedná se o osoby, které se nepodílejí na trestné činnosti, ale jsou určitým způsobem spojeny s právnickou osobou, jako např. drobní akcionáři, kteří by v případě, že právnická osoba bude postižena např. majetkovým trestem, byly postiženy rovněž.

o Výčet trestných činů, za které lze právnickou osobu postihnout, je absurdní

Jako příklad absurdity byly ponejvíce uváděny trestné činy znásilnění, sexuální nátlak nebo pohlavní zneužívání. V návaznosti na to bylo obecně vytýkáno, že ve výčtu trestných činů nejsou jenom trestné činy, které objektivně mohou být spojeny s činností právnické osoby, např. daňové a hospodářské trestné činy, ale jsou v něm obsaženy i další trestné činy, které s činností právnické osoby nesouvisí. Taková šíře výčtu trestných činů (více než sto skutkových podstat) je nepřijatelná a ve srovnání se zahraničními právními úpravami nevídaná.

o Vyloučení odpovědnosti některých právnických osob (§ 3) je nahodilé

Je-li z odpovědnosti vyloučena Česká republika, Česká národní banka a územní samosprávné celky, není zřejmé, proč z odpovědnosti nejsou vyloučeny i jiné subjekty veřejného práva, na jejichž činnosti se Česká republika podílí nebo za jejichž závazky ručí, např. Fond národního majetku, Česká televize, Český rozhlas, Česká konsolidační agentura, Akademie věd České republiky, a dále pak profesní komory jako advokátní, komora architektů, auditorů, daňových poradců, notářů a podobně. Zákon tak zcela licoměrně činí rozdíly mezi samotnými veřejnoprávními subjekty, když některé z působnosti zákona vyjímá a jiné nikoli.

o Podmínky pro přičtení trestného činu právnické osobě (§ 5) jsou stanoveny příliš široce a složitě

Právnické osobě lze přičíst nejen téměř každý trestný čin (viz výše), ale také téměř čin kteréhokoli pachatele a téměř bez omezujících podmínek. Návrh jde paradoxně dokonce tak daleko, že za jednání zaměstnance právnické osoby by mohlo být možné trestně stíhat právnickou osobu. Spektrum typů či druhů právnických osob je široké a tomu odpovídá strukturovaná a složitá podoba jejich vnitřního uspořádání. Těžko domýšlet důsledky, jaké by mohla navrhovaná právní konstrukce trestní odpovědnosti právnické osoby za jednání zaměstnance mít pro obsah pracovních smluv. Taková úprava bude v praxi zneužívána, hospodářská konkurence ji bude výrazně využívat k nekalému boji, bude podávat účelová trestní oznámení jako prostředek konkurenčního boje, a nebude obtížné nasadit do konkurenční právnické osoby zaměstnance, který učiní určitý protiprávní úkon, což povede k trestnímu stíhání právnické osoby. Z takto konstruované trestní odpovědnosti se fakticky nelze vyvinut, protože ji lze právnické osobě přičíst i tehdy, pokud neprováděla potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců, a nebrání ji dokonce ani to, že se nepodaří zjistit, která konkrétní osoba jednala nepovoleným způsobem. Výsledkem je faktická objektivní odpovědnost, tedy odpovědnost bez zřetele na zavinění, bez možnosti se vyvinut, což lze považovat za pochybné. Je také nepřijatelné, aby byla trestně odpovědná právnická osoba, která ještě nevznikla, neboť fakticky neexistuje, je to „nonsubjekt“ a jako taková nemůže být trestně odpovědná.

o Přesahuje rámec mezinárodněprávních závazků České republiky i doporučení k řešení odpovědnosti právnických osob

Navrhovaný rozsah odpovědnosti právnických osob neodpovídá mezinárodněprávním závazkům České republiky a doporučením, na které se argumentace na podporu zavedení trestní odpovědnosti právnických osob odkazuje. Okruh osob, jejichž činy lze přičíst právnické osobě, je podstatně širší, než požadují odpovídající evropské předpisy. Návrh v takovém rozsahu je proto nepřijatelný. Je třeba uvést dokumenty, ze kterých závazky České republiky k postihu právnických osob vyplývají, do kdy mají být splněny, uvést, zda byly splněny ve všech členských státech EU nebo důvody jejich nesplnění, a zda jsou soudy, státní zastupitelství a policie schopny vyhovět požadavkům vyplývajícím ze závazků k postihu právnických osob po stránce personální, odborné a finanční.

- o Neumožňuje promlčení odpovědnosti právnické osoby za trestný čin

Z výše uvedeného stručného vyhodnocení obecné rozpravy k návrhu vyplývá, že při jeho projednávání byla v Poslanecké sněmovně Parlamentu obecná nevůle k zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob. Nutno však přihlídnout k tomu, že před pěti lety byl počet mezinárodních smluv a právních předpisů EU zavazujících k postihu právnických osob výrazně nižší a tlak mezinárodních organizací a institucí EU monitorujících plnění těchto závazků na Českou republiku proto méně důrazný. Okolnost, že odpovědnost právnických osob za protiprávní jednání vymezená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU, byla již ve všech zemích EU, s výjimkou Slovenské republiky zavedena, může projednávání obdobného návrhu v Parlamentu významně ovlivnit.

Ad 3b)

Základní principy věcného záměru zákona o odpovědnosti právnických osob za správní delikty spáchané jednáním, které je u fyzických osob postihováno jako trestný čin a k jehož postihu u právnických osob zavazuje mezinárodní smlouva nebo právní předpis EU a vyhodnocení mezirezortního připomínkového řízení k tomuto návrhu (řešení v oblasti práva správního)

Řešení postihu právnických osob cestou jejich správní odpovědnosti (řešení čistě správní), jak je požadováno usnesením vlády č. 64 ze dne 23. ledna 2008 (předložit návrh zákona o správní odpovědnosti právnických osob), bylo ve věcném záměru vyhodnoceno jako řešení z legislativního a zejména pak z praktického hlediska velmi komplikované. Zásadní komplikace jsou spatřovány především v procesní oblasti. Vyplývají z toho, že

- o o jedné a téže věci by souběžně probíhalo trestní řízení proti fyzické osobě, která svým jednáním naplňujícím skutkovou podstatu trestného činu vyvolala odpovědnost právnické osoby, a správní řízení proti právnické osobě, což by znamenalo neefektivní opakování úkonů k provedení důkazů (např. výsledků, znaleckých posudků), neboť použití důkazů opatřených v řízení trestním pro řízení správní by mohlo být v jednotlivých případech sporné,
- o správní řád neobsahuje efektivní nástroje k vyšetřování a dokazování závažných trestných činů, za které mají být právnické osoby postihovány, a proto by pro tento účel bylo nutno připravit obsáhlou zvláštní právní úpravu správního řízení, jež by korespondovala s trestně procesními instituty obsaženými v trestním řádu,
- o žádný ze správních úřadů není materiálně ani personálně vybaven k vedení správního řízení, jež by, s ohledem na povahu projednávaných případů, bylo řízením více méně trestním,
- o mezinárodní spolupráce, pokud jde o vzájemnou právní pomoc a uznávání a výkon rozhodnutí, je smluvně dohodnuta a vnitrostátně upravena jen pro trestní řízení a působnost soudů a dalších orgánů činných v trestním řízení; mezinárodní spolupráce správních orgánů je možná jen pokud jejich rozhodnutí může být důvodem pro zahájení řízení před soudním orgánem příslušným zejména v trestních věcech, což je podmínka, která by mohla být splněna jen po zásadní rekonstrukci systému soudního přezkumu správních rozhodnutí.

Řešení doporučené jako nejvhodnější ve věcném záměru pro přípravu návrhu zákona bylo konstruováno jako kompromis mezi komplikovaným řešením čistě správním a Poslaneckou sněmovnou odmítnutým řešením trestním. Bylo založeno na odpovědnosti

právnícké osoby za správní delikty, která by byla uplatňována orgány činnými v trestním řízení postupem podle trestního řádu. Toto řešení (správní a trestní) předpokládalo přijetí zvláštního zákona rozděleného na část hmotněprávní a část procesněprávní.

Hmotněprávní část by byla konstruována po vzoru sankčních ustanovení, která se za účelem postihu právníckých osob za porušení jim uložených povinností, zákazů a příkazů nacházejí v zákonech upravujících výkon veřejné správy. Obsahovala by tedy zejména:

- o Skutkové podstaty správních deliktů právníckých osob vytvořené z typových znaků protiprávních jednání, jejichž postih je požadován mezinárodními smlouvami a právními předpisy EU.
- o Sankce ukládané právnícké osobě (pokuta s dolní a horní hranicí sazby v řádech milionů korun, zveřejnění rozsudku ve veřejném sdělovacím prostředku, zákaz činnosti až na dobu 5 let, zákaz účasti v zadávacím řízení podle zákona o veřejných zakázkách a ve veřejné soutěži až na dobu 5 let, zákaz přijímat dotace a subvence až na dobu 5 let, propadnutí věci, propadnutí majetku, zrušení právnícké osoby).
- o Okolnosti (podmínky) zakládající odpovědnost právnícké osoby za správní delikt, v případě, kdy objektivní znaky skutkové podstaty jsou naplněny jednáním fyzické osoby považovaným na základě občanského nebo obchodního zákoníku za jednání právnícké osoby. V těchto případech by právnícká osoba za správní delikt odpovídala jen, byl-li by spáchán na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnícké osoby nebo osoby oprávněné jednat jménem nebo v zastoupení právnícké osoby anebo osoby, která v rámci právnícké osoby vykonává řídicí či kontrolní činnost, jestliže její jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku, za který právnícká osoba podle tohoto zákona odpovídá, nebo byl spáchán proto, že orgány právnícké osoby nebo ti, kteří v rámci právnícké osoby vykonávají řídicí či kontrolní činnost, neprovedli taková opatření, která měli vykonat podle zákona nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména nevykonali povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následku spáchaného správního deliktu. Objektivní odpovědnost právnícké osoby s možností liberace po vzoru sankčních ustanovení v zákonech upravujících výkon veřejné správy by nemohla být použita, protože protiprávní jednání uvedená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU mají výrazné subjektivní znaky neslučitelné s odpovědností bez ohledu na zavinění.
- o Vývojová stadia správního deliktu (pokus a zánik odpovědnosti za pokus) a formy účastenství při spáchání správního deliktu (spolupachatelství, organizátorství, návod a pomoc).
- o Pravidla pro určení druhu a výměru sankce.
- o Zánik odpovědnosti právnícké osoby za správní delikt a přechod odpovědnosti za správní delikt a za zaplacení uložené pokuty na právního nástupce. K zániku odpovědnosti právnícké osoby by došlo uplynutím doby ode dne spáchání správního deliktu odpovídající době promlčení trestného činu podle trestního zákoníku, jehož spácháním by byla naplněna skutková podstata správního deliktu. V případě zániku právnícké osoby před uplynutím promlčecí doby by odpovědnost přešla za určitých podmínek na právního nástupce právnícké osoby, pokud by právnícká osoba zanikla po nabytí právní moci rozhodnutí o odpovědnosti za správní delikt, na právního nástupce by přešla za určitých podmínek povinnost zaplatit pokutu uloženou jako sankci.

Procesněprávní část zvláštního zákona by zahrnovala zvláštní právní úpravu ve vztahu k trestnímu řádu, jež by umožňovala projednat správní delikt právnícké osoby v trestním

řízení spolu s trestným činem fyzické osoby, jehož spácháním by byly objektivní znaky skutkové podstaty správního deliktu naplněny. Obsahovala by zejména:

- o Ustanovení o tom, že správní delikty podle tohoto zákona (podle zákona o odpovědnosti právnických osob za správní delikty spáchané jednáním, které je u fyzických osob postihováno jako trestný čin a k jehož postihu u právnických osob zavazuje mezinárodní smlouva nebo právní předpis Evropských společenství) se projednají v trestním řízení podle trestního řádu a sankci právnické osobě uloží soud a že pro účely trestního řízení o správním deliktu (např. pro účely určení příslušnosti soudu) se správní delikt považuje za trestný čin, který byl jednáním naplňujícím znaky správního deliktu spáchán.
- o Zvláštnosti postupu v trestním řízení proti právnické osobě, jako např. označení právnické osoby, místní příslušnost, společné řízení proti obviněné právnické a fyzické osobě, zajišťovací opatření, informační povinnost soudu.
- o Výkon sankcí uložených právnické osobě.

V připomínkovém řízení bylo toto navržené řešení zásadně odmítnuto. Například ministr a předseda Legislativní rady vlády ve svém stanovisku uvedl, že navrhované řešení se jeví jako nejméně vhodné, neboť prakticky zcela přejímá principy návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim zamítnutého Poslaneckou sněmovnou v roce 2004, a to i pokud jde o procesní aspekty spočívající v odchylkách od trestního řádu s tou výjimkou, že nepůjde o trestné činy (ovšem jen formálně), ale o správní delikty. V zásadě nejde o nic jiného než o řešení v oblasti práva trestního, předložené jen v jiné legislativní formě (v jiném zákoně), než byl odmítnutý vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Popsané rozdíly (tzn. že protiprávní jednání, za které mají právnické osoby odpovídat, má být vymezeno ve skutkových podstatách správních deliktů a jejich odpovědnost se bude vztahovat jen na jednání vymezené v příslušných mezinárodních smlouvách a předpisech ES a že hmotněprávní podmínky odpovědnosti právnické osoby, včetně sankcí, budou stanoveny v zákoně o odpovědnosti právnických osob za správní delikty a nikoli v trestním zákoně, resp. ve speciálním zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob, takže sankce uložené právnické osobě nebudou sankcemi trestními, ale sankcemi správními, které v sobě neobsahují tak zásadní společenský odsudek jednání pachatele, jako sankce trestní), jsou jen rozdíly uměle vytvářené, zřejmě v obavě před tím, aby navrhovanou právní úpravu, k jejímuž přijetí je Česká republika povinná, nepotkal stejný osud, jako návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Je proto vhodnější se raději přiklonit ke klasickému pojetí trestní odpovědnosti právnických osob, které se uplatňuje i v jiných státech a je rozpracováno i v domácí a zahraniční odborné literatuře, neboť nemožnost jít cestou administrativní odpovědnosti právnických osob je vzhledem k obsahu závazků plynoucích z mezinárodního, resp. komunitárního práva zřejmá. Přitom by bylo vhodné pokusit se v maximální možné míře vypořádat s námitkami, které byly v r. 2004 vznášeny proti návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, jako byly zejména rozsah trestných činů přičitatelných právnickým osobám, úprava přičitatelnosti jednání fyzických osob právnickým osobám, otázka objektivní odpovědnosti, druhy a rozsah sankcí, postavení třetích osob, přechod odpovědnosti na právního nástupce nebo otázka souběhu postihu fyzické a právnické osoby. Ministr spravedlnosti uvedl, že navrhované řešení je třeba zásadním způsobem přepracovat, neboť jeho koncepce je v absolutním rozporu s obecně uznávanými základy teorie správního práva. O správním trestání lze hovořit pouze tam, kde o odpovědnosti a sankci rozhodují správní orgány. Správním deliktem se nemůže stát určité jednání jen proto, že je tak zákon jmenovitě označí, či podle druhu sankce. U této varianty tak nelze uvádět, že postihovaná jednání budou správními delikty, ale musí být zcela jasně patrné, že jde o zcela

nový hybridní druh veřejnoprávního deliktu, který není ani trestným činem, ani správním deliktem, a dosud nemá v našem právním řádu obdoby. Varianta se nejeví být vhodným řešením vzhledem k její koncepci, která je našemu právnímu systému cizí. Z ostatních připomínkových míst navržené řešení odmítli a současně doporučili řešení v oblasti práva trestního předseda Nejvyššího správního soudu, ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny, ministr zahraničních věcí a guvernér České národní banky, a to s obdobnou argumentací jako ministr a předseda Legislativní rady vlády.

Ad 4)

Plnění požadavků mezinárodních smluv a právních předpisů EU na postih právnických osob v členských zemích EU

Česká republika je členskou zemí EU, a proto mezinárodní srovnání právní úpravy odpovědnosti právnických osob je orientováno především na právní úpravu v členských zemích EU. Do srovnávací části jednotlivých právních úprav jsou však zařazeny poznatky o právní úpravě v některých dalších evropských zemích a USA, které se podařilo získat. Ukazují přinejmenším na to, že v zemích, které nejsou členy EU, je postih právnických osob rovněž řešen v rámci jejich trestní odpovědnosti založené na obdobných principech jako v zemích EU.

Zvlášť podrobně je popsán německý model správní odpovědnosti právnických osob, a to z toho důvodu, že je označován za alternativu trestní odpovědnosti právnických osob s odůvodněním, že sankce, které jsou ukládány právnickým osobám, jsou sankce správní a nikoli trestní. Taková klasifikace je však velmi sporná, neboť byť jsou sankce právnické osobě stanoveny v administrativněsprávní normě, právnickým osobám jsou ukládány trestním soudem v trestním řízení. Proto německý model odpovědnosti právnických osob lze stejně dobře považovat za model správní odpovědnosti právnických osob, jako za model nepravé trestní odpovědnosti.

ad 4a)

Členské země EU, jejichž právní řád postih právnických osob podle požadavků mezinárodních smluv a právních předpisů EU neumožňuje, a opatření, která jsou v těchto zemích připravována

Postih právnických osob za protiprávní jednání uvedená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU není v rámci zemí EU možný v České republice a Slovenské republice.

Ve Slovenské republice byl učiněn pokus řešit postih právnických osob za protiprávní jednání uvedená v mezinárodních smlouvách, jichž je smluvní stranou, a právních předpisech EU v rámci odpovědnosti trestní. Vládní návrh nového trestního zákona byl předložen Parlamentu 23. února 2004. Návrh upravoval hmotněprávní předpoklady trestní odpovědnosti právnických osob v hlavě páté obecné části trestního zákoníku. Rozsah odpovědnosti z hlediska trestných činů, za které měla právnická osoba odpovídat, nebyl omezen. Jednalo by se tedy o obecnou trestní odpovědnost. V § 123 návrhu se konkrétně stanovilo:

„(1) Trestný čin je spáchaný právnickou osobou, jestliže v rámci její činnosti jednal v rozporu s všeobecně závazným právním předpisem

- a) její statutární orgán nebo jeho člen,
- b) člen dozorčího orgánu, nebo

c) jiná osoba oprávněná jednat za právnickou osobu.

(2) Trestní odpovědnost právnické osoby nevylučuje trestní odpovědnost fyzické osoby.

(3) Právnické osoby jsou trestně odpovědné za trestné činy, pokud to nevylučuje § 137 odst. 7.“.

V průběhu legislativního procesu byla však hlava pátá z návrhu vypuštěna, takže nový trestní zákon Slovenské republiky přijatý jako zákon č. 300/2005 Z. z. trestní odpovědnost právnických osob neupravuje. Neznamená to však, že se Slovenská republika záměru zavést trestní odpovědnost právnické osoby tímto pokusem vzdala. Byl navržen speciální zákon o trestní odpovědnosti právnických osob (poslanecký návrh zákona i vládní návrh zákona, které byly v zásadě shodné), který obsahoval ustanovení jak hmotněprávní, tak procesněprávní povahy a v případě jeho přijetí by se nacházel ve vztahu k novým trestním kodexům v postavení *lex specialis*. Vládní návrh samostatného zákona o trestní odpovědnosti právnických osob podstatně zúžil rozsah kriminalizace právnických osob oproti návrhu z roku 2004. V ustanovení § 4 byl stanoven výčet 44 trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákona odvozených z mezinárodních dokumentů závazných pro Slovenskou republiku, za které právnická osoba měla trestně odpovídat. Ani tento návrh, který byl velmi podobný v České republice zamítnutému návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, však nebyl přijat. Přesto však se ve Slovenské republice o postihu právnických osob za protiprávní jednání, k jejichž postihu je Slovenská republika zavázána smluvně nebo členstvím v EU, správními sankcemi neuvažuje.

Opatření přijatá v České republice k zajištění postihu právnických osob jsou podrobně popsána v bodě „Ad 3)“.

ad 4b)

Členské země EU, v nichž jsou právnickým osobám ukládány ke splnění požadavků mezinárodních smluv a právních předpisů EU sankce trestní, stručný popis právní úpravy, kterou se ukládání trestních sankcí zabezpečuje, a její vyhodnocení z hlediska plnění závazků mezinárodních smluv a právních předpisů EU, případných aplikačních problémů a odborného či politického ohlasu

1. Pravá a nepravá trestní odpovědnost a klasifikace modelů pravé trestní odpovědnosti.

Trestní sankce jsou právnickým osobám ukládány v rámci trestní odpovědnosti právnických osob, která je zavedena ve všech zemích EU (pravá nebo nepravá trestní odpovědnost), s výjimkou České republiky, Slovenské republiky a Spolkové republiky Německo (právní úprava nepravé trestní odpovědnosti ve Spolkové republice Německo se považuje za odpovědnost správnětrestní). Otázka trestní odpovědnosti právnických osob je velmi frekventovaným tématem autorů právní literatury z řad odborníků působících v oblasti právní teorie i praxe. Zkoumána je z celé řady hledisek, včetně hlediska, zda vůbec má být zavedena či nikoli. Některé práce na téma trestní odpovědnosti právnických osob byly pro zpracování této analýzy využity¹⁾. Jelikož cílem analýzy není hodnotit argumenty pro

¹⁾ Trestní odpovědnost právnických osob a fyzických osob za ně jednajících, disertační práce Mgr. David Vaníček 2007, Právnická fakulta Masarykovy university v Brně, katedra trestního práva, uveřejněno na http://is.muni.cz/th/43451/pravf_d/disertace.pdf.

Trestní odpovědnost právnických osob jako předmět zkoumání, Doc. JUDr. Jiří Jelínek, CSc., Právnická fakulta UK, Praha, uveřejněno na <http://www.mvcr.cz/clanek/trestni-odpovednost-pravnickych-osob-jako-predmet-zkoumani.aspx>.

Jiří Jelínek, Trestní odpovědnost právnických osob, Linde Praha, a.s. 2007.

zavedení či nezavedení odpovědnosti právnických osob za trestné činy fyzických osob za ně jednajících (k zavedení takové odpovědnosti se Česká republika rozhodla tím, že přistoupila k mezinárodním smlouvám a Evropské unii), ale argumenty k rozhodnutí, zda odpovědnost má být zavedena v oblasti práva trestního nebo správního, je pojednání o trestní odpovědnosti právnických osob omezeno toliko na hlediska vztahující se k této otázce a popis právní úpravy v některých zemích, zejména členských států EU.

Trestní odpovědnost právnických osob nemá jako právní pojem jednoznačný význam. Základní jeho podmnožinou je pravá, resp. nepravá trestní odpovědnost. Kriteriem této klasifikace je způsob vyjádření vztahu fyzické osoby, která spáchá trestný čin, a právnické osoby, která má být za tento trestný čin veřejnoprávně postižena.

Pravou trestní odpovědností se rozumí právní úprava, která vymezuje v trestním zákoníku, popřípadě v samostatném trestním zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob vztah pachatele trestného činu jako fyzické osoby na straně jedné a právnické osoby na straně druhé jako odpovědnost právnické osoby za trestný čin. V takovém případě je v právní úpravě výslovně uvedeno, že právnická osoba odpovídá za trestný čin nebo že trestný čin je spáchán právnickou osobou. Sankce stanovené právnické osobě se výslovně označují jako tresty. V zemích EU pravá trestní odpovědnost jednoznačně převažuje.

Oproti tomu, není-li v trestním nebo jiném zákoně vztah fyzické osoby jako pachatele trestného činu a právnické osoby vyjádřen jako odpovědnost právnické osoby za trestný čin nebo jako spáchání trestného činu právnickou osobou, odpovědnost právnické osoby se považuje za odpovědnost nepravou a sankce stanovené právnické osobě za sankce netrestní, resp. sankce quasitrestní. Právnická osoba nese odpovědnost za jednání fyzické osoby, jejíž odpovědnost za trestný čin je dána tím, že jednala jménem právnické osoby (srov. odpovědnost za jiného podle § 90 odst. 2 trestního zákona). Příkladem nepravé trestní odpovědnosti je právní úprava španělská či švédská. Netrestní sankcí je obvykle pokuta, která ve španělské právní úpravě není právnické osobě ukládána přímo, ale prostřednictvím fyzické osoby jako pachatele trestného činu, a tzv. přidatné důsledky (*consecuencias accesorias*), jako např. konfiskace výnosů, či různá omezení činnosti právnické osoby. Právnické osobě je uloženo přímé nebo solidární ručení za zaplacení takto uložené pokuty.

Zvláštním případem nepravé trestní odpovědnosti je právní úprava německá, která je považována za administrativněsprávní postih právnické osoby, neboť podmínky odpovědnosti právnické osoby za jednání osoby fyzické, pokuta a přidatné důsledky jsou stanoveny v administrativněsprávní normě (v zákoně o přestupcích), a to primárně pro případ, jsou-li fyzickou osobou porušeny administrativní povinnosti uložené právnické osobě, neboť skutkové podstaty správních deliktů právnických osob nejsou konstruovány. Odpovědnost právnické osoby i pro případ, že fyzická osoba jednající jménem právnické osoby spáchá trestný čin, se považuje za rozšíření administrativněsprávní odpovědnosti a nikoli za nepravou trestní odpovědnost.

V rámci zemí EU je pravá trestní odpovědnost zavedena v Belgii, Bulharsku, Dánsku, Estonsku, Francii, Finsku, Irsku, Kypru, Maltě, Litvě, Nizozemí, Norsku, Polsku, Rakousku, Rumunsku, Slovinsku a Velké Británii.

Nepravá trestní odpovědnost je zavedena v Itálii, Lotyšsku, Maďarsku, Portugalsku, Řecku, Španělsku a Švédsku.

Z evropských zemí, které nejsou členy EU, je trestní odpovědnost právnických osob zavedena např. v Chorvatsku, na Islandu, v Makedonii nebo ve Švýcarsku.

Ve všech zemích EU se zavedenou trestní odpovědností právnických osob je tato odpovědnost rovnocennou paralelou individuální trestní odpovědnosti fyzických osob, s výjimkou Belgie. Znamená to, že odpovědnost právnické osoby se uplatní vedle odpovědnosti fyzické osoby za trestný čin, pokud pro určitý trestný čin je odpovědnost právnické osoby stanovena. Je však známo i subsidiární pojetí trestní odpovědnosti právnických osob, které je založeno na tom, že trestněprávní postih právnických osob je namístě až v situaci, kdy nelze postihnout osobu fyzickou, protože trestný čin se nepodařilo objasnit. Subsidiární odpovědnost může být ve výsledku odpovědností podle modelu přičitatelnosti, původní odpovědnosti nebo smíšené odpovědnosti právnické osoby. V koncepci subsidiárního pojetí trestní odpovědnosti právnických osob se odráží přesvědčení o tom, že paralelní postih právnických osob při každém trestném činu spáchaném v jejich rámci není důvodný a prioritou by vždy mělo být určení pachatele-fyzické osoby, k čemuž subsidiární model odpovědnosti vytváří podmínky, neboť zbavuje individuální trestní právo tlaku na přičítání trestní odpovědnosti právnickým osobám. Tímto se také zdůrazňuje výlučnost, resp. priorita trestněprávního postihu osob fyzických a současně posiluje zájem právnické osoby nezakrývat trestnou činnost fyzických osob tvořících její personální substrát, neboť takové počínání zvyšuje nebezpečí uložení sankce právnické osobě. Zásluhou subsidiární trestní odpovědnosti zůstane kontrola nad jednáním právnické osoby tam, kam náleží, tj. v rámci právnické osoby. Odpůrci modelu subsidiarity trestněprávního postihu právnických osob namítají, že znemožnění paralelního postihu v řadě případů povede k tomu, že orgány činné v trestním řízení se rozhodnou pro dosažení snadnějšího cíle, kterým leckdy bude postih právnické osoby. Namísto toho, aby jejich úsilí směřovalo k osobě fyzické, tak bude obviněna osoba právnická. Tímto postupem by pak mohla být trestní odpovědnost osob fyzických zavedením trestní odpovědnosti právnických osob skutečně oslabena. Na druhé straně je poukazováno na možnost právnických osob postihu uniknout tak, že trest (peněžitý) uložený fyzické osobě právnická osoba s ohledem na její majetek snadno refunduje. Tento model lze v praxi nalézt v právním řádu Švýcarské konfederace, kde je upraven v článku 102 trestního zákoníku.

Konstrukce hmotněprávní úpravy podmínek trestní odpovědnosti právnických osob vychází ze tří základních modelů její klasifikace, a to modelu přičitatelnosti, modelu původní odpovědnosti právnické osoby, modelu ručení právnické osoby a modelu smíšeného, který je kombinací modelu přičitatelnosti a modelu původní odpovědnosti právnické osoby.

Uvedené modely trestní odpovědnosti právnické osoby lze charakterizovat takto:

1. Přičítání trestní odpovědnosti fyzické osoby osobě právnické

Tento model má svůj původ ve Velké Británii. Nejedná se o model vytvořený psaným právem, ale o model, který vychází ze soudních precedentů, které jej uvedly v život a dále vymezovaly jeho základy. Prvním rozhodnutím, které tento model konstituovalo, bylo rozhodnutí ve věci *Lennard's Carrying Company Ltd. v. Asiatic Petroleum Company Ltd.* V tomto rozhodnutí byl vymezen významný trestněprávní atribut právnické osoby, a sice její „řídící mysl a vůle“. U každé právnické osoby jako umělého útvaru by měla být vyhledávána její vlastní řídící mysl a vůle, jejímiž nositeli jsou pochopitelně individua v určitém vztahu k právnické osobě. Podstatou tohoto odpovědnostního modelu tedy je, že je-li trestný čin spáchán osobou, která je k právnické osobě v určitém předpokládaném vztahu (vztah master - servant), a pokud byl dále tento čin ku prospěchu právnické osoby, nebo byl spáchán v souvislosti s její činností, lze pro tento skutek činit odpovědnou přímo právnickou osobu a přímo jí taktéž uložit sankci. Jedná se tedy o odvozenou (derivativní) odpovědnost právnické

osoby, protože předpokladem trestního postihu právnické osoby je vznik trestní odpovědnosti osoby fyzické, přičemž ale podmínkou není, aby odpovědná fyzická osoba byla zjištěna. Oprávnění pro tento postup lze dovodit tak, že právnická osoba (resp. její personální substrát - členové, či jiná báze) rozhoduje o tom, kdo a jaké kompetence bude vykonávat. S tímto rozhodnutím o nositeli kompetencí je pak možno implicitně spojovat i rozhodnutí být vázán negativními důsledky jednání těchto osob. Právnické osobě se pak přičítá celý skutek jako její vlastní včetně všech jeho prvků. Model přičitatelnosti se v různých modifikacích objevuje v právních úpravách trestní odpovědnosti nejčastěji. Ze zemí EU je to např. Dánsko, Finsko, Portugalsko, Polsko nebo Francie. Z tohoto modelu také vycházel odmítnutý vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Přičítání odpovědnosti fyzické osoby za trestný čin osobě právnické může být pochopitelně omezeno jen na některé trestné činy, např. jen trestné činy, jejichž objektem je zájem na ochraně životního prostředí nebo pořádku ve věcech veřejných. Byla-li by trestní odpovědnost přijímána za účelem splnění závazků mezinárodních smluv a právních předpisů EU, výčet trestných činů k odpovědnosti právnické osoby by bylo nutno podříditi tomu, aby každé jednání, k jehož postihu je Česká republika mezinárodně nebo v rámci EU zavázána, bylo podřaditelné pod některou ze skutkových podstat trestných činů obsažených ve výčtu (katalogu) trestných činů, za které by právnická osoba odpovídala. Odlišná v rámci jednotlivých právních úprav jsou zejména ustanovení, která vymezují jaké jednání a kterého jednotlivce se bude právnické osobě přičítat jako její vlastní jednání – tj. problematika podmínek, předpokladů přičítání, které mají zpravidla formální vymezení. Typická vymezení jsou např. jednání ku prospěchu právnické osoby, jednání v zájmu právnické osoby, jednání v rámci právnické osoby, jednání, kterým byla porušena povinnost uložená právnické osobě apod. V Anglii byl postupem času v důsledku řady soudních rozhodnutí omezen okruh osob, jejichž trestné činy lze přičítat právnické osobě. Právnické osobě lze přičítat pouze ty skutky, kterých se dopustily osoby ve vedoucím postavení. V zemích kontinentální Evropy se používá odlišné vymezení, které spočívá na výslovném zákonném vymezení okruhu osob podle jejich faktické možnosti ovlivnit jednání právnické osoby, anebo podle jejich formálního zařazení ve struktuře právnické osoby. Lze se tak setkat i s vymezením, že právnické osobě se bude přičítat jednání spáchané osobou, která má možnost řídit činnosti právnické osoby. Okruh osob, jejichž jednání se právnické osobě přičítá, je např. ve slovinském zákoně o odpovědnosti právnických osob za spáchání trestných činů z roku 1999 vymezen tak, že podle čl. 4 odst. 1 se právnické osobě přičítá odpovědnost za trestný čin spáchaný výkonem rozhodnutí řídicích a kontrolních orgánů právnické osoby, přičemž podle odstavce téhož článku k odpovědnosti postačí, když trestný čin je spáchán omisivním jednáním. Obdobně je odpovědnost právnických osob založena na přičítání jednání fyzických osob i podle článku 121-2 francouzského trestního zákona, kde se stanoví, že právnické osoby jsou odpovědné za trestné činy, jež byly na jejich účet vykonány jejich orgány nebo osobami za ně jednajícími.

Jiné právní řády však okruh osob, jejichž jednání se může právnické osobě přičítat, neomezují a přijímají odpovědnost všech spolupracovníků právnické osoby bez ohledu na to, jaké je jejich formální zařazení nebo jaký mají vliv na řízení a kontrolu činností právnické osoby. Podmínky přičítání jsou pak vymezeny jinými formálními kritérii jako je např. hledisko prospěchu z jednání pro právnickou osobu, jednání jménem právnické osoby, jednání na účet právnické osoby apod. Například v Dánsku se nevyžaduje pro trestní odpovědnost to, aby jednala osoba ve vedoucím postavení, ale postačí, je-li spáchán trestný čin v rámci právnické osoby. Právnické osobě tak bude přičítán každý trestný čin, ke kterému dojde v rámci provozů a činností právnické osoby. Obdobně je okruh osob vymezen i v Kapitole 36, § 7 švédského trestního zákona, kde je upraveno ukládání pokuty právnickým osobám, jako zvláštního následku trestného činu fyzické osoby.

Mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU požadavky na postih právnických osob vyjadřují myšlenkou přičtení odpovědnosti fyzické osoby za trestný čin k odpovědnosti právnické osoby, tedy v souladu s popsáním modelem přičitatelnosti.

2. Původní odpovědnost právnických osob

Původní odpovědnost není závislá na jednání jednotlivce v tom smyslu, že by se jeho jednání nějakým způsobem právnické osobě přičítalo jako její vlastní. Vychází z předpokladu odpovědnosti právnické osoby samotné za řádný výkon jejích práv a povinností (resp. řádný výkon kontrolních a řídicích kompetencí). Povinnost řádně vykonávat veškeré činnosti je dána právnické osobě v právním řádu a porušení této povinnosti právnickou osobou, to znamená porušení povinnosti k výkonu řídicích a kontrolních pravomocí, je těžištěm odpovědnosti podle modelu původní odpovědnosti právnických osob. Výkon řídicích a kontrolních pravomocí však nelze chápat jako další z povinností fyzických osob de facto vykonávajících tyto kompetence, ale jako povinnost právnické osoby samé, za jejíž porušení ponese ona sama následky. V případě pachatelství založeného na porušení vlastní povinnosti řádného výkonu kontrolních a řídicích činností má jednání právnické osoby rozdílný obsah ve srovnání s „jednáním“ právnické osoby v případě přičítání. U přičítání je obsah jednání právnické osoby shodný s jednáním jednotlivce, kdežto v případě porušení povinnosti řádného výkonu kontrolních a řídicích pravomocí je podstatou jednání právnické osoby to, že řádně nevykonávala kontrolní a řídicí pravomoci, což je činnost mnohem širší a dlouhodobější, než je pouhé zabránění jednomu trestnému činu. V tomto ohledu je pak spáchání trestného činu osobou fyzickou (resp. s ohledem na to, že jednání fyzické osoby se osobě právnické nepřičítá, nastal-li skutek popsáný ve zvláštní části trestního zákona, jenž je materiálním předpokladem její odpovědnosti) okolností, jež má ve vztahu k trestnosti právnické osoby za toto porušení funkci objektivní podmínky trestnosti.

Kromě zákonného vymezení odpovědnosti za výkon kontrolních a řídicích pravomocí je třeba určit i to, jak závažné musí být pochybení v této oblasti, aby pro právnickou osobu přímo zakládalo odpovědnost za trestný čin. O zanedbání výkonu kontrolních a řídicích pravomocí má smysl hovořit u právnické osoby, kde dojde v důsledku zanedbání jejich výkonu k nějakému excesu v podobě trestného činu. Není-li na straně právnické osoby zjištěno pochybení při výkonu řídicích a kontrolních pravomocí, právnická osoba za trestný čin neodpovídá.

Jako příklady původní trestní odpovědnosti právnických osob lze označit trestní odpovědnost právnických osob v USA, Nizozemí, Austrálii a částečně v kartelovém právu Evropského soudního dvora.

3. Ručení právnické osoby

Jde o objektivní odpovědnost právnické osoby, tedy odpovědnost, jež koresponduje se současným stavem odpovědnosti právnických osob za správní delikt v českém správním právu trestním. Právnická osoba zde odpovídá za vniklý následek a není třeba zjišťovat poměr právnické osoby k osobě, jež jednala, nevyžaduje se žádná příslušnost osoby k top managementu, nebo k nějaké „řídicí mysli a vůli“ právnické osoby. V trestním právu je známa strict liability (odpovědnost bez ohledu na zavinění s možností se odpovědnosti zprostit) nebo absolute liability tam, kde se nepřipouští žádná obrana. Její užívání je typické pro anglosaskou právní oblast. Podstata jejího použití na právnickou osobu je dána tím, že odpovědnost za delikt je vymezena jako strict liability a současně právnická osoba je v postavení pána (master) ve vztahu k fyzické osobě (servant), která trestný čin spáchá (tj. corporate vicarious liability), resp. bez ohledu na svůj vnitřní psychický stav k tomuto

trestnému činu přivodí právem předvídaný následek. Použití v angloamerické právní oblasti se omezuje především na oblast tzv. regulatory offences nikoliv tedy na oblast klasické trestné činnosti podle common law, kde se obvykle vyžaduje mens rea (úmyslné jednání). Jako příklad oblastí regulace deliktů regulatory offences uveďme oblast práva životního prostředí a ochrany života a zdraví.

V Evropě je příkladem takové objektivní odpovědnosti např. Švédsko.

Zvažujeme-li možnosti zavedení postihu právnických osob v intencích českého právního řádu, nelze pominout, že stávající správnětrestní odpovědnost právnických osob, tj. odpovědnost za tzv. jiný správní delikt, je založena taktéž na principu objektivní odpovědnosti bez ohledu na zavinění. Správnětrestní odpovědnost je však nepochybně nižším odpovědnostním stupněm než odpovědnost trestní, a proto objektivní odpovědnost by se měla i nadále používat při postihu méně závažných veřejnoprávních deliktů, které by nespadaly do kategorie trestných činů, zatímco pro konstrukci trestní odpovědnosti právnických osob by měl být využit model přičitatelnosti nebo původní odpovědnosti a nebo kombinace obou.

4. Smíšené modely trestní odpovědnosti

Zjednodušeně lze říci, že aby bylo možno o nějakém modelu hovořit jako o smíšeném, musí konstituovat jednak odpovědnost právnických osob ve smyslu přičítání a dále i odpovědnost jako původní odpovědnost právnické osoby. Smíšený model trestní odpovědnosti (či hybridní model) by neměl být zaměňován s tzv. ohraničeným individualistickým modelem trestní odpovědnosti právnických osob, kde se jedná typicky o model přičítání obsahující pouze nějaký korektiv vycházející z vlastností právnické osoby (zanedbání řízení, zanedbání kontroly v rámci právnické osoby). U modelů trestní odpovědnosti právnických osob, které jsou na jedné straně založeny na přičítání trestní odpovědnosti a na straně druhé založeny na vlastním jednání a subjektivní stránce trestného činu právnické osoby, pochopitelně existuje vnitřní rozpor hmotněprávních podmínek trestní odpovědnosti právnické osoby. Model přičitatelnosti vychází z principu individuální trestní odpovědnosti a druhý naopak tento princip popírá, přesto však oba tyto modely mohou existovat vedle sebe. Trestní odpovědnost právnických osob tak lze současně založit jednak na přičítání činu vymezeného okruhu osob fyzických, ale stejně tak lze trestní odpovědnost dovodit z jejího vlastního jednání stran speciálních povinností, a z původní subjektivní stránky jejího trestného činu právnické osoby.

Za příklady modelů, které nevycházejí pouze z přičítání činu osoby fyzické, ale konstituují, přinejmenším v náznacích, i vlastní jednání a subjektivní stránku trestného činu právnické osoby, lze označit model finský, slovinský nebo český (odmítnutý vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim). Výsledkem použití prvků původnosti a prvků ryzí přičitatelnosti vzniká model, který se pohybuje na pomezí obou výše uvedených modelů. Důvody pro tento postup je pravděpodobně třeba hledat v kritice namířené vůči modelu přičítání a snaze nepřekročit dogmatické meze mezi pouhým přičítáním a původní trestní odpovědností. Důsledkem je vznik modelu přičitatelnosti, který však přejímá koncept nedostatků v organizaci, který je jedním z hlavních stavebních kamenů původních koncepcí trestní odpovědnosti. Pochopitelně děje se tak s tím rozdílem, že se nehovoří o povinnosti právnické osoby řídit a kontrolovat činnosti v jejím rámci, ale o povinnosti orgánů právnické osoby řídit a kontrolovat činnosti v jejím rámci. Namísto, aby se tak jednoznačně konstitovalo jednání samotné právnické osoby, či subjektivní stránka jejího činu, vytváří se její vlastní jednání přímo uložené jejím orgánům, anebo se jen vymezuje široký soubor podmínek pro přičítání trestného činu, a to pak může opravňovat i závěr o tom, že se jedná o modely přičítání a nikoliv o jakýsi smíšený, či tranzitní model.

2. Právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob v některých evropských zemích a USA

Právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob v evropských zemích není jednotná a zásadně se liší od právní úpravy v USA, která je založena na tzv. agregační teorii (agregační teorie stanoví velmi rozsáhlou odpovědnost právnických osob, kterým je přisuzována odpovědnost za veškeré činy zaměstnanců). Odlišnost spočívá nejen v použitém modelu konstrukce právní úpravy, ale též i v druzích ukládaných sankcí. Nicméně členské země EU, které mají zavedenu trestní odpovědnost právnických osob, závazky k postihu právnických osob za jednání uvedená v mezinárodních smlouvách, jichž jsou smluvními stranami, a právních předpisů EU splňují. Vyplývá to z hodnotících zpráv Komise Evropských společenství Radě a Evropskému parlamentu z 2. května 2006 (CELEX 52006DCO187) a ze dne 6. prosince 2006 (CELEX 52006DCO770) o způsobu implementace Rámcového rozhodnutí Rady EU 2002/629/SVV ze dne 19. července 2002 o potírání obchodování s lidmi a Rámcového rozhodnutí Rady EU 2002/946/SVV ze dne 28. listopadu 2002 o posílení trestního rámce s cílem zabránit napomáhání k nepovolenému vstupu, tranzitu a pobytu, do vnitrostátního zákonodárství. O Španělsku ani o Německu (v těchto zemích nejde o pravou trestní odpovědnost, ale o odpovědnost založenou na ručení právnické osoby za vedlejší důsledky jednání jménem právnické osoby – viz dále) se zprávy nezmiňují, to znamená, že komise považuje jejich vnitrostátní úpravu za vyhovující obsahu rámcových rozhodnutí. Je-li právní úprava trestní odpovědnosti vyhovující obsahu rámcových rozhodnutí, je vyhovující i obsahu mezinárodních smluv, jichž jsou země se zavedenou trestní odpovědností smluvní stranou, protože požadavky na postih právnických osob jsou v rámcových rozhodnutí obdobné. Splnění požadavků na postih právnických osob lze též dovodit, resp. vyplývá z níže uvedených podrobnějších informací o právní úpravě některých evropských zemí, ať již jsou nebo nejsou členy EU:

Belgie:

Trestní odpovědnost v Belgii byla uzákoněna novelou trestního zákona ze dne 4. května 1999. Tato novela trestního zákona zavádí trestní odpovědnost u každé právnické osoby s výjimkou některých subjektů veřejného práva. Jsou to federální vláda, regiony, města a obce, provincie, bruselská aglomerace, jiné samosprávy, francouzská, vlámská a společná komise pro obce a veřejná centra sociální péče.

Těžištěm hmotněprávní úpravy odpovědnosti je článek 5, který zní:

„Právnická osoba je trestně odpovědná za trestné činy, které jsou spojené s výkonem předmětu své činnosti nebo s obranou svých zájmů nebo které byly spáchány v její prospěch.

V případě, že trestní odpovědnost právnické osoby vznikla výhradně v důsledku jednání fyzických osob, jen ta fyzická osoba, která spáchala nejzávažnější porušení zákona, bude potrestána. Spáchala-li tato osoba trestný čin vědomě a dobrovolně, pak bude potrestána souběžně s právnickou osobou.“.

Trestní odpovědnost fyzické i právnické osoby za stejný trestný čin je možná, ale podle stávajícího právního výkladu bude spíše fyzická osoba stíhána jen za předpokladu, že k porušení zákona nastalo následkem jejího jednání v souvislosti s činností právnické osoby. Pro odsouzení fyzické osoby je nezbytné dokázat, že k porušení zákona došlo jejím úmyslným a dobrovolným jednáním.

Druhy sankcí pro právnické osoby obsahují peněžitý trest, propadnutí věci, zrušení právnické osoby, dočasný či trvalý zákaz výkonu činnosti, zveřejnění rozsudku v médiích nebo místě výkonu činnosti.

Z uvedeného je patrné, že v Belgii je uzákoněna pravá trestní odpovědnost, pro jejíž konstrukci byl zvolen model přičitatelnosti, přičemž kvalifikovaným vztahem (vazbou) mezi trestným činem fyzické osoby a odpovědností právnické osoby není příslušnost k určitému okruhu osob, jak je obvyklé, ale požadavek, aby trestný čin souvisel s činností právnické osoby nebo ji přinesl prospěch. Podle dostupných informací se tyto předpoklady pro přičtení činu k odpovědnosti právnické osoby v aplikační praxi obtížně prokazují.

Dánsko:

Dánsko má poměrně dlouhou zkušenost s pravou trestní odpovědností právnických osob. Tamější právní úprava je vyjádřena normou přímo v obecné části trestního zákona z roku 1996. Jedná se o model založený na přičítání trestní odpovědnosti. Výjimečný je tento model právě ve vztahu k individuální trestní odpovědnosti. Přičítání činů fyzických osob zde neobsahuje žádné výslovné vymezení personálního formálního předpokladu přičítání, tj. určení okruhu osob, jejichž jednání se bude právnické osobě přičítat, ale přičítat právnické osobě je možno skutky, které byly spáchány v rámci jejího provozu. Pochopitelně tímto je okruh osob, jejichž jednání je možno přičíst, implicitně omezen na osoby, které se pohybují v rámci osoby právnické. V důsledku tohoto vymezení je trestní odpovědnost právnických osob velmi široká a v zásadě se týká i trestných činů namířených proti zájmu právnických osob. S ohledem na skutečnost, že se jedná o odpovědnost založenou na přičítání, neobsahuje trestný čin osoby právnické žádný specifický prvek oproti trestní odpovědnosti individuální. Dánská právní úprava obsahuje též výslovný výčet právnických osob, které je možno učinit trestně odpovědnými, mimo jiné se i zde uvádí možnost ukládat trestní sankce i státním úřadům, či obcím. Pochopitelně trestání státních úřadů a obcí je spojeno s jistými omezeními. Lze je trestat jen za ty činnosti, které by mohly vykonávat i osoby soukromé, anebo takové činnosti, jež mohou být postaveny na roveň činnostem osob soukromých. Dánský trestní zákon umožňuje i trestání podniků podnikajících fyzických osob tam, kde je možno tyto podniky postavit s ohledem na jejich velikost a organizaci na roveň obchodním společnostem, jež mohou být podle trestního zákona trestně odpovědné.

Francie:

V roce 1992 přijala příslušnou úpravu trestní odpovědnosti právnických osob do svého právního řádu, nový trestní zákoník nabyl účinnosti dne 1. března 1994.

Podle nového trestního zákoníku jsou trestně odpovědné všechny právnické osoby kromě státu. Územní samosprávné celky a jejich sdružení jsou trestně odpovědné jen za delikty spáchané v souvislosti s vykonáváním veřejných služeb (např. odvoz a likvidace komunálního odpadu), kterými mohly být pověřeny soukromoprávní subjekty. Výše uvedené se však netýká deliktů spáchaných v souvislosti s výkonem veřejné správy. Trestní odpovědnost právnické a fyzické osoby za tentýž delikt jsou na sobě zcela nezávislé, stíhána pro týž skutek může být zároveň fyzická i právnická osoba, nebo jen některá z nich.

Výčet trestných činů, za něž mohou být právnické osoby trestně odpovědné, byl původně stanoven tak, že byly výslovně uvedeny trestné činy, za které mohou být právnické osoby trestně odpovědné. Zásadní změna přišla se zákonem č. 204 z 9. března 2004 (označovaný jako zákon „Perben II“). S účinností od 1. ledna 2006 bylo vypuštěno omezující ustanovení článku 121-2 trestního zákona, a tak byl rozšířen výčet trestných činů právnických osob téměř na všechny skutkové podstaty obsažené v trestním zákoně.

Podmínkou trestní odpovědnosti právnické osoby je, že musí jít o jednání učiněné orgánem či představitelem právnické osoby (organe ou representant), a to ve prospěch právnické osoby, ať by již byl jakékoliv povahy.

Druhy trestů jsou ve francouzském právu rozmanité:

- o peněžitý trest až do výše pětinasobku sazby určené fyzickým osobám. Za trestné činy, u nichž není pro fyzické osoby stanoven peněžitý trest, může být právnickým osobám uložen trest ve výši až 1.000.000 euro
- o zrušení právnické osoby, pokud byla založena za účelem páčání trestného činu, za který lze uložit trest odnětí svobody vyšší než pět let, nebo pokud původní předmět činnosti přizpůsobila k páčání uvedeného trestného činu
- o zákaz činnosti v jedné nebo více oblastech na dobu až pěti let, případně zákaz definitivní
- o soudní dohled na dobu až pěti let
- o uzavření části právnické osoby použité ke spáchání trestného činu na dobu až pěti let, případně natrvalo
- o vyloučení z veřejných obchodů po dobu pěti let, případně natrvalo
- o zákaz vystavovat šeky na dobu až pěti let, to se nevztahuje na šeky opravňující k proplacení výstavci příjemcem a používání platebních karet
- o zabavení věci, která sloužila nebo byla použita ke spáchání trestného činu nebo byla trestným činem získána
- o zveřejnění odsuzujícího rozsudku prostřednictvím tisku či jiných sdělovacích prostředků
- o konfiskace majetku nebo jeho části

Peněžitý trest a soudní dohled nelze uložit právnické osobě z veřejnoprávní sféry, politické straně, ani odborové organizaci.

Trestní řízení proti právnickým osobám nebylo zatím v praxi ve Francii příliš mnoho využíváno. V letech 1994-2002 bylo v celé Francii vyneseno jen 2520 odsuzujících rozsudků proti právnickým osobám (zapsaným v obchodním rejstříku). Přes 93,6 % tvořily ale jen přečiny. Průměrná délka soudního řízení byla 30 měsíců. Proti rozhodnutí bylo podáno odvolání v 18,1 % případech. Přibližně třetinu stíhaných deliktů tvořily delikty jako nelegální práce, naopak neúmyslné zranění či zabití tvořilo asi jen čtvrtinu případů. Nejčastěji byl ukládán peněžitý trest (91,8 % případů), jehož průměrná výše činila 8.000 euro. Více než 16 % rozsudků ukládalo právnickým osobám kumulativně několik trestů. Většinou to byl peněžitý trest dohromady s povinností zveřejnit rozsudek (15 % případů).

Litva:

V Litvě je trestní odpovědnost právnických osob upravena v článku 20 trestního zákona (úřední sbírka „Žinios“, 2000, č. 89-2741), pro trestné činy speciálně vyjmenované ve zvláštní části trestního zákona (čl. 147/3, čl. 250/7, čl. 255/3 atd.). Ve zvláštní části jsou vyjmenovány trestné činy, u kterých může být právnická osoba trestně odpovědná. Vyjmuty jsou z této odpovědnosti stát, mezinárodní organizace, úřady centrální vlády i lokálních vlád, či samosprávné subjekty.

Právnické osoby jsou trestně odpovědné za jednání spáchané fyzickou osobou jen tehdy, kdy byl čin spáchán v zájmu právnické osoby nebo pro její zisk. Fyzická osoba musí zastupovat právnickou osobu, přijímat jejím jménem rozhodnutí nebo mít kontrolní funkce v rámci právnické osoby. Právnická osoba může být odpovědná za protiprávní jednání svého zaměstnance nebo vedoucího pracovníka, které umožnila nedostatečná kontrola. Trestní odpovědnost právnické osoby nevylučuje zároveň trestní odpovědnost fyzické osoby. Trestní řízení proti právnické osobě na straně jedné a fyzické osoby, která spáchala trestný čin, na straně druhé, probíhají samostatně.

Právníckou osobou podléhající trestní odpovědnosti může být podle litevského občanského a obchodního zákoníku kterákoliv entita splňující požadavky uvedené v zákoně, kromě již zmíněných výjimek.

Sankce (podle čl. 43 trestního zákona) mohou být uloženy následující:

- o pokuta (je stanovena v závislosti na životním minimu a podle závažnosti spáchaného trestného činu a je ukládána podle uvážení soudu)
- o omezení činnosti právnické osoby na dobu 1 roku až 5 let, v rámci tohoto trestu může být nařízeno uzavřít určitou organizační složku právnické osoby, zabývající se specifickou činností, s níž spáchání trestného činu souviselo,
- o zrušení právnické osoby to znamená zákaz veškeré činnosti právnické osoby na dobu trvalou

Tresty jsou taxativně uvedeny v čl. 43 trestního zákona od nejlehčích po nejtěžších. Mohou se uložit jen tyto tresty vyjmenované v obecné části trestního zákona, zvláštní část trestního zákona neupravuje speciální tresty pro právnické osoby. Za jeden trestný čin je možno uložit jeden trest. Trest má být zveřejňován a kromě potrestání pachatele má plnit funkci preventivní restrikce.

Trestní řízení vedené proti právnickým osobám je vedeno vždy jen v rámci soustavy obecných soudů a řídí se obecnými ustanoveními trestního řádu. Není pak třeba řešit otázku případného provádění důkazů, předávání důkazů mezi různými orgány. Není možná situace, že by čin byl vyšetřován jako administrativní delikt, a pak bylo řízení předáno obecnému soudu i s důkazním materiálem.

Z hlediska právně-sociologického a problémů aplikace principu trestní odpovědnosti právnických osob v praxi nelze ještě činit větší závěry, neboť neuběhla dostatečná doba na hodnocení. Jsou dostupná statistická čísla týkající se prvoinstančního řízení, kdy v roce 2006 bylo odsouzeno 18 právnických osob, v roce 2007 to bylo 37 osob a v první polovině roku 2008 30 osob. Většina odsouzení se týkala trestných činů jako podvod, podvodné účetnictví a padělání dokumentů. I v oblasti jurisprudence se teprve doktríny na akademické úrovni vytvářejí. Mezi právnickou veřejností je zmiňována nutnost vytvoření dostatečného množství judikatury v této oblasti, která pomůže v praktické aplikaci na soudní úrovni i v jurisprudenci.

Pro úplnost je třeba uvést, že v Litvě právnické osoby odpovídají jen za trestný čin, jejich odpovědnost za administrativněsprávní delikty není upravena, takže porušení administrativních zvláštních povinností uložených zákonem právnické osobě je řešeno cestou individuální odpovědnosti. Je ale již připravován návrh zákoníku o správních deliktech. V něm je navrhována škála administrativních sankcí jako pokuta, omezení činnosti právnické osoby, zákaz účastnit se na veřejných zakázkách, či přijímání podpor, grantů z programů EU, státu, samospráv a jiných nadací, dále tresty jako uzavření určité organizační složky právnické osoby. Uzavření může trvat od 3 měsíců do 3 let.

Nizozemí:

Trestní odpovědnost byla do nizozemského právního řádu zavedena v roce 1976 zákonem o změně trestního zákona, avšak již předtím byl institut trestní odpovědnosti právnických osob znám, jelikož již v roce 1951 nabyl účinnosti jiný zákonný předpis, který taktéž upravoval trestní odpovědnost právnických osob v hospodářské oblasti.

Zákon vymezuje pravou trestní odpovědnost právnických osob. Není založena na modelu přičítání, ale původní trestní odpovědnosti právnických osob. V čl. 51 zákona ze dne 23. června 1976 o změně trestního zákona (Wetboek van Strafrecht), jenž nabyl účinnosti dne 1. září 1976 se stanoví:

1. Trestné činy mohou spáchat osoby fyzické i právnické.

2. Spáchá-li trestný čin právnická osoba, může být zahájeno trestní stíhání a mohou být uloženy, pokud přicházejí v úvahu, tresty a opatření stanovené v zákoně:

a) vůči právnické osobě,

b) vůči tomu, kdo dal pokyn ke spáchání trestného činu, jakož i vůči tomu, kdo skutečně řídil výkon zakázaného jednání nebo

c) současně proti oběma v písmenu a) a b) uvedeným

3. Pro potřeby předchozího odstavce jsou za právnické osoby považovány i obchodní společnosti bez právní subjektivity, společnosti občanského práva, rejdařství a jakož i nadace nebo fondy.

Z výše uvedeného textu článku 51 odst. 1 trestního zákona vyplývá koncepce funkčního pachatelství, která je otevřena pachatelství obou typů. Trestní odpovědnost právnických osob není závislá na trestní odpovědnosti fyzické osoby, ale vzhledem k tomu, že obě odpovědnosti spolu souvisí (shodný skutkový základ), může mít, jak bude dále ukázáno, zejména objasnění trestného činu a usvědčení pachatele fyzické osoby význam pro důkazní situaci v řízení proti osobě právnické.

Je možný postih i těch kolektivních subjektů, jež nemají právní subjektivitu, většinou se však jedná o subjekty, jimž analogické subjekty v České republice mají právní subjektivitu (veřejná obchodní společnost, komanditní společnost) anebo v českém právu obdobu nemají (např. rejdařství). Protože zákon odkazuje obecně ke všem právnickým osobám, připouští se i odpovědnost právnických osob veřejného práva tam, kde jednají jako osoby soukromého práva, nikoliv tam, kde plní úkoly správního orgánu. Právnické osoby mohou v Nizozemí spáchat každý trestný čin, který je vymezen v trestním zákoně, anebo ve vedlejším trestním právu. Přesto však donedávna panovala nejistota ohledně pachatelství u trestných činů, které jsou příliš „osobní“, jako je zabití nebo vražda. Důsledkem chybějícího legislativního vymezení základů odpovědnosti je pak skutečnost, že meze trestní odpovědnosti musely být určeny v rámci rozhodovací činnosti soudů. Klíčovou otázkou je jednání právnické osoby, kde se vychází z tzv. kritéria Ijzerdraad, jež stanoví podmínky pro tzv. funkční pachatelství (functioneel). Pochybnosti byly odstraněny v souvislosti s rozhodnutím soudu v Leeuwardenu ze dne 23. prosince 1987, kterým uznal odpovědnost právnické osoby za nedbalostní zabití. Funkční pachatelství nespočívá v závadné organizační struktuře právnické osoby jako jiné modely původní trestní odpovědnosti právnických osob, ale funkční pachatelství je možné tam, kde zákon spojuje s pachatelem určitou funkci (např. producenta, exportéra, zaměstnavatele). Funkčním pachatelem je pak ten „kdo po stránce společenské dosahuje realizace určité aktivity“, bez ohledu na to, zda je fyzickou osobou nebo právnickou osobu. Pochopitelně pro právnické osoby je typická a jediná možná role funkčního pachatele trestného činu. Fyzické jednání přímého pachatele se pak považuje za důsledek funkčního chování nepřímého (funkčního) pachatele a funkční pachatelství může být jak důsledkem toho, že určitá osoba nepřiměřeně nepodnikla kroky proti tomu, aby jiná osoba nespáchala trestný čin, anebo tuto osobu přímo stimulovala. Dovození funkčního pachatelství je pak otázkou, kterou nelze dovodit jen výkladem právní normy, ale je třeba ji hodnotit podle konkrétních okolností.

Pro odpovědnost právnické osoby není třeba formálního rozhodnutí jejího statutárního orgánu, ani není nutné, aby byla vypátrána fyzická osoba, která je původcem přímého jednání. Vycházet je třeba z konkrétních okolností, a proto někdy jako trestný čin právnické osoby mohou být posouzena i jednání níže postavených zaměstnanců. Subjektivní stránka trestného činu funkčního pachatele vyžaduje podle nizozemského práva zavinění ve formě úmyslu anebo nedbalosti. Úmysl nebo nedbalost právnické osoby má být vyvozena nebo shromážděna z nedbalosti a úmyslu fyzických osob. Jednoduché bude toto dovozování tam, kde dal statutární orgán přímo pokyn ke spáchání trestného činu nebo jej spáchal svým rozhodnutím. Nedbalost lze vyvodit i z jednání níže postavených zaměstnanců, kdy je však

významné přesné posouzení sociálního kontextu jejich jednání. Dále uvádí též to, že úmysl právnické osoby je kvalitativně odlišný od úmyslu fyzické osoby.

Pro Nizozemí je typické i zvýraznění prvku oportunitity a tedy samotné stíhání právnické osoby je závislé i na vůli veřejného žalobce, který se pro její stíhání může a nemusí rozhodnout. Může stíhat jak jen pachatele fyzickou osobu, tak i jen pachatele právnickou osobu, případně oba. O trestném činu každého pachatele může být veden oddělený proces, kdy jejich výsledek není formálně závislý na výsledku druhého.

Polsko:

Polsko zavedlo trestní odpovědnost právnických osob novelou trestního zákona provedenou zákonem č. 197/2002, o odpovědnosti hromadných subjektů za zakázané činy pod hrozbou trestu. Jeho vydání bylo právně politicky odůvodněno tím, že „nikdo nemůže mít beztrestně prospěch z nemorálnosti“ a dále potřebou přizpůsobit polskou legislativu moderním standardům zavedeným v téměř všech zemích EU. Zmíněná novela trestního zákona zavádí speciální hmotněprávní a procesněprávní ustanovení, jež se mají používat přiměřeně v řízení o odpovědnosti hromadných subjektů.

Trestní odpovědnost se nevztahuje pouze na právnické osoby, ale i na tzv. hromadné subjekty, jež jsou definovány jako právnické osoby a organizace bez právní subjektivity (s výjimkou organizací financovaných státním rozpočtem, organizací místní samosprávy a jejich svazů), státní orgány a orgány místní samosprávy. Patří k nim také obchodní společnosti se státní účastí (s účastí státního rozpočtu), s účastí organizace místní samosprávy nebo svazu těchto organizací. Dále též kapitálová společnost, subjekt v likvidaci, podnikatel, který není fyzickou osobou, a zahraniční organizace.

Hromadný subjekt nese odpovědnost za trestný čin fyzické osoby

- a) jednající jménem nebo v zájmu hromadného subjektu v rámci pravomoci nebo povinnosti jej zastupovat, přijímat jeho jménem rozhodnutí či vykonávat kontrolu anebo překročení této pravomoci či nesplnění této pravomoci,
- b) který byl umožněn v důsledku překročení pravomoci nebo nesplnění povinností ze strany osoby uvedené v písmeni a),
- c) jednající jménem nebo v zájmu hromadného subjektu se souhlasem nebo vědomím osoby uvedené v písmeni a), nebo
- d) která je podnikatelem, pokud její chování přineslo nebo mohlo přinést hromadnému subjektu prospěch (i nehmotný).

Trestní odpovědnost právnické osoby, resp. hromadného subjektu je akcesorická. Je podmíněna předchozím pravomocným rozhodnutím o trestní odpovědnosti fyzické osoby, za jejíž trestný čin právnická osoba odpovídá. Možnosti postihu právnické osoby jsou tím výrazně zúženy.

Tresty je možno uložit následující:

- o peněžitý trest ve výši od 1 000 do 20 000 000 zlotých, maximálně však ve výši 10% zisku dosaženého v účetním roce, ve kterém došlo k zakázanému činu zakládajícímu odpovědnost hromadného subjektu
- o zabavení věci či majetkového prospěchu pocházejícího, byť nepřímo, ze zakázaného činu (*producta sceleris*), nebo zabavení věci sloužící ke spáchání tohoto činu (*instrumenta sceleris*). Zabaven může být též ekvivalent odpovídající hodnotě věci či majetkového prospěchu pocházejícího, byť i nepřímo, z výše uvedeného trestného činu
- o zákaz propagace či reklamy provozované činnosti, vyráběných či prodávaných výrobků, poskytovaných služeb či jiných plnění po dobu jednoho roku až pěti let
- o zákaz čerpání dotací, subvencí či jiných forem finanční podpory z veřejných prostředků po dobu jednoho roku až pěti let

- o zákaz ucházet se o veřejné zakázky na dobu od jednoho roku do pěti let
- o zákaz činnosti po dobu od jednoho roku do pěti let, nepoužívá se v případech, kdy by měl za následek úpadek či likvidaci hromadného subjektu, nebo by vedl k propouštění zaměstnanců
- o zveřejnění odsuzujícího rozsudku
- o Pokud dojde před uplynutím doby pěti let od uložení peněžitého trestu hromadnému subjektu ke spáchání nového zakázaného činu, za nějž nese tento subjekt odpovědnost, lze mu udělit peněžitý trest na horní hranici zákonné sazby zvýšené o polovinu.

Je upravena zvláštní úprava promlčení, kdy v případě, že uplyne 10 let od soudního rozhodnutí o odpovědnosti fyzické osoby, které je podmínkou trestní odpovědnosti hromadného subjektu, nelze již hromadnému subjektu uložit trest. Zároveň se již uložené tresty nevykonají, pokud od pravomocného odsuzujícího rozsudku uplynulo 10 let.

Rakousko:

V Rakousku byla trestní odpovědnost právnických osob zavedena zákonem o odpovědnosti spolků, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2006. Rakouská právní úprava byla reakcí na mezinárodní právní závazky Rakouska a právě i v těchto pramenech byla nalezena inspirace pro vymezení trestní odpovědnosti. Oproti jiným právním úpravám je v zákoně o odpovědnosti spolků poměrně široké vymezení odpovědnosti a právních pojmů, které se při tomto vymezení používají. Zákon hovoří v souvislosti s trestní odpovědností o svazech, sdruženích, jak je navíc patrné z vymezení přímo v zákoně, trestní odpovědnost se nevztahuje pouze na osoby právnické, ale i na další kolektivní struktury, které nemají vlastní právní subjektivitu. Za svazy jsou tak považovány právnické osoby, jakož i osobní obchodní společnosti nebo evropská zájmová hospodářská sdružení.

S ohledem na potřebu systematického zařazení se v daném případě jedná o modely založené na přičítání činu osoby fyzické.

Odpovědnost právnických osob je vymezena ve vztahu k osobám za ně jednajícím prostřednictvím formálních předpokladů a materiálních předpokladů. Sepětí s individuální trestní odpovědností je proto zřejmé a typické pro modely založené na přičítání. Výslovně se v zákoně připouští možnost paralelní odpovědnosti osob právnických a fyzických.

Osoby, jež jednájí za svaz a jejichž jednání se právnické osobě přičítá, jsou označovány jako osoby oprávněné rozhodovat a pracovníci. Vymezení okruhu osob (formální předpoklad), jejichž jednání je možno přičítat, je v důsledku tohoto rozdělení na dvě podskupiny velmi široké a umožňuje tak postihnout velkou sumu jednání, k nimž dochází v rámci právnických osob. Osobou oprávněnou rozhodovat ve smyslu tohoto zákona je ten, kdo je statutárním orgánem nebo členem takového orgánu, prokuristou, anebo má na základě právního úkonu, či s ohledem na organizaci právnické osoby oprávnění jednat, jež je srovnatelné s oprávněními osob dříve uvedených, dále členové kontrolních orgánů, či osoby s obdobnými kompetencemi, a konečně osoby schopné jinak vykonávat podstatný vliv na řízení právnické osoby. Rozdíl v rozsahu vymezení tohoto okruhu je zjevný např. při konfrontaci s francouzským trestním zákonem, který při vymezení okruhu osob, jejichž jednání lze přičítat, odkazuje k jejich formálním funkcím v rámci právnické osoby. Rakouské vymezení beroucí v potaz i schopnost „jinak vykonávat podstatný vliv na vedení svazu“ může být nápomocno zejména tam, kde má být sankce namířena vůči velké právnické osobě, nebo té, kde rozhodující slovo má osoba formálně neusazená v organizační struktuře této právnické osoby. Druhou skupinou osob jsou pracovníci, což jsou osoby v právnické osobě v poměru pracovním, či jiném obdobném poměru v zákoně uvedeném a poskytují právnické osobě pracovní výkony. Při vymezení pracovníků je zákon o odpovědnosti spolků naopak velmi formální a podává přesný výčet zákonem upravených právních vztahů. Odpovědnost samotná

je vymezena v § 3 zákona o odpovědnosti spolků. Protože se jedná o model založený na přičítání, neobsahuje prvek vlastního jednání právnických osob, ani prvek, jenž by bylo možno označit za subjektivní stránku činu právnické osoby; za takový prvek není možno považovat ani materiální předpoklad přičítání spočívající v realizaci jednání určitých fyzických osob.

Svaz je odpovědný za trestný čin, jestliže čin byl spáchán k jeho prospěchu nebo tímto činem byly porušeny povinnosti uložené svazu.

Klíčovým pojmem rakouského pojetí je organizační zavinění fyzických osob podle § 3 odst. 2 zákona o odpovědnosti spolků. Sdružení je odpovědné za trestný čin tehdy, jestliže nositelé rozhodnutí opomenuli podle okolností příkázanou a požadovanou pečlivost zejména tak, že opomenuli přijmout důležitá technická, organizační nebo personální opatření k zabránění takovým činům. Toto pojetí koresponduje též s vymezením požadavků na odpovědnost právnických osob podle mezinárodních smluv a právních předpisů EU.

Jestliže je sdružení odpovědné za trestný čin, pak se mu uloží peněžitá pokuta, která se stanoví v denních sazbách v závislosti na závažnosti trestného činu spáchaného fyzickou osobou, přičemž obnáší přinejmenším jednu denní sazbu. Denních sazeb může být až 180. Denní sazba se vyměří podle situace sdružení z hlediska očekávaných výnosů, při uvážení jeho ostatní hospodářské výkonnosti. Stanoví se částkou, která odpovídá jedné třistašedesátině ročního výnosu, nebo jej nanejvýš o jednu třetinu překračuje anebo ho o jednu třetinu nedosahuje, přinejmenším však o 50 €. Slouží-li sdružení veřejně prospěšným (neziskovým, humanitárním nebo církevním účelům), anebo není-li jinak zaměřeno na zisk, pak se denní sazba stanoví částkou nejméně 2 a nejvýše 500 €. Jiný trest než uložení pokuty nelze sdružení uložit.

Rumunsko:

Od roku 2006 je i zde uzákoněna trestní odpovědnost právnických osob. Už před přijetím trestního zákoníku v roce 2004 (č. 301/2004, publikováno pod číslem 575 (části 1.), dne 29. června 2004 ve sbírce předpisů „Monitorul Oficial“) probíhaly odborné diskuse na toto téma a uvažovalo se o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. To se uskutečnilo až v roce 2006 zákonem č. 278/2006 (publikován pod č. 601 dne 12. července 2006), který novelizoval rumunský trestní zákoník. Právní úprava odpovědnosti právnických osob je tak obsahem trestního zákoníku.

Odpovědné jsou všechny právnické osoby kromě státu, veřejných institucí, veřejných orgánů, a to v případech, které jsou výslovně stanoveny zákonem, a za trestné činy, kdy jednaly ve jménu nebo v zájmu právnické osoby jejich orgány nebo zástupci právnické osoby (§ 45 trestního zákoníku). Trestní odpovědnost právnické osoby nevylučuje odpovědnost fyzické osoby, která jednala za právnickou osobu. Právnické osoby jsou odpovědné jen za činy spáchané v rámci jejich činnosti. Podle § 19 trestního zákona trestně odpovídají všechny právnické osoby, s výjimkou již vyjmenovaných, tedy právnické osoby zřízené podle soukromého práva, především obchodní společnosti. Dalšími subjekty, které podléhají trestní odpovědnosti, mohou být sdružení a nadace, v případech, kdy na ně přechází majetek patřící do dědické podstaty. Také odborové svazy mohou spáchat trestný čin v souvislosti s porušením povinností v pracovním právu. Odpovědnost právnických osob je založena v trestním zákoníku na principu obecné odpovědnosti, takže právnická osoba odpovídá za všechny trestné činy obsažené v trestním zákoníku, a to nejen jako jejich pachatel, ale též spolupachatel nebo účastník jejich spáchání.

Tresty jsou děleny na hlavní a doplňkové. Hlavní tresty jsou peněžité a pohybují se od částky 2500 lei do částky 2 mil. lei. Doplňkové tresty mohou být:

- o rozpuštění právnické osoby

- o pozastavení činnosti na 3 měsíce až jeden rok nebo pozastavení činnosti v oblasti aktivit, které se dotýká spáchaný trestný čin, od 3 měsíců do 3 let
- o zavření výrobních míst na dobu od 3 měsíců do 3 let
- o zákaz se účastnit výběrových řízení na veřejné zakázky po dobu 1 roku až 3 let
- o zveřejnění rozsudku

Trest zveřejnění rozsudku má působit jako exemplární příklad a může být považován za určitou účelovou dehonestaci právnické osoby. Doplnkové tresty na rozdíl od hlavních trestů nemusí být vždy uloženy, ale naopak může jich být uloženo více najednou.

Slovinsko:

Trestní odpovědnost právnických osob je upravena zvláštním zákonem (zákon o odpovědnosti právnických osob za spáchání trestných činů z roku 1999), který navazuje na deklaraci o trestní odpovědnosti právnických osob uvedenou v článku 33 slovinského trestního zákona. Jde o smíšený model trestní odpovědnosti, který spočívá na koncepci přičítání a koncepci původní odpovědnosti právnické osoby, když hmotněprávní úprava obou koncepcí je obsažena v čl. 4 výše uvedeného zákona. O čisté přičítání se jedná pouze u těch činů, ke kterým došlo způsobem, který je popsán v článku 4 odst. 1 bod 1.

Právnická osoba trestně odpovídá za trestný čin spáchaný fyzickou osobou jménem, v zastoupení nebo ve prospěch právnické osoby, když trestným činem byla realizace vyneseného nezákonného rozhodnutí, příkazu nebo souhlasu právnické osoby. U této obecné skutkové podstaty je zřejmé, že od právnické osoby se neočekává žádné její vlastní jednání nebo subjektivní stránka, ale vše je odvozeno od aktů osob ve specifickém postavení, jako je tomu u klasických modelů přičítání trestní odpovědnosti. Opačná je situace u ostatních třech obecných skutkových podstat uvedených v článku 4 pod body 2 až 4. U bodu 2 a 3 se jedná spíše o vymezení materiálního kritéria přičítání (bod 2- právnická osoba za trestný čin odpovídá, jestliže orgány nebo vedoucí osoby právnické osoby ovlivní pachatele k rozhodnutí spáchat trestný čin nebo mu spáchání trestného činu umožní, bod 3 – právnická osoba za trestný čin odpovídá, jestliže užívá majetek nebo výnosy získané trestným činem), avšak u bodu 4 se již od právnické osoby očekává jednání ve směru ke spáchání trestného činu (bod 4 - právnická osoba za trestný čin odpovídá, jestliže vedoucí a řídící orgány opomenuly kontrolu nebo dohled nad zákonností činnosti podřízených). Skutečnost, že se jedná o jednání samotné právnické osoby, je třeba dovozovat ze skutečnosti, že ony akty se připisují přímo orgánům právnických osob, nikoli pachateli nebo konkrétní osobě.

Pokud by se jednalo o čistý model přičítání, musel by být jasně vymezen okruh osob, jejichž jednání se právnické osobě přičítá, ať již úzce (např. Francie) nebo velmi široce (např. Dánsko), slovinský model však hovoří o pachateli a podmínkách, za kterých se jedná o trestný čin právnické osoby, pouze u bodu 1. článku 4, u dalších dvou bodů je přičítání doplněno o materiální předpoklady přičítání, které klasický model přičítání podstatným způsobem korigují. Pouze u bodu 3. je možno hovořit o vymezení vlastního jednání právnické osoby, srovnatelného např. s modelem funkčního pachatelství, anebo s modelem vadné firemní kultury; tj. jednání omezeného ve vztahu k plnění a neplnění speciálních povinností. Tímto jednáním dochází současně k „filtrování“, či „prosívání“ skutků, jež byly spáchány pachatelem ve jménu právnické osoby, v zájmu právnické osoby nebo ku prospěchu právnické osoby, jedná se tedy o kritérium dělící, plnící ve vztahu k objektivní stránce trestného činu obdobnou funkci jako zavinění u trestného činu osoby fyzické.

Z působnosti zákona jsou vyloučeny jako právnické osoby stát a územní samosprávné celky.

Jsou-li splněny výše uvedené podmínky odpovědnosti právnické osoby za trestný čin spáchaný fyzickou osobou, je možné ji uložit tyto sankce:

- o pokutu v sazbě 10.000 až 1.000.000 euro, která se v případě, že trestným činem byl poškozen cizí majetek, nebo pachatel trestného činu nabyl majetek nebo dosáhl zisku, sazba pokuty činí až 200 násobek výše škody, hodnoty majetku či dosaženého zisku
- o zabránění majetku právnické osoby – podle čl. 14 zákona může být zabráněn celý majetek právnické osoby u trestných činů, kde je možno uložit nejméně 5letý trest odnětí svobody pro fyzickou osobu
- o rozpuštění právnické osoby podle čl. 15 zákona v případech, kdy většina nebo převážná většina aktivit právnické osoby byla využita na páčání trestné činnosti
- o zákaz účastnit se soutěží na veřejné zakázky
- o zákaz obchodovat na finančním trhu
- o zveřejnění rozsudku, nebo zákaz určité obchodní aktivity (mohou být nařízeny jako doplňková ochranná opatření, je-li uložen trest konfiskace, upravený v trestním zákoně, zveřejnění rozsudku může soud uložit z důvodů ochrany veřejného zájmu, veřejného zdraví, ochrany bezpečnosti provozu nebo hospodářského trhu).

I v případě, že byla uložena pouze pokuta, může právnická osoba být postižena i jiným nepřímým způsobem při jejím odsouzení. Státní orgány, v oblasti jejich veřejnoprávních kompetencí, mohou odebrat, nebo zakázat nabývat různé licence, autorizace a koncese.

Odpovědnost právnických osob je v trestním řízení projednávána společně s odpovědností fyzické osoby, která trestný čin, za nějž právnická osoba odpovídá, spáchala. Jsou společně obžalováni a o jejich odpovědnosti je rozhodnuto jedním a týmž rozsudkem. Výjimky vyplývají z diskreční pravomoci státního zástupce, který se řídí principem účelnosti řízení (čl. 28 zákona) a může se proto v konkrétních případech rozhodnout nezahajovat řízení, když právnická osoba nemá dostatečný majetek, nebo když fyzická osoba, jako pachatel, je jediným vlastníkem společnosti a naposled i v případě, pokud není zcela prokazatelná role právnické osoby na protiprávním jednání.

Ve slovinské právnické obci jsou značně odlišné pohledy na tuto specifickou problematiku. Někteří podporují princip trestní odpovědnosti právnických osob, jiní jsou zase proti němu. Jedním z největších oponentů principu je prof. Ljubo Bavcon, který zastává názor, že je důležité rozlišit princip trestní odpovědnosti právnické osoby a princip ukládání trestu právnickým osobám. Podle slovinského trestního zákona je prý možná jen individuální trestní odpovědnost, jedné fyzické osoby, dokonce i v případě, že několik fyzických osob spáchá jeden trestný čin. Naopak prof. Ivan Bele a prof. Mitja Deisinger jsou zastánci zvláštního zákona odpovědnosti právnických osob za spáchání trestných činů, na jehož vypracování se ostatně významně podíleli.

Španělsko:

Ve Španělsku byla zavedena nepravá trestní odpovědnost právnických osob. Jedná se o odpovědnost, či spíše ručení za jednání pachatele právnickou osobou. Princip tohoto modelu je odejmutí prospěchu, jenž byl získán trestným činem. Jde víceméně o suplování úlohy civilního práva, přičemž odejmutí prospěchu získaného trestným činem má spíše charakter opatření či vedlejšího následku trestného činu než sankce. Výměra vedlejšího následku však nemusí být v ekvivalenci k získanému prospěchu. Systémy trestní odpovědnosti založené na vedlejších následcích jsou obvykle označovány jako třetí cesta, která je vedena mimo odpovědnost individuální i mimo odpovědnost právnických osob.

Platný španělský trestní zákoník (Código Penal) z 23. listopadu 1995 trestní odpovědnost právnických osob nezná. K právnickým osobám se vztahují dva články španělského trestního zákoníku, a to článek 31, který je obdobou institutu jednání za jiného v ustanovení § 90 odst. 2 českého trestního zákona a jehož druhý odstavec byl doplněn novelou španělského trestního zákoníku v roce 2003, a článek 129, který umožňuje právnické osobě

uložit zvláštní sankce v trestním řízení. Právě ustanovení čl. 129 bývá označováno za nepravou trestní odpovědnost právnických osob.

Čl. 31

1. Ten, kdo jedná jménem právnické osoby, odpovídá osobně (sám), ačkoli nesplňuje kvality, podmínky vyžadované pro odpovědnost za spáchání určitého trestného činu, pokud takové kvality, podmínky má osoba, subjekt, jejímž jménem nebo na jejíž účet jedná.

2. Za těchto předpokladů, pokud je jako trest ukládáno peněžitě plnění pachateli trestného činu, bude zodpovědná za toto plnění přímo nebo solidárně dotyčná právnická osoba, jejímž jménem nebo na jejíž účet pachatel jednal.

Ustanovení čl. 31 odst. 2 španělského trestního zákoníku je aplikovatelné pouze v případech tzv. jednání za jiného. Znamená to, že pokud je fyzické osobě ukládán peněžitý trest, a tato fyzická osoba jednala za právnickou osobu v rámci institutu jednání za jiného, bude přímo a solidárně odpovídat právnická osoba, jejímž jménem nebo na jejíž účet pachatel jedná. Jde v podstatě o hybridní systém mezi zavedením pravé trestní odpovědnosti na straně jedné a mezi odmítnutím pravé trestní odpovědnosti právnických osob na straně druhé. Odpovědnost právnické osoby je redukována na spoluplátce peněžitého trestu, který byl uložen fyzické osobě jednající jménem právnické osoby nebo na její účet. V žádném případě ale citované ustanovení nejde vyložit jako pravá trestní odpovědnost právnických osob. Peněžitý trest pouze ztrácí z určitých důvodů svoji osobní povahu, osobní určení.

Hlava VI.

Přídavné důsledky (consecuencias accesorias)

Čl. 127

Každý trest ukládaný za trestný čin s sebou vždy musí nést ztrátu výnosů, které jím byly získány, a nástrojů, které byly pro jejich spáchání použity. Tyto statky musí být vždy soudně zabaveny, ať už náleží třetí osobě v dobré víře, která není trestně odpovědná a nabyla takových věcí zákonnou cestou. Takové věci (výnosy z nich) budou použity ke krytí přiznané náhrady škody z adhezního řízení nebo zničeny.

Čl. 128

Pokud výnosy nebo nástroje jsou zákonem volně prodejné a jejich hodnota je nesouměřitelná se závažností daného činu, nebo byly uspokojeny nároky z adhezního řízení, může je soud nezabavit nebo je zabavit jen částečně.

Čl. 129

1. Soudce může za splnění předpokladů stanovených v tomto zákoně a po předchozím slyšení příslušných právních zástupců odůvodněně uložit následující konsekvence:

- a) uzavření podniku, jeho poboček nebo zařízení, trvale nebo dočasně, dočasné uzavření nesmí překročit dobu pěti měsíců,
- b) rozpuštění společnosti, sdružení nebo nadace,
- c) pozastavení činnosti společnosti, podniku, nadace, sdružení na dobu nepřesahující pět let,
- d) zákaz v budoucnu uskutečňovat činnosti, obchodní aktivity nebo obchody, a to stejného druhu, kterým byl spáchán nebo zastírán trestný čin nebo kterými bylo napomáháno k jeho spáchání. Tento zákaz může být dočasný nebo trvalý. Je-li dočasný, nesmí trvat déle než pět let.
- e) soudní kontrola činnosti právnické osoby s cílem ochrany práv pracovníků a věřitelů na nezbytně nutnou dobu, která nesmí překročit lhůtu pěti let.

2. Opatření uvedená ad a) a ad c) mohou být použita i vyšetřujícím soudcem v rámci přípravného řízení.

3. Přidatné důsledky v tomto článku jsou určeny k předcházení pokračování v páčání trestné činnosti a k předcházení jejich působení (výsledkům).

Pojem „consecuencias accesorias“ lze přeložit jako „přidatné důsledky“ nebo také jako „akcesorní konsekvence“, „přidané důsledky“, „přidané následky“. Z textu zákona i jeho výkladu podle španělských pramenů vyplývá, že ustanovení čl. 129 trestního zákona nemá žádnou souvislost s článkem 31 téhož zákona.

Španělská právní úprava bývá označována za úpravu znající trestní odpovědnost právnických osob, protože umožňuje právnickým osobám uložit v trestním řízení sankce trestněprávní povahy, i když, jak vyplývá z našeho rozboru, přesnější by asi bylo hovořit o quasitrestních sankcích. Tyto sankce může uložit i vyšetřující soudce v přípravném řízení.

Ve Španělsku se ovšem uvažuje o změně právní úpravy. Osnova novely španělského trestního zákoníku, která byla publikována, již počítá s pravou trestní odpovědností právnických osob.

Švédsko:

Právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob ve Švédsku je obdobná právní úpravě španělské. Ve Švédsku lze právnické osobě v souvislosti s trestným činem osoby fyzické uložit pouze pokutu, navíc se nejedná o speciální institut související pouze s právnickými osobami, ale právě naopak tento institut umožňuje postihnout i podnikající fyzické osoby. Trestný čin musí být spáchán fyzickou osobou v rámci úkolů podniku a současně musí být splněno, že tento trestný čin znamenal závažné porušení povinností spojených s činností podniku a podnikatel neučinil vše potřebné k tomu, aby trestnému činu zabránil. Za těchto podmínek může státní zastupitelství navrhnout uložení pokuty takovému podniku (tj. podnikateli fyzické, anebo právnické osobě). Zákon dále chrání podnikatele před uložení pokuty v případech, kdy jednání bylo namířeno proti podnikateli, anebo v případech, kdy by uložení pokuty bylo jinak nepřiměřené.

Velká Británie:

Poprvé v roce 1842 rozhodl anglický soud, že právnická osoba může být trestně stíhána za spáchání trestného činu, pokud zákon stanoví objektivní odpovědnost za trestný čin, tj. pokud není nutné prokázat zavinění nebo úmysl. V roce 1944 rozhodl High Court, že právnická osoba může být trestně stíhána za jakýkoli trestný čin s tím, že úmysl (*mens rea*) může být právnické osobě přisouzen na základě úmyslu některého člena vedení, který společnost zastupuje. Odpovědnost právnických osob je tak založena na principu požadavku vědomého konání či opomenutí ve spojitosti se zlým úmyslem (*mens rea*). Vyskytují se zde dvě výjimky z této koncepce.

Princip „strict liability“ připouští vznik trestní odpovědnosti právnické osoby bez zavinění z důvodu ochrany veřejného zájmu. Není zde tak potřebné prokazovat konkrétní zavinění fyzické osoby, která jednala za právnickou osobu. Stačí pouze porušení povinnosti uložené veřejnoprávními normami (viz *Alpacell Ltd v Woodward* [1972] AC 82).

Druhá výjimka z koncepce je princip „vicarious liability“, což znamená odpovědnost právnické osoby za protiprávní jednání svých pracovníků. Je založena na principu „zástupné trestní odpovědnosti“, kdy právnická osoba ručí za cizí zavinění bez ohledu na to, zda trestný

čin spáchal odpovědný pracovník, vedoucí nebo řadový pracovník. Lze jej ale aplikovat pouze na trestné činy, které nebyly výslovně vyňaty z jeho působnosti.

Dalším specifickým institutem v anglickém právu je doktrína odpovědnosti „alter ego“, přímé trestní odpovědnosti právnických osob za stanovené trestné činy. Tuto odpovědnost mohou založit jen vedoucí zaměstnanci právnické osoby, jejichž jednání je považováno za přímé jednání právnické osoby. Tato doktrína byla vyvinuta v rámci common law. Je zde požadována složka zavinění (fault element) a složka jednání, spáchání činu (conduct element), tzv. identification doctrine (viz *Tesco Supermarkets v Natrass* [1972] AC 153). Za spáchání jednoho trestného činu může být stíhána jak osoba fyzická, tak i osoba právnická. Pokud je právnická osoba shledána trestně odpovědnou, pak může být konkrétní zaměstnanec, ředitel atd. shledán také trestně odpovědným za toto jednání (podle článku 8 Accessories and Abettors Act z roku 1861). Ředitel zvláště ještě může být trestně odpovědným podle článku 1 Criminal Law Act z roku 1977.

Neexistuje zde výčet trestných činů, za které jsou odpovědné právnické osoby, ani výčet fyzických osob, jejichž deliktní chování je přičítáno právnickým osobám.

Podle výkladu v Interpretation Act z roku 1978, který definuje „osobu“ jako souhrn osob korporátních a nekorporátních, kde z výkladu konkrétního předpisu nevyplývá něco jiného, může být právnická osoba odpovědná za spáchání deliktu, uvedeného v daném konkrétním předpisu.

Sankce jsou většinou udělovány ve formě pokut. Soud může také zabavit či konfiskovat majetek (podle the Proceeds of Crime Act 2002). Novým typem sankce je „serious crime prevention order“ podle zákona the Serious Crime Act z roku 2007, který je tzv. příkazem a dává možnost soudu preventivně v určitých případech závažné trestné činnosti omezovat jednání právnických i fyzických osob. Soud také může rozhodnout o kompenzaci pro oběť trestného činu (čl. 130 the Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act z roku 2000), propadnutí majetku (čl. 143 téže normy) nebo vrácení do původního stavu či vrácení peněz anebo jiného majetku (čl. 148).

Věc právnické i fyzické osoby jsou projednávány společně v trestním řízení a rozhoduje o nich též soud. V praxi byl problém prokazovat „řídící osobu, vůli (úmysl)“ vedoucího zaměstnance společnosti (directing mind) při zabití. Od přijetí zákona the Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act z roku 2007 již není nutno dokazovat konkrétní osobní odpovědnost, aby mohla být právnická osoba stíhána za zabití. Dále byla zřízena povinnost (podle the Companies Act z roku 2006), aby každá společnost měla ustanovenou konkrétní osobu jako ředitele, tím se ulehčuje prokázání, kdo je osobou odpovědnou za jednání společnosti.

Trestní odpovědnost právnických osob obecně nezpůsobuje problémy mezi profesním právnickým stavem, ani na politické úrovni. Nejsou k dispozici konkrétní sociologická data týkající se oblasti trestní odpovědnosti právnických osob.

Republika Makedonie:

V Makedonii byla trestní odpovědnost právnických osob zavedena v roce 2004. Důležitým iniciačním impulsem pro její zavedení byla zpráva Amnesty International, kde se na výročním žebříčku korupce Makedonie umístila na 106. místě z 133 států. Dalším důvodem byly ratifikované mezinárodní úmluvy v této oblasti a doporučení mezinárodních organizací. To donutilo vládu jednat, byly provedeny analýzy zahraničních právních úprav a v březnu 2004 byl nový institut inkorporován do právního řádu novelou trestního zákona (publikována pod číslem 19/2004 v úřední sbírce Republiky Makedonie). Podle kapitoly 2 hlavy 5 paragrafu 28 trestního zákona, v případech uvedených ve zvláštní části zákona, jsou právnické osoby trestně odpovědné, pokud se trestný čin stal v souvislosti s činností vedoucích orgánů, či osoby určené k zastupování, a to jednak při činnosti, nebo naopak při

opomenutí výkonu dohlížecí pravomoci. Odpovědnost právnické osoby nevylučuje odpovědnost konkrétní fyzické osoby. Odpovědní jsou všechny právnické osoby s výjimkou státu, i zahraniční osoby, pokud spáchaly trestný čin na území Makedonie bez ohledu na to, zda mají svoje zastoupení nebo organizační složku na území Makedonie.

Trestní zákoník definuje právnickou osobu a odpovědnou osobu. Právnickou osobou je stát, jednotky územní samosprávy, politické strany, sdružení, obchodní společnosti, fondy a další entity určené zákonem. Zahraniční právnickou osobou se rozumí právnická osoba, která má sídlo v jiném státě, pobočku v Makedonii, nebo byla založena jako mezinárodní sdružení, fond, banka atd. Odpovědná osoba je definována jako fyzická osoba nadaná zvláštními pravomocemi podle zákona nebo vnitřních předpisů jednat za právnickou osobu, vykonávat exekutivní funkce, řídit jí, zcizovat majetek nebo má kontrolní pravomoci. Jednání odpovědné osoby je považováno za jednání právnické osoby. Právnické osoby odpovídají jen za ty trestné činy, které jsou výslovně vyjmenované v trestním zákoně.

Sankce jsou upraveny v kapitole 6 makedonského trestního zákona a mohou být následující:

- o pokuta
- o trvalý zákaz specifické činnosti
- o dočasný zákaz specifické činnosti
- o ukončení činnosti právnické osoby

Pokuta může být uložena v rozmezí 100.000 denárů (cca 1.600 euro) až 30 mil denárů (480 tisíc euro). V závažných případech se dá sankce až zdvojnásobit anebo vyměřit poměrně ke způsobené škodě či nabytému zisku, ale ne více než na dvacetinásobek stanovené částky. Dočasný zákaz činnosti se musí vztahovat k té činnosti, v rámci níž byl spáchán trestný čin. Tento trest se ukládá jako doplňkový k peněžní pokutě (na dobu 1 až 3 roky) v případech, pokud by konkrétní fyzická osoba, jež spáchala trestný čin jednáním jménem právnické osoby, mohla být odsouzena za tento trestný čin k pokutě nebo odnětí svobody do výše 3 let a je zde nebezpečí recidivy.

Trvalý zákaz specifické činnosti se ukládá v případech, kdy konkrétní fyzická osoba, jež jednala, byla odsouzena za tento trestný čin k pokutě nebo odnětí svobody nejméně 3 let a je zde nebezpečí recidivy. Trest dočasného nebo trvalého zákazu činnosti nesmí být uložen právnickým osobám zřízeným přímo ze zákona a politickým stranám.

Ukončení činnosti právnické osoby se uplatňuje opět jako doplňkový trest k peněžní pokutě, pokud by pachatel trestného činu spáchaného jednáním jménem právnické osoby mohl být odsouzen na 5 a více let do vězení. Ohledně výkonu rozhodnutí platí taková praxe, že pokud právnická osoba nemá dostatek majetku na zaplacení pokuty (ve lhůtě od 15 do 30 dnů od pravomocnosti rozsudku), provede se výkon rozhodnutí na majetku majitele společnosti, společníků, akcionářů atd., a to poměrně podle jejich podílů. Pokuta pro zahraniční společnost se hradí z jejího konfiskovaného majetku na území Makedonie, nebo i jejím majetku v zahraničí, pokud to umožňují mezinárodní smlouvy. V některých speciálních případech je možnost exekuci odložit.

Zisk nabytý při této trestné činnosti se konfiskuje včetně peněz, movitých věcí, nemovitostí, ostatních příjmů, nehmotného majetku.

Trest uložený právnické osobě je zaznamenán v trestním rejstříku pro právnické osoby.

Odpovědnost právnické osoby se uplatňuje v trestním řízení podle trestního řádu (vydán pod č. 15/2005 úřední sbírky Republiky Makedonie), kde konkrétně v devatenácté kapitole je upraven zvláštní postup, kdy státní zástupce může v situaci, kdy výsledky vyšetřování k tomu zavadávají právní důvod, zahájit trestní řízení proti právnické osobě ve stejné věci jako proti osobě fyzické. Státní zástupce může řízení zastavit nebo nevznášet

obžalobu, pokud právnická osoba nemá dostatek majetku, který by ani nekryl náklady trestního řízení.

Ohledně dokazovacího řízení je zajímavé zmínit fakt, že např. výslech probíhá nejdříve v rámci řízení proti fyzické osobě a poté znovu může být veden stejný výslech stejné fyzické osoby jako zástupce (odpovědné osoby) právnické osoby.

Chorvatsko:

Chorvatsko zavedlo trestní odpovědnost právnických osob přijetím zákona č. 151/2003, o odpovědnosti právnických osob za trestné činy, který obsahuje zvláštní úpravu této problematiky po hmotněprávní i procesněprávní stránce. Výslovně je stanovena subsidiarita trestního zákona a trestního řádu.

Trestně odpovědné jsou všechny právnické osoby s výjimkou státu. Trestní odpovědnost jednotek územní samosprávy se omezuje jen na postih činů, které nebyly spáchány v souvislosti s jejich výkonem veřejné správy. Trestní odpovědnost je založena na zavinění odpovědné osoby. Odpovědná osoba je zákonem definována jako fyzická osoba odpovídající za činnost právnické osoby nebo pověřená prací v rámci činnosti právnické osoby. Vyloučena není odpovědnost právnické osoby ani v případech překážek bránících vzniku trestní odpovědnosti této odpovědné fyzické osoby.

Právnická osoba odpovídá za trestné činy, jejichž znaky jsou uvedeny v trestním zákoně nebo jiném zákoně, pokud došlo jednáním odpovědné osoby k porušení jakékoliv z povinností právnické osoby anebo tímto jednáním právnická osoba získala (mohla získat) neoprávněný zisk pro sebe či třetí osobu.

Sankce jsou v zásadě jen dvě. Je možno uložit peněžitou pokutu nebo trest zrušení právnické osoby (případně oba tresty současně). Jednotkám územní samosprávy, politickým stranám a odborovým organizacím nelze však trest zrušení uložit. Vedle trestů lze uložit ještě některé z tzv. bezpečnostních (ochranných) opatření. Těmi jsou zákaz výkonu určitých činností nebo transakcí, zamezení přístupu k licencím, povolením, koncesím či subvencím, zákaz transakcí se subjekty financovanými ze státního (místního) rozpočtu a konfiskace. Navíc může soud rozhodnout o zveřejnění části nebo celého rozsudku v médiích na náklady odsouzené právnické osoby.

USA:

Trestní odpovědnost ve Spojených státech amerických je založena na obdobném principu jako ve Velké Británii („vicarious liability“). Právnická osoba může být odpovědná při splnění několika podmínek, a to když trestný čin byl spáchán zaměstnancem právnické osoby, přičemž jeho jednání může být pokryto zaviněním jiného pracovníka. Další podmínkou je spáchání deliktu pracovníkem, který koná ve věcech, jež spadají do jeho kompetencí (within the scope of employment/authority). Výslovný či konkludentní souhlas není v tomto případě potřeba ani výslovný zákaz určitého jednání nezabývá právnickou osobu odpovědnosti. Zásada souvztažnosti spáchaného deliktu s předmětem činnosti právnické osoby však vylučuje její trestní odpovědnost v případech, kdy jednání pachatele (zaměstnance) nemá k její činnosti žádný vztah. Poslední podmínkou je existence úmyslu získat právnické osobě deliktní činností prospěch (with intent to benefit the corporation).

ad 4c)

Německý model správní odpovědnosti právnických osob a jeho porovnání s právní úpravou trestní odpovědnosti právnických osob, která měla být zavedena vládním návrhem zákona na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (tisk 745).

Základním pramenem práva, který upravuje ukládání sankcí právnickým osobám a sdružení osob (dále jen „právnická osoba“) ve Spolkové republice Německo je zákon o přestupcích (Gesetz über Ordnungswidrigkeiten in der Fassung v. 19. 2. 1987 BGBl. I S. 602), ve znění pozdějších prepisů.

A: Hmotněprávní podmínky odpovědnosti právnické osoby a sankce ukládané právnické osobě

Ustanovení § 30 odst. 1 zákona o přestupcích zní:

„Spáchal-li někdo jako

1. statutární orgán právnické osoby nebo jako člen takového orgánu,
 2. předseda představenstva sdružení bez právní subjektivity nebo jako člen takového představenstva,
 3. jako společník oprávněný k zastupování osobní obchodní společnosti, nebo
 4. jako generální zmocněnec nebo v řídicím postavení jako prokurista nebo zmocněnec k jednání za právnickou osobu nebo sdružení osob uvedených v bodu 2 nebo 3
- trestný čin nebo přestupek tím, že byly porušeny povinnosti, které se týkají právnické osoby nebo sdružení osob nebo byla právnická osoba nebo sdružení osob obohacena nebo měla být obohacena, může jí být uložena pokuta“

Výše uvedené ustanovení tedy umožňuje uložení pokuty právnické osobě za předpokladu, že její reprezentanti, to znamená statutární orgány, představenstvo, jiné osoby ve vedoucích pozicích (dále jen „orgány“) spáchaly trestný čin nebo přestupek tím, že byly porušeny povinnosti, které se týkají právnické osoby nebo vedly k jejich obohacení nebo k němu měly vést. Německé právo tím uznává sankční způsobilost právnických osob, která je sice omezena na právní následky podle přestupkového práva, otvírá se tím však prostor pro případné rozšíření na „pravé“ trestní důsledky deliktu.

Ustanovení § 30 odst. 1 vychází z principu přičitatelnosti, nikoli však cizí odpovědnosti. Právnické osobě je ustanovením § 30 odst. 1 zákona o přestupcích přičítáno protiprávní jednání jejího orgánu jako její vlastní protiprávní a zaviněné jednání. Vychází se z teorie, že právnická osoba je primárním nositelem práv a povinností, jejichž zajišťování a plnění realizuje ovšem prostřednictvím orgánů a zástupců. Sankce vůči právnické osobě nastupuje proto, že to je ona sama, kdo prostřednictvím svých kompetentních orgánů a zástupců spáchala trestný čin nebo přestupek. Jedná se tedy o určitou formu vlastního trestného jednání (organschaftliche Verbandstäterschaft). Konstrukce odpovědnosti na principu přičitatelnosti podle § 30 odst. 1 zákona o přestupcích je obdobou konstrukce správnětrestní odpovědnosti právnických osob v českém právu (srov. Ad 2), avšak s tím zásadním rozdílem, že v českém právním řádu není odpovědnost právnické osoby založena na tom, že některý z jejích orgánů naplní skutkovou podstatu přestupku fyzické osoby svým vlastním zaviněným protiprávním jednáním, které by se pak přičetlo právnické osobě, ale na tom, že jednáním fyzické osoby jako orgánu právnické osoby je naplněna některá ze stovek skutkových podstat správních deliktů právnických osob, které byly za účelem správního postihu právnických osob v zákonech upravujících výkon veřejné správy vytvořeny. I kdyby fyzická osoba jako orgán právnické osoby svým jednáním naplnila, kromě skutkové podstaty správního deliktu právnické osoby, i skutkovou podstatu přestupku, popřípadě trestného činu, z hlediska odpovědnosti právnické osoby to nemá žádný význam, a to ani z hlediska jejího zavinění. Proto ve všech (českých) zákonech, v nichž jsou správní delikty právnických osob obsaženy, je stanoveno, že právnická osoba za správní delikt odpovídá bez ohledu na zavinění, zatímco postih právnické osoby podle § 30 odst. 1 (německého) zákona o

přestupcích je podmíněn zaviněným jednáním fyzické osoby jako orgánu právnické osoby, neboť jednáním bez zavinění by nemohla spáchat přestupek nebo trestný čin, a právnické osobě by tak nebylo co k odpovědnosti přičítat.

Pokuty podle § 30 odst. 1 zákona o přestupcích mohou být uloženy právnickým osobám, sdružení bez právní subjektivity (nicht rechtsfähige Vereine) a osobním obchodním společnostem (Personenhandelsgesellschaften). Jednotlivému podnikateli (podnikající fyzické osobě) nelze podle tohoto ustanovení zákona o přestupcích pokutu uložit, i když protiprávní jednání spáchá jeho zaměstnanec. Uložení pokuty právnické osobě předpokládá, že fyzická osoba jednající jako orgán právnické osoby spáchá trestný čin nebo přestupek (čin, na který navazuje možnost uložit právnické osobě pokutu, se označuje jako Anknüpfungs nebo Bezugstat) za podmínek uvedených v § 30 odst. 1 zákona o přestupcích. Trestný čin nebo přestupek musí být spáchán jako trestný, zaviněný čin, resp. čin, který je třeba pachateli vytknout, za který nese vinu (vorwerfbar). To znamená, že čin orgánu právnické osoby musí naplnit určitou skutkovou podstatu trestného činu nebo přestupku. Pachatel musí jednat jako orgán právnické osoby v okamžiku spáchání činu, pozdější ztráta tohoto postavení na věci nic nemění. Podílí-li se více osob na činu, zejména v případech zanedbání povinného dozoru, nemůže být právnické osobě uloženo více pokut, neboť se vychází z toho, že základem pro uložení pokuty je skutek spáchaný v okruhu působnosti právnické osoby, který se jí přičítá jako její vlastní čin. Pro toto přičtení postačí jednání jednoho reprezentanta, přičtený čin (jako vlastní čin právnické osoby) se v případě jednání více osob nemůže rozpadnout na více skutků.

Aby přestupek nebo trestný čin spáchaný fyzickou osobou uvedenou v § 30 odst. 1 mohl být přičten k odpovědnosti právnické osobě, musí být

a) Porušeny povinnosti, jejichž adresátem je právnická osoba.

Jsou to v zásadě povinnosti, které vyplývají z jejího zvláštního okruhu působnosti, resp. činnosti. Jedná se o povinnosti, které se týkají „podniku“ jako takového. Jeho provozovateli jsou ukládány zákonem nebo na jeho základě příkazy a zákazy. Proto se hovoří o „zvláštních“ povinnostech, jejichž porušení se pak označuje v sankční oblasti jako „zvláštní delikty“. Skutkové podstaty přestupků a trestných činů, jejichž znkem je porušení těchto povinností, jsou velmi časté v oblasti „hospodářského trestního práva“, protože v případě hospodářské činnosti existuje specifická potřeba dodržování požadavků stanovených právními (zejména veřejnoprávními) předpisy. Je pro ně společné, že se týkají okruhu činnosti právnické osoby a právnické osoby jsou adresáty těchto povinností. Často je zvláštní postavení právnické osoby vyjádřeno jejím postavením jako vlastníka zařízení, držitele nákladního vozu, výrobce nebo dodavatele zboží, zaměstnavatele, provozovatele či vlastníka provozovny. Tím jsou dány úzké vztahy mezi § 9, 30 a 130 zákona o přestupcích (viz dále).

Nejfrekventovanější skutkovou podstatou, na kterou navazuje uložení sankce právnické osobě, je přestupek porušení povinného dohledu (dozoru) podle § 130 zákona o přestupcích, který zní:

„(1) Kdo jako vlastník podniku nebo firmy úmyslně nebo z nedbalosti zanedbá opatření k dozoru (dohledu), která jsou potřebná, aby se v podniku nebo firmě zabránilo protiprávnímu jednání (porušování povinností), které se týkají vlastníka jako takového a za jejichž porušení hrozí trest nebo pokuta, se dopustí přestupku, jestliže je spácháno takové protiprávní jednání, kterému by se zabránilo náležitým dozorem nebo by se jeho spáchání

podstatně ztížilo. K potřebným dozorčím opatřením patří také ustavení osoby do dozorčí funkce, její pečlivý výběr a kontrola.

(2) Podnikem podle odstavce 1 se rozumí také veřejné podniky.

(3) Za přestupek může být, hrozí-li za porušení povinnosti trest, uložena pokuta až do výše milionu DM. Hrozí-li za porušení povinnosti pokuta, určuje se horní sazba pokuty za porušení povinnosti vykonávat dozor podle horní sazby pokuty hrozící za porušení dané povinnosti. Druhá věta platí také v případě porušení povinností, za které současně hrozí trest i pokuta, jestliže horní hranice pokuty za porušení povinnosti přesahuje hranici podle věty první.“.

Uvedené ustanovení konstituuje zvláštní delikt vlastníka podniku nebo provozu. Přestupek spáchá ten, kdo jako vlastník provozu nebo podniku úmyslně nebo z nedbalosti opomene (zanedbá) dozorčí opatření, která jsou potřebná, aby v provozu nebo v podniku zabránil (zamezil) protiprávnímu jednání porušujícímu povinnosti adresované vlastníku, jejichž porušení je trestné (jako trestný čin nebo přestupek), jestliže bylo spácháno takové protiprávní jednání, kterému by se zabránilo řádným dozorem nebo by bylo jeho spáchání podstatně ztíženo. K potřebným dozorčím opatřením náleží též ustavení, pečlivý výběr a kontrola osob provádějících dozor. Provozem nebo podnikem se rozumí též veřejné podniky. Odpovědnost právnické osoby jsou způsobilé vyvolat i obecné delikty, např. porušení povinnosti nepůsobit škody, chránit život a zdraví. Je to možné tehdy, pokud naplnění skutkové podstaty orgánem nebo zástupcem právnické osoby zároveň zahrne porušení povinnosti vztahující se k podniku, např. povinnost chránit zaměstnance na pracovišti před nebezpečím, chránit osoby při otevření obchodního domu, lyžařského vleku apod. Výjimku tvoří delikty spáchané porušením povinností ryze osobního charakteru (např. dvojí manželství, zanedbání povinné výživy).

b) Právnická osoba musí být obohacena nebo takové obohacení musí být alespoň zamýšleno.

Tato podmínka přičtení přestupku nebo trestného činu k odpovědnosti právnické osobě musí být splněna, není-li splněna podmínka, že byly spácháním přestupku nebo trestného činu porušeny povinnosti adresované právnické osobě (písmeno a). Odpovědnost právnické osoby za přestupky nebo trestné činy, na které se váže možnost uložení sankce a které mohou vést k obohacení právnické osoby, nemusí být spojeny s jejím provozem. Mohou to být jakékoli skutkové podstaty trestných činů nebo přestupků. Podmínkou je, že čin spáchá pachatel jako orgán oprávněný jednat za právnickou osobu a jeho čin je v příčinné souvislosti k tomuto jednání. Jednání z vlastního popudu nebo ve výlučném soukromém zájmu tyto následky nezpůsobuje. Pojem obohacení se překrývá s trestněprávním pojmem „majetkové výhody“. Rozumí se jím jakékoli výhodnější utváření majetkové situace. Také nepřímé výhody, např. zlepšení konkurenčního postavení v důsledku podplácení, mohou vést ke zlepšení hospodářské situace právnické osoby. Protože se posuzuje nastoupení výhod objektivně, je bez významu, zda pachatel o výhodu usiloval či se jí domáhal. Výhoda musí být dále protiprávní (o tento případ nejde např. při použití přiměřeného nátlaku na řádné splacení existující pohledávky). Vznikne-li činem nárok na náhradu škody třetí osobě, nevylučuje to obohacení na straně právnické osoby. Uplatní-li třetí osoba své nároky vůči právnické osobě, může být tato skutečnost zohledněna v rámci užití principu oportunitity, resp. při vyměřování sankce. Pokud je zjištěno obohacení právnické osoby, není nutné přesné zjištění výše nastoupených majetkových výhod, při výměře sankce postačí jejich odhad. Mezi činem, na

který se váže možnost uložení sankce právnické osobě, a obohacením právnické osoby musí existovat příčinná souvislost.

Pachatel musí v okamžiku spáchání činu jednat jako orgán právnické osoby, je třeba rozlišovat privátní, individuální jednání fyzické osoby a její jednání v roli orgánu právnické osoby označované jako Vertretungsbezug der Handlung. Na tomto místě je třeba zmínit obecné ustanovení § 9 zákona o přestupcích, resp. § 14 trestního zákona upravující jednání za jiného. Podle § 9 odst. 1 jedná-li někdo jako statutární orgán právnické osoby nebo jako člen takového orgánu, jako společník oprávněný k zastupování osobní obchodní společnost nebo jako zákonný zástupce za jiného, vztahuje se zákon vyžadující zvláštní osobní vlastnosti, vztahy nebo okolnosti na straně pachatele (zvláštní osobní znaky) na zástupce i tehdy, nenaplní-li tyto znaky on sám, ale zastoupený. Totéž platí podle § 9 odst. 2 zákona o přestupcích pro zmocněnce, je-li zmocněn vlastníkem podniku nebo provozu k jeho řízení zcela nebo zčásti, nebo je výslovně zmocněn dbát na vlastní odpovědnost na plnění úkolů, které má vlastník, a jedná-li na základě tohoto zmocnění. Přiměřeně se toto ustanovení vztahuje též na osoby jednající za úřad, který zajišťuje úkoly veřejné správy. Uvedená ustanovení se použijí i tehdy, je-li právní úkon, který měl založit zmocnění nebo oprávnění k zastupování, neúčinný (neplatný). Tato ustanovení tedy řeší otázku, zda a nakolik mohou odpovídat orgány nebo zástupci fyzických či právnických osob, spáchají-li přestupek nebo trestný čin právě v postavení orgánu nebo zástupce. Rozšiřují okruh subjektů skutkových podstat přestupků a trestných činů, vyplňují mezery v právní úpravě (tam, kde nedostačuje úprava účastenství), vedou ke sjednocení, určitosti a jasnosti právní úpravy.

Pro posouzení, zda určitá fyzická osoba jedná jako orgán právnické osoby či nikoli, slouží několik hledisek. Podle tzv. funkční teorie musí být mezi činem a postavením fyzické osoby jako orgánu právnické osoby funkční (objektivní, vnitřní) souvislost, orgán musí jednat při výkonu činnosti pro právnickou osobu, jednat jejím jménem, musí sledovat její cíle a jeho jednání odpovídat obchodní politice právnické osoby (např. orgán při obchodním jednání podvede smluvního partnera, na rozdíl od případu, kdy ho při této příležitosti např. okrade, nebo když zavíní při služební cestě dopravní nehodu).

Požadavek funkční souvislosti mezi činem a postavením pachatele je doplněn požadavkem jednání orgánu v zájmu právnické osoby (tzv. zájmová teorie). Jednání v zájmu právnické osoby je totiž podstatným hlediskem pro určení vztahu jednající fyzické osoby a právnické osoby.

U vícečlenných orgánů právnické osoby může být spornou otázka, který z jeho členů jedná jako zástupce, když je pravomoc k zastupování interně rozdělena mezi jednotlivé členy pro různé oblasti, např. oblast obchodní nebo technickou. Pokud jedná interně nepřislušný člen orgánu na základě neomezeného oprávnění k zastupování, nehraje skutečnost, že jednal v oblasti, která mu nenáleží, žádnou roli. V zásadě tedy při postihu jednání vícečlenného orgánu právnické osoby nezáleží na jejím vnitřním uspořádání. Pokuta může být uložena právnické osobě i tehdy, jestliže pachatel při protiprávním jednání překročil své kompetence. Byly-li povinnosti vztahující se k podniku porušeny členem orgánu, není rozhodující, zda byl tento člen k plnění takových povinností příslušný podle vnitřní organizace právnické osoby. Tato skutečnost však může hrát roli při posuzování naplnění znaků skutkové podstaty podle § 130 zákona o přestupcích.

Spáchání trestného činu nebo přestupku orgánem právnické osoby může mít pro právnickou osobu tyto sankční následky:

1. Uložení pokuty

Podle § 30 odst. 1 zákona o přestupcích lze právnické osobě uložit především pokutu (Verbandsgeldbusse). Výše pokuty je stanovena v § 30 odst. 2 téhož zákona. Závisí v první

řadě na tom, zda čin, na který se váže možnost uložit právnické osobě pokutu, je trestným činem či přestupkem. V případě trestného činu je dána horní hranice sazby pokuty, odstupňovaná podle toho, zda jde o úmyslný trestný čin nebo o trestný čin spáchaný z nedbalosti. Jde-li o přestupek, řídí se horní hranice sazby pokuty podle výše pokuty hrozící za daný přestupek.

Při vyměřování pokuty je třeba vyjít ze základních zásad a hledisek pro vyměřování sankcí uvedených v § 17 odst. 3 zákona o přestupcích, i když § 30 odst. 2 žádný výslovný odkaz na toto ustanovení neobsahuje. Základním hlediskem pro výměru pokuty je tedy význam a závažnost spáchaného přestupku a ekonomické poměry pachatele, tato hlediska je třeba při ukládání pokuty právnické osobě užít přiměřeně. Výše pokuty ukládané individuálnímu pachateli má odrážet jeho individuální podíl na protiprávním jednání, sankce vůči právnické osobě má být zaměřena na vystižení jejího kolektivního vědění a postoje k takovému závažnému jednání. V judikatuře je vysloveno mínění, že pokud jsou ukládány pokuty individuálnímu pachateli i právnické osobě, má být vyvážen jak individuální, tak kolektivní podíl na trestném jednání, a pokud z různých důvodů bude trest individuálnímu pachateli (nebo naopak právnické osobě) mírnější, nemá to vést k tíži „druhé strany“. Při vyměřování pokuty právnické osobě se berou vedle závažnosti a významu činu v úvahu další hlediska. Přihlíží se k tomu, jaká opatření před i po činu právnické osoby přijaly, aby ztížily nebo omezily porušování povinností, resp. napravily jejich důsledky. Kriticky se nauka staví k užití hlediska, zda by uložením sankce v určité výši nedošlo k nepřiměřeně tvrdému postihu těch osob, které se nijak na trestném jednání nepodílely (srovnává jejich postavení s obdobným postavením příbuzných a členů rodiny individuálního pachatele trestného činu, zdůrazňuje preventivní působení sankce i na tyto osoby).

Uložení pokuty právnické osobě slouží také k odebrání, odčerpání protiprávního zisku (prospěchu) a předcházení nekalé snaze o jeho dosažení. Podle ustanovení § 17 odst. 4 zákona o přestupcích (na ukládání pokut právnické osobě se užije obdobně) má pokuta převyšovat hospodářskou výhodu získanou deliktem, a nepostačuje-li k tomuto účelu horní hranice pokuty stanovená zákonem, může být překročena. Pod pojem hospodářské výhody se zpravidla zahrnuje nejen vlastní zisk, ale též ušetřené náklady, odměna (úplata) za čin, možnost užívání věci apod. Sporné může být, zda lze podle § 17 odst. 4 zákona o přestupcích prostřednictvím pokuty odčerpat jen bezprostředně získaný prospěch nebo též další, zprostředkované, nepřímé výhody (např. zhodnocení kapitálu) a jaký je potom vztah k obsahu sankce propadnutí (viz dále). Protože se zpravidla vychází z toho, že pokuta představuje ve vztahu k propadnutí „komplexnější“ sankci (propadnutí je vůči pokutě subsidiární) a že by měla výše pokuty dosáhnout minimálně výše propadnutí, mohly by být zřejmě tyto nepřímé výhody zohledněny ve výši pokuty. V úvahu přichází jen skutečně získaný, nikoli předpokládaný, očekávaný zisk.

V případě jednočinného souběhu se podle § 19 zákona o přestupcích a § 52 trestního zákona ukládá jediný trest nebo pokuta. Při vícečinném souběhu se v trestním právu vyměřuje souhrnný nebo úhrnný trest podle asperačního principu, v přestupkovém právu se ukládají pokuty podle kumulačního principu. Z těchto zásad se vychází též při ukládání pokuty právnické osobě.

Pokud se na tomtéž trestném činu nebo přestupku účastní více osob v postavení orgánu právnické osoby, může být uložena právnické osobě jen jediná pokuta, neboť jde o tentýž skutek. To platí nejen v případě společného protiprávního jednání, ale též jedná-li více osob nezávisle na sobě (zejména např. při porušení povinnosti náležitého dozoru podle § 130 zákona o přestupcích).

2. Uložení propadnutí, odvodu majetkového prospěchu získaného protiprávním jednáním, zabavení (konfiskace), zrušení právnické osoby, popřípadě dalších sankcí de lege ferenda

a) Propadnutí (Verfall) podle § 29 zákona o přestupcích

Účelem propadnutí je odejmout majetkové výhody získané jednáním, které je trestné jako přestupek, nebyla-li za takové jednání uložena pokuta. Před zavedením propadnutí plnila tuto funkci pokuta, při jejímž vyměřování bylo nutno přihlížet k tomu, aby výše odpovídala získaným majetkovým výhodám. To se však v praxi ukázalo jako nedostatečné, protože pokutou může být odčerpán jen takový zisk, který byl získán protiprávním, zaviněným jednáním naplňujícím znaky přestupku a zároveň zisk, který obohatil pachatele činu. Je zřejmé, že výhody získané jednáním, které nenaplnilo zcela znaky přestupku a výhody, které plynou třetí osobě, zůstávaly mimo dosah pokuty. Zavedení propadnutí nic nezměnilo na tom, že jednou z funkcí uložení pokuty je též odčerpání majetkových výhod získaných přestupkem. Pokud postačí k dosažení tohoto cíle pokuta, nepřichází propadnutí v úvahu. Propadnutí a pokuta představují tedy nástroje, které se doplňují.

Propadnutí může být uloženo nejen pachateli činu (resp. účastníkovi na činu), ale též tomu, za koho pachatel jednal a kdo majetkové výhody získal (což může být v praxi často právě právnická osoba). Proto bývá propadnutí označováno jako vedlejší následek deliktu, nemá bezprostředně represivní charakter. Uložení propadnutí pachateli činu není časté, protože hlavním prostředkem k odčerpání výhod získaných přestupkem je uložení pokuty (viz výše). Na rozdíl od § 30 zákona o přestupcích nejsou podmínky uložení propadnutí tak striktní. Především není nutné, aby čin spáchala osoba v postavení orgánu právnické osoby (§ 30 odst. 1), ale jakákoli osoba (např. zaměstnanec nebo člen), která za právnickou osobu jednala. Také okruh „třetích“ osob, za které bylo jednáno a které byly činem obohaceny, se nekryje s výčtem právnických osob, kterým lze podle § 30 zákona o přestupcích uložit pokutu. V případě propadnutí jde též např. o společnost občanského práva nebo o podnikající fyzickou osobu.

Předmětem, objektem propadnutí jsou majetkové výhody, vše, co vede k utváření příznivější majetkové situace a lze vyjádřit v penězích, každý statek mající materiální hodnotu. Vedle movitých věcí to mohou být nemovitosti, věcná a závazková práva, dávky a důchody, možnosti užívání, ušetřené náklady a výdaje.

Zatímco podle trestního zákona mohou být obsahem trestu propadnutí samy získané předměty (věci), podle zákona o přestupcích propadá peněžní obnos odpovídající hodnotě získaného. Předměty, resp. výhody, jejichž získání zakládá možnost uložit propadnutí, a předmět, jehož propadnutí je uloženo, nemusí být tedy identický, protože získaná výhoda nemusí mít vždy reálnou peněžní podobu. Identická je jen hodnota věci, její výše (resp. její nejvyšší hodnota dosažená v době od jejího získání do rozhodnutí o propadnutí) tvoří horní hranici propadnutí, konkrétní výše je pak věcí uvážení příslušného orgánu.

Rozsah získaných výhod a jejich hodnota může být odhadnuta (§ 29a odst. 3 zákona o přestupcích). Protože přesné vyčíslení by mohlo být často velmi složité, usnadňuje toto ustanovení postavení příslušného orgánu a zjednodušuje řízení. Propadnutí může být uloženo i v samostatném řízení, nevede-li se proti pachateli přestupkové řízení nebo je podle příslušných ustanovení zastaveno (§ 29a odst. 4 zákona o přestupcích).

b) Odvod majetkového prospěchu získaného protiprávním jednáním (Abführung des Mehrerlöses)

Podle zákona o hospodářských trestných činech (Wirtschaftsstrafgesetz z roku 1954, ve znění pozdějších předpisů (BGBl. I 1313, III 453-11) může být za stanovená protiprávní jednání místo propadnutí uloženo právnické osobě odvod majetkového prospěchu získaného protiprávním jednáním. Předpokladem je, že právnická osoba získala tento majetkový prospěch z činu trestného podle zákona o hospodářských trestných činech. Stejně jako u propadnutí podle § 29a zákona o přestupcích (resp. § 73, § 73a trestního zákoníku) nezáleží

na tom, jaké postavení přísluší osobě, která spáchala čin, v právnické osobě, nemusí tedy jednat v postavení orgánu právnické osoby. Pokud je uložena právnické osobě pokuta, nelze současně uložit odvod majetkového prospěchu. Podobnou úpravu obsahuje zákon proti omezování hospodářské soutěže (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen ve znění z 20. února 1990 (BGBl. I 235, III 703-1)).

c) Zabavení, konfiskace („Einziehung“ - § 22 až 29 zákona o přestupcích)

Zabavení věci jako vedlejší následek (Nebenfolge) přestupku může být uloženo jen tehdy, jestliže to zákon výslovně připouští. Obecně se vztahuje na věci, které jsou předmětem přestupku, na prostředky, které byly užity nebo určeny ke spáchání nebo přípravě přestupku, a na věci, které byly přestupkem získány, to vše za předpokladu bezprostředního vztahu těchto věcí k danému přestupku. Zabavení věci je v zásadě přípustné ze dvou důvodů:

1. věc patří v době rozhodování pachateli, nebo
2. jde o věc, která svou povahou a podle okolností ohrožuje veřejnost nebo existuje nebezpečí, že bude sloužit ke spáchání jednání, které je trestné. V tomto případě je zabavení věci přípustné i tehdy, jde-li o pachatele, který není odpovědný.

Podle § 23 zákona o přestupcích je rozšířen obecně stanovený okruh případů zabavení věci i na situace, kdy věc sice nepatří pachateli přestupku (účastníku, resp. zastoupenému podle § 29 zákona o přestupcích – viz dále), ale taková osoba minimálně lehkomyšlně přispěje k tomu, že se jeho věc nebo právo stane prostředkem nebo předmětem trestného jednání, nebo získá se znalostí okolností, které připouštějí zabavení, věc zavrženímhodným způsobem. K zajištění účelu této sankce zákon umožňuje, aby v případě, že pachatel věc, která by mohla být zabavena, zcizí nebo spotřebuje, bylo uloženo zabavení částky odpovídající hodnotě věci, jejíž zabavení bylo takto zmařeno (Einziehung des Wertersatzes).

Pro postih právnických osob je důležité ustanovení § 29 zákona o přestupcích, které stanoví, že jedná-li osoba v postavení orgánu právnické osoby takovým způsobem, že naplní podmínky uložení zabavení věci, přičítá se její jednání zastoupenému, tedy právnické osobě. Předmětem zabavení mohou být tedy věci a práva, která náležejí této právnické osobě.

d) Zrušení právnické osoby

Zrušení právnické osoby není jako trest ani v trestním právu ani v přestupkovém právu zavedeno. V některých zvláštních zákonech (např. v zákoně o akcích, v zákoně o společnostech s ručením omezeným, v zákoně o poskytování úvěru, v občanském zákoníku) je ale zrušení právnické osoby upraveno jako civilní nebo správní opatření. Tato ustanovení se však v praxi téměř neaplikují, protože jednak jsou podmínky jejich užití stanoveny tak úzce, že by zřídka byla skutková podstata naplněna, jednak nelze přehlédnout závažné následky jejich aplikace v sociální, pracovněprávní a hospodářsko politické oblasti.

e) Sankce de lege ferenda

V souvislosti s úvahami o možném zavedení „pravé“ trestní odpovědnosti právnických osob je předběžně zvažováno rozšíření katalogu sankcí. Inspirací jsou především platné zahraniční právní úpravy i přesvědčení dovozované z evropského práva, že rozšíření spektra sankcí může napomoci jejich větší efektivitě. Diskutuje se zejména o sankcích důtky, výstrahy (varování), zákazu reklamy, vyloučení z poskytování veřejných dotací, odškodnění, zveřejnění rozsudku, nuceného dohledu, omezení činnosti nebo zrušení právnické osoby.

B: Řízení o uložení pokuty právnické osobě

Uložit pokutu právnické osobě podle § 30 odst. 1 a 2 zákona o přestupcích lze v trestním řízení nebo v přestupkovém řízení. Řešení v zásadě závisí na tom, v jakém řízení se

projednává čin spáchaný jednající fyzickou osobou jako orgánem právnické osoby. Je-li čin přestupkem, jsou příslušné k stíhání a potrestání správní orgány v přestupkovém řízení. Jde-li o trestný čin, je zásadně příslušné k stíhání státní zastupitelství, k uložení pokuty je příslušný soud, postupuje se podle trestního řádu.

Pokutu lze právnické osobě uložit:

- a) ve společném přestupkovém nebo trestním řízení vedeném proti právnické osobě i proti fyzické osobě jako orgánu právnické osoby, která spáchala trestný čin nebo přestupek. Tento případ je v praxi nejčastější a z trestně dogmatického pohledu nejvhodnější. Vyplývá to i z ustanovení § 30 odst. 4 věty první zákona o přestupcích, které připouští samostatné řízení proti právnické osobě a samostatné uložení pokuty jen za určitých přesně stanovených předpokladů.
- b) v samostatném přestupkovém nebo trestním řízení proti právnické osobě vedeném nezávisle na stíhání pachatele přestupku nebo trestného činu. Samostatné řízení proti právnické osobě je možné pouze za podmínek stanovených buď v § 30 odst. 4 věty první zákona o přestupcích nebo ve zvláštním zákoně (viz dále).
- c) v samostatném řízení vedeném proti právnické osobě za situace, kdy pachatel přestupku nebo trestného činu není zjištěn, ale ze skutkových okolností případu je jisté, že přestupek nebo trestný čin spáchal pachatel způsobilý založit odpovědnost právnické osoby (ukládá se tzv. anonymní pokuta). Taková situace nastává zejména tehdy, kdy přichází jako pachatelé v úvahu několik orgánů, zástupců nebo zmocněnců, ale nelze zjistit, který z nich konkrétně čin spáchal. Nejsou-li žádné pochyby o spáchání činu, může být pokuta uložena. Anonymní pokuta může být dále uložena, když byla porušena povinnost řádného dozoru (kontroly), a je zjištěno, že pachatel je z okruhu vedoucích orgánů, které jsou za to odpovědné. Pokuta právnické osobě může být tedy uložena, jestliže je zjištěno, že čin byl spáchán některou z osob uvedených v § 30 odst. 1 a tato osoba přinejmenším naplnila skutkovou podstatu přestupku podle § 130 zákona o přestupcích. Za porušení povinnosti dozoru jsou totiž odpovědné všechny orgány (osoby) společně i každá samostatně. V literatuře se ale zpochybňuje, že by tyto anonymní pokuty v praxi často přicházely v úvahu, zejména s ohledem na problematiku prokazování skutku a zjišťování subjektivní stránky deliktu.

Z § 30 odst. 4 věty první zákona o přestupcích vyplývá, že zásadně má být vedeno společné řízení o trestném činu, resp. o přestupku orgánu právnické osoby a o uložení pokuty právnické osobě. Toto řešení zůstává stále prvořadým, ačkoli zákonodárce již dlouho nepovažuje pokuty právnickým osobám jen za vedlejší následek jednání orgánu právnické osoby. Uložení pokuty právnické osobě v samostatném řízení je možné jen za zde stanovených předpokladů, další případy mohou být stanoveny zvláštním zákonem. Samostatné řízení je tedy chápáno jako výjimka. Požadavek společného řízení je odůvodněn zejména tím, že řízení a rozhodnutí, které spojuje potrestání činu pachatele s uložení pokuty právnické osobě, nejlépe zajistí vzájemnou vyváženost, sladění obou sankcí a zohlednění toho, jak se právnická osoba i její orgán podílely na spáchání deliktu. Ne zcela jednoznačně se nauka i praxe staví k tomu, zda se má při vyměření sankce pachateli přihlížet k tomu, jakou újmu by pro něj mohla představovat pokuta uložena právnické osobě, zejména tehdy, má-li účast na jejím kapitálu. Současné potrestání orgánu i právnické osoby se však nepovažuje za porušení zásady ne bis in idem, ale naopak za vhodné a vzájemně se doplňující. Pro společné řízení mluví i důvody procesní ekonomie. V řízení, ve kterém je objasňován čin orgánu tvořící základ pro uložení sankce právnické osobě, jsou tak zjišťovány nejen skutečnosti důležité pro vyslovení viny a uložení sankce jednající fyzické osobě, ale i okolnosti důležité pro uložení sankce právnické osobě, tedy zejména zda jednala fyzická osoba v postavení orgánu právnické osoby, jaké jsou vnitřní poměry právnické osoby, podíl obou na porušení

povinnosti, jaké výhody právnická osoba činem získala, jaké jsou její majetkové poměry apod. Omezuje se tím možnost vydání dvou rozhodnutí, která si odporují.

Samostatné řízení o uložení pokuty právnické osobě podle písmene b) přichází v úvahu podle § 30 odst. 4 zákona o přestupcích tehdy, není-li o trestném činu nebo o přestupku orgánu právnické osoby zahájeno trestní nebo přestupkové řízení, nebo je zastaveno nebo je upuštěno od potrestání.

1. Nezahájení řízení

Zákon předpokládá, že mohou nastat případy, kdy k zahájení řízení vůbec nedojde. To není samozřejmé zejména v trestním řízení, kde se uplatňuje princip legality a státní zastupitelství musí proto zásadně trestní stíhání zahájit, existuje-li důvodné podezření, že byl spáchán trestný čin. Této povinnosti jej § 30 odst. 4 zákona o přestupcích nezbavuje, nezakládá žádné zmocnění k uvážení o zahájení samostatného řízení o uložení pokuty právnické osobě. Pokud nemá být trestní řízení zahájeno, musí se tak díť jen ze zákonných důvodů, např. při smrti podezřelého, nedostatku trestní odpovědnosti pachatele apod. V přestupkovém řízení je situace jiná, zde se uplatňuje princip oportunity, který umožňuje správnímu orgánu užít správní úvahy (při respektování věcných hledisek, principů právního státu, principu rovnosti), zda řízení zahájit. Při úvaze o zahájení řízení proti orgánu právnické osoby se např. zkoumá, zda k dosažení účelu postihu nestačí uložit pokutu jen právnické osobě, např. tehdy, když stíhaný přestupek se vyznačuje zvláštní měrou kolektivním zájmem, podílem právnické osoby a nepatrným individuálním podílem pachatele nebo když by pokuta pachatele nepřiměřeně zatížila. Řízení nebývá zahájeno, když je pravděpodobně vyloučeno zjištění konkrétního pachatele přestupku nebo by bylo spojeno s nepřiměřenými náklady, či není zřejmé, který z více možných orgánů čin spáchal. Bylo-li řízení již zahájeno (je totiž možné vést řízení proti neznámému pachateli) a nepodaří se zjistit konkrétního pachatele, musí být zastaveno. Tím se otevře cesta k samostatnému řízení proti právnické osobě.

2. Zastavení řízení

Zákon zde má na mysli zastavení řízení při uplatnění principu oportunity.

3. Upuštění od potrestání (trestu)

Upuštění od potrestání přichází v úvahu jen v trestním řízení a přísluší pouze soudu za podmínek stanovených v zákoně. V přestupkovém řízení se podobná situace řeší prostřednictvím principu oportunity.

Uložení pokuty právnické osobě v samostatném řízení je vyloučeno, pokud přestupek nebo trestný čin nelze stíhat z právních důvodů. Které důvody jsou právní překážkou postihu orgánu právnické osoby, může být v jednotlivém případě sporné. Nejčastěji přichází v úvahu promlčení stíhání činu orgánu právnické osoby, pokud k němu došlo před zahájením samostatného řízení. Běh promlčecí doby pak může být přerušen úkony stíhání podle § 33 odst. 1 zákona o přestupcích. Byl-li běh promlčecí doby přerušen úkony stíhání orgánu právnické osoby před zahájením samostatného řízení proti právnické osobě, působí tyto účinky i nadále. Pravomocné rozhodnutí o přestupku orgánu právnické osoby vylučuje pozdější uložení pokuty právnické osobě, protože by nebyly naplněny podmínky § 30 zákona o přestupcích o vedení samostatného řízení proti právnické osobě. Za další právní překážku se dále zpravidla považuje imunita, amnestie, chybějící návrh na potrestání. Smrt pachatele, jeho nepřítomnost nebo nezpůsobilost k jednání naopak právní překážku stíhání nepředstavují.

Uložení pokuty právnické osobě v přestupkovém řízení

Podle § 46 odst. 1 zákona o přestupcích platí pro přestupkové řízení, pokud zákon o přestupcích nestanoví něco jiného, obdobně obecné zákony o trestním řízení, jmenovitě trestní

řád, ústavní zákon o soudech a zákon o soudech pro mladistvé. Obdobné užití trestněprocesních předpisů znamená užití přiměřené podstatě, povaze přestupkového práva. Proto některá ustanovení trestního řádu nepřicházejí vůbec v úvahu (např. o prohlídce mrtvoly), jiná nejsou aplikovatelná v plném rozsahu. To platí především pro oprávnění k zásahům do ústavně zaručených práv a svobod (např. ustanovení o osobní nebo domovní prohlídce). Ustanovení § 46 odst. 3, 4 a 5 zákona o přestupcích proto některé procesní instituty předvídané pro trestní řízení trestním řádem výslovně vylučuje. Osmý oddíl druhé části zákona o přestupcích upravuje řízení při nařízení vedlejších právních následků (Verfahren bei Anordnung von Nebenfolgen), ustanovení § 87 nařízení zabavení věci a propadnutí a ustanovení § 88 uložení pokuty právnické osobě. Tato ustanovení představují doplňující nebo odlišnou úpravu pro rozhodování správních orgánů, protože jinak se na toto řízení obdobně vztahují ustanovení trestního řádu. Výslovně je např. určeno, pro která rozhodnutí, jež v trestním řízení přísluší soudu, resp. státnímu zástupci, je příslušný správní orgán. Zejména jde o nařízení účastenství v řízení a přidělení právního zástupce nebo jiné osoby, která může být ustanovena jako obhájce.

Účastenství právnické osoby v řízení je nařízeno správním orgánem z moci úřední, jestliže jsou s největší pravděpodobností naplněny podmínky pro uložení pokuty podle § 30 odst. 1 zákona o přestupcích a má být ve společném řízení uložena pokuta právnické osobě. Účelem těchto ustanovení (za obdobného užití ustanovení § 430 až 442 a § 444 trestního řádu) je zajistit postavení účastníka řízení osobám, které sice nejsou obviněnými, ale do jejichž právní situace může nařízení vedlejších následků zasáhnout. Právnická osoba jedná při výkonu svých procesních práv prostřednictvím fyzických osob, které jsou oprávněny podle zákona, stanov nebo jiných předpisů jednat za právnickou osobu navenek. Pokud je přestupkové řízení proti orgánu právnické osoby vedeno pro více skutků, je omezeno účastenství právnické osoby na skutek, který tvoří základ pro uložení pokuty této osob. Protože materiálním základem pro uložení pokuty právnické osobě je čin jejího orgánu, musí mít právnická osoba příležitost vyjádřit se k otázce jeho viny. Uložení pokuty právnické osobě bez jejího předchozí slyšení je nepřipustné, právnická osoba má při něm právo navrhopat důkazy. Zaměstnanci právnické osoby mohou být v řízení, které se týká právnické osoby, vyslýcháni jako svědci, a to zejména při objasňování skutkového stavu, orgány právnické osoby oprávněné k jejímu zastupování jsou naproti tomu vyslýcháni jako obvinění. Zastavení řízení o činu orgánu právnické osoby nemůže být zneužito pro to, aby orgán mohl být potom v řízení proti právnické osobě vyslýchán jako svědek; přísluší mu v takovém případě právo odepřít výpověď. Po provedení společného řízení vydává správní orgán společné rozhodnutí o uložení pokuty právnické osobě a pokuty jejímu orgánu, toto rozhodnutí musí být doručeno též právnické osobě. Právnická osoba může podat proti příslušné části společného rozhodnutí opravný prostředek – námitku (Einspruch), a to samostatně, nezávisle na obviněném. Podáním námítky přestupkové řízení přechází do řízení trestního. Soud v řízení po řádně a včas podané námitce postupuje podle ustanovení trestního řádu, která upravují řízení po podání námítky proti trestnímu příkazu. Soud může rozhodnout o tom, zda obviněného zproští obvinění, uloží mu pokutu, nařídí vedlejší následky nebo řízení zastaví. Proti rozsudku nebo proti usnesení (rozhodoval-li soud bez hlavního líčení – Hauptverhandlung) lze podat stížnost (Rechtsbeschwerde), jsou-li splněny obecné důvody, resp. soud rozhodl o přípustnosti stížnosti v jednotlivém případě.

Pokud správní orgán rozhoduje v samostatném řízení, rozhodne o uložení pokuty právnické osobě v samostatném rozhodnutí. I v tomto řízení však musí být prokázáno, že orgán právnické osoby spáchal přestupek (i když nemusí být bezpodmínečně zjištěna jeho identita – viz výše). Věcně příslušný je správní orgán, který by byl příslušný v případě stíhání

konkrétní (jednající) osoby; místně příslušný je také správní orgán, v jehož obvodu má právnická osoba své sídlo nebo v jehož obvodu má pobočku (§ 88 odst. 2).

Uložení pokuty právnické osobě v trestním řízení

V trestním řízení je proces upraven zejména v § 444 trestního řádu, který odkazuje v podstatných rysech na řízení (včetně účastenství) o nařízení zabavení věci. Tato zákonná konstrukce není bez problému, protože uložení pokuty a nařízení zabavení věci jsou právními instituty, které se svou povahou podstatně odlišují.

Ve společném řízení o trestném činu orgánu právnické osoby a o uložení pokuty právnické osobě má tato postavení účastníka řízení. Tím je zajištěno zejména právo na slyšení před soudem, právo na obhajobu, právo navrhopvat důkazy. Pokud se již v přípravném řízení – zjišťování (Ermittlungsverfahren) zjistí, že budou naplněny podmínky pro uložení pokuty právnické osoby, musí být slyšena. Protože se postavení právnické osoby blíží postavení obviněného, použijí se při výslechu zástupce právnické osoby nikoli ustanovení o vyjádření se k věci, ale pravidla pro výslech obviněného. Po podání obžaloby soud nařídí účastenství právnické osoby v řízení, toto nařízení je nezbytnou podmínkou pro uložení pokuty právnické osobě. Právnické osobě musí být doručena písemná obžaloba a usnesení o nařízení hlavního líčení a musí být poučena o tom, že nedostaví-li se její zástupce bez dostatečné omluvy, může být jednáno v jeho nepřítomnosti, resp. že může být předveden (rozhodl-li soud o nutnosti osobní účasti zástupce). Osoby, které patří do okruhu osob (orgánů právnické osoby) podle § 30 odst. 1 zákona, jejichž čin je předmětem trestního řízení, jsou v postavení obviněného, nevypovídají tedy jako svědci. Ostatní osoby, zaměstnanci právnické osoby jsou vyslýcháni jako svědci, výpověď mohou odepřít v zákonem stanovených případech. Právnická osoba může podávat návrhy na provedení důkazů, o tom, zda budou provedeny, rozhoduje soud podle své úvahy. Obsah soudního rozhodnutí se řídí pravidly upravujícími rozsudek ve věci. K uložení pokuty právnické osobě může dojít i trestním příkazem.

Právnická osoba může proti rozsudku podat opravný prostředek, omezený ovšem jen na tu část výroku, která se týká uložení pokuty právnické osobě. Nemůže podávat opravný prostředek ve prospěch svého orgánu a naopak orgán právnické osoby nemůže podávat opravný prostředek v její prospěch.

V samostatném řízení může být soudem uložena pokuta právnické osobě jen za podmínek stanovených v § 30 odst. 4 zákona o přestupcích (viz výše). Řízení probíhá výlučně podle ustanovení trestního řádu, protože pro řízení před správním orgánem chybí Bezugstat v podobě přestupku. Procesním předpokladem pro samostatné řízení proti právnické osobě je v zásadě návrh státního zástupce, ve kterém v případě, že byly splněny zákonné podmínky pro samostatné řízení, uvede podezření z konkrétního trestného činu a navrhne určitou výši pokuty. O žádosti státního zástupce rozhoduje soud v písemném řízení usnesením, proti kterému je přípustná stížnost. Může též dojít k přechodu od společného řízení k samostatnému řízení jen proti právnické osobě, nastanou-li nebo zjistí-li se důvody pro jeho provedení až po zahájení společného řízení, právnická osoba se na řízení účastní a byla poučena o možnosti vedení samostatného řízení.

Německý model odpovědnosti právnických osob v případech, kdy fyzická osoba jako orgán právnické osoby spáchá přestupek nebo trestný čin, resp. jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU, je považován za právní úpravu správní a nikoli trestní odpovědnosti právnických osob, i když sankce jsou právnické osobě ukládány trestním soudem. Tato systémová klasifikace se opírá o tezi, že princip individuální trestní odpovědnosti není právní úpravou podle německého modelu prolomen, protože právnická osoba neodpovídá za trestný čin spáchaný fyzickou osobou uvedenou v § 30 odst. 1 zákona o

přestupcích (není ji přičítána cizí trestní odpovědnost), ale za vlastní zaviněné protiprávní jednání, jehož znaky však nejsou vyjádřeny ve skutkových podstatách trestných činů, jejichž subjektem by byla právnická osoba, ale ve skutkových podstatách trestných činů, jejichž subjektem je osoba fyzická. Proto také pokuta a další sankce, jež umožňuje uložit právnické osobě zákon o přestupcích nejsou považovány za sankce trestní, ale správní. Jakkoli tato teze může mít význam právně teoretický, v právní úpravě německého modelu se v porovnání s právní úpravou trestní odpovědnosti právnických osob obsaženou ve vládním návrhu na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim mnoho nepromítá. Rozdíl je v zásadě jen v tom, že právní úprava německého modelu neobsahuje výčet skutkových podstat trestných činů, za které právnická osoba odpovídá, obdobný výčet obsažený v § 4 vládního návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Meze odpovědnosti v případech, spáchá-li některá z fyzických osob uvedených v § 30 odst. 1 zákona o přestupcích trestný čin, jsou dány toliko splněním podmínek v tomto ustanovení uvedených, tedy tím, zda byly porušeny povinnosti právnické osoby nebo se právnická osoba obohatila, resp. zamýšlela obohatit. Odpovědnost právnické osoby se proto neváže na všechny skutkové podstaty trestných činů, ale jen na ty, které mohou být naplněny porušením povinnosti stanovené právnické osobě nebo jejichž naplněním může dojít k obohacení právnické osoby. Protože však k těmto povinnostem právnické osoby se řadí i povinnost dodržovat elementární obecná pravidla života společnosti, jako je např. povinnost nepůsobit jinému škody, chránit život a zdraví, s výjimkou povinností ryze osobního charakteru, jako je např. povinnost vyživovat jiného nebo zákaz dvojího manželství, německý model odpovědnosti právnických osob mnoho neomezuje. Vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim oproti tomu, žádné obdobné podmínky k omezení odpovědnosti právnických osob nestanoví, neboť odpovědnost je omezena právě výčtem trestných činů, za které právnická osoba odpovídá. Pokud jde o řízení proti právnickým osobám, rozdíl je patrný jen v legislativní rovině, když u německého modelu jsou zvláštnosti trestního řízení proti právnické osobě zakotveny přímo v trestním řádu, kdežto vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim předpokládal toliko podpůrné použití trestního řádu, když zvláštnosti řízení proti právnické osobě měly být upraveny přímo v tomto zákoně.

Z porovnání právní úpravy německé správní odpovědnosti právnických osob a navržené české právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob vyplývá podobnost obou úprav v některých zásadních aspektech, a to zejména v tom, že právnické osobě se k odpovědnosti přičítá zaviněný protiprávní čin spáchaný statutárním orgánem nebo jinou fyzickou osobou uvedenou v zákoně, přičemž sankce právnické osobě ukládá trestní soud zpravidla v řízení, v němž se odpovědnost právnické osoby projednává společně s trestní odpovědností fyzické osoby. Proto německý model právní úpravy odpovědnosti právnických osob nemohl být po zamítnutí vládního návrhu na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob navržen jako alternativa řešení ke splnění mezinárodních závazků k postihu právnických osob, když podle požadavku vlády měl být postih právnických osob za jednání uvedená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU zajištěn legislativním opatřením v oblasti práva správního, a nikoli trestního. Za takové opatření by sotva byl pokládán návrh zákona o správní odpovědnosti právnických osob, jenž by obsahoval ustanovení o přičitatelnosti obdobného obsahu jako je ustanovení § 30 odst. 1 zákona o přestupcích, a pokud jde o řízení proti právnické osobě, odkazoval se na trestní řád, který by současně v potřebném rozsahu doplňoval. Navržené řešení ve věcném záměru zákona o správní odpovědnosti právnických osob sice rovněž předpokládalo ukládání sankcí právnickým osobám v trestním řízení, jejich odpovědnost však měla být založena na skutkových podstatách správních deliktů (deliktů vymezených v administrativní právní

normě, a nikoliv v trestním zákoně), což mohlo mnohem výrazněji připomínat vládou požadované správní řešení odpovědnosti právnických osob, než německý model, jehož klasifikace jako řešení správního je odůvodňována toliko právně teoretickou tezí o tom, že právní úprava neprolamuje tradiční princip individuální trestní odpovědnosti.

Ad 5)

Využití poznatků o způsobu plnění požadavků mezinárodních smluv a právních předpisů EU na postih právnických osob v zemích EU k řešení postihu právnických osob v České republice.

Mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU sice stanoví, že právnické osoby lze za protiprávní jednání v nich uvedená postihovat sankcemi trestními nebo správními anebo i netrestními, poznatky o jednotlivých právních úpravách však ukazují na to, že ve všech zemích EU se využívají sankce uplatňované v rámci trestní odpovědnosti právnických osob, s výjimkou Spolkové republiky Německo, kde jsou sankce právnickým osobám ukládány v rámci jejich správnětrestní odpovědnosti. Velmi odlišná právní úprava hmotněprávních podmínek odpovědnosti právnických osob v jednotlivých zemích se sice kategorizuje do systému pravé a nepravé trestní odpovědnosti a pokud jde o Spolkovou republiku Německo, tak se ze systému trestní odpovědnosti vylučuje, sankce jsou však v rámci všech těchto podsystemů ukládány v trestním řízení trestním soudem. Znamená to, že pokud by Česká republika chtěla plnit mezinárodní závazky k postihu právnických osob po vzoru zemí EU, nejeví se jako vhodné, aby odpovědnost byla uplatňována mimo trestní řízení a o odpovědnosti rozhodoval a sankce ukládal jiný státní orgán, než trestní soud. Ostatně taková úvaha, návrh, či doporučení nebyly nalezeny v žádné odborné publikaci či stanovisku státního orgánu. Názor, že rovnocenného kriminálně politického cíle, tedy potrestání právnických osob za trestné činy spáchané fyzickými osobami, které za ně jednají, lze dosáhnout též prostředky správního trestání, pokud tato oblast práva bude výrazně zdokonalena, se sice vyskytuje²⁾, avšak bez konkretizace obsahu takové právní úpravy a hodnocení její funkčnosti. Pokud by Česká republika řešila závazky k postihu právnických osob v rámci správní odpovědnosti právnických osob, to znamená, že odpovědnost by projednal a sankci uložil správní orgán (podrobnosti o obsahu potřebné právní úpravy jsou uvedeny v bodě „ad 5a)) neměla by pro takový legislativní krok vzor nejen v rámci EU, ale pravděpodobně ani v žádné tradiční demokracii, jejímž právním systémem by bylo lze se inspirovat (např. Švýcarsko, USA nebo Austrálie). Naopak, v případě řešení v rámci trestní odpovědnosti právnických osob (odpovědnost právnické osoby by projednal a sankci uložil trestní soud) by bylo možné využít jako vzor právní úpravu pravé i nepravé trestní odpovědnosti některé členské země EU.

ad 5a)

Právní úprava postihu právnických osob správními sankcemi v rámci správní odpovědnosti právnických osob

1. Hmotněprávní úprava podmínek odpovědnosti

V rámci správní odpovědnosti právnických osob lze postih právnických osob zajistit sankcemi ukládanými v případě

- a) naplní-li právnická osoba svým vlastním jednáním typové znaky správního deliktu vymezené ve skutkových podstatách správních deliktů tak, aby zahrnovaly znaky

²⁾ Závěrečná zpráva Komise Ministerstva spravedlnosti (bod 15) zveřejněná v článku Musil, J.-Prášková, H.-Faldyna, F: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda, Trestní právo 2001, č. 3, s. 6-17.

- protiprávních jednání, která mají být postihována (postih prostřednictvím odpovědnosti právnické osoby za správní delikt, to je postih v rámci v právním řádu České republiky zavedeného systému správní odpovědnosti právnických osob), nebo
- b) kdy fyzická osoba se jednáním jménem nebo v zastoupení právnické osoby (jednáním jménem právnické osoby se rozumí jednání fyzické osoby přímo s důsledky pro právnickou osobu, např. jednání jejího statutárního orgánu, zatímco jednáním v zájmu právnické osoby se rozumí jednání zástupce právnické osoby, který jedná sice jménem svým, ale s důsledky pro zastoupenou právnickou osobu, např. jednání zplnomocněného právního zástupce), by se dopustila trestného činu zahrnujícího jednání, která mají být podle mezinárodních smluv a právních předpisů EU postihována (postih prostřednictvím sankčních důsledků trestného činu stanovených právnické osobě zvlášť v zákoně, to je postih po vzoru německého modelu správní odpovědnosti právnických osob).

Postih právnických osob prostřednictvím odpovědnosti za správní delikt

Jak již bylo uvedeno, v sankčních ustanoveních českých zákonů je obsaženo velké množství skutkových podstat správních deliktů, v nichž je typovými znaky vyjádřeno jednání, kterého se může dopustit jen právnická, popřípadě podnikající fyzická osoba, a pokud se jej dopustí, zákonem určený správní orgán je povinen uložit právnické nebo podnikající fyzické osobě stanovenou sankci, obvykle pokutu. S ohledem na účel těchto skutkových podstat (postih právnických osob za porušení sofistikovaných povinností adresovaných jim jako subjektům státem regulovaných činností, a to převážně podnikatelských) žádná z nich, až na zanedbatelné výjimky dohledatelné v zákonech z oblasti ochrany životního prostředí, nemůže být využita k postihu právnických osob za jednání vymezená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU. K zajištění postihu právnických osob v rozsahu požadovaném mezinárodními smlouvami a právními předpisy EU by proto bylo třeba vytvořit další nové skutkové podstaty správních deliktů, v nichž by bylo typovými znaky objektivní stránky vyjádřeno jednání, které má být postihováno. Jejich konstrukce by však nebyla vůbec jednoduchá. Znaky protiprávního jednání jsou v mezinárodních smlouvách a v právních předpisech EU vymezeny pojmy, které ne zcela přesně korespondují s pojmy v českém trestním nebo správním právu používané právní terminologie (např. nepatřičná, či nepřípustná výhoda, přímý nebo nepřímý požadavek, soukromý sektor, komerční služby apod.). Kromě toho se z části překrývají, resp. některé znaky protiprávnosti podle jedné mezinárodní smlouvy se téměř shodují se znaky protiprávnosti podle jiné mezinárodní smlouvy. Například znaky protiprávního jednání uvedené v čl. 2 Rámcového rozhodnutí Rady EU 2003/568/SVV ze dne 22. července 2003 o boji s korupcí v soukromém sektoru se téměř shodují se znaky aktivního úplatkářství podle čl. 2 Trestněprávní úmluvy o korupci (Sdělení MZV č. 70/2002 Sb.m.s.). Rozdíl je pouze v subjektu, který je vystavován nabídce nebo žádosti o úplatek (nepatřičnou výhodu). Navíc, některé z těchto znaků korespondují se znaky objektivní stránky skutkových podstat správních deliktů právnických osob vymezenými v českém právu. Týká se to zejména protiprávního jednání vymezeného směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2008/1999/ES ze dne 19. listopadu 2008 o trestněprávní ochraně životního prostředí. Všechna protiprávní jednání, která mají být podle tohoto právního předpisu EU postihována jako trestné činy (čl. 2), jsou u právnických a podnikajících fyzických osob postihována podle sankčních ustanovení se skutkovými podstatami správních deliktů vymezených v zákonech upravujících výkon veřejné správy. Ze všech těchto důvodů bude konstrukce skutkových podstat správních deliktů právnických osob poměrně komplikovaná a nelze vyloučit problémy při jejich použití v aplikační praxi. Rozhodně nelze předpokládat, že znaky protiprávního jednání vymezené v mezinárodních smlouvách a právu EU by bylo možné doslovně přepisovat do skutkových podstat správních deliktů.

Bylo by také možné vytvořit skutkové podstaty správních deliktů s pomocí skutkových podstat trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku, pod které jsou jednání, za která mají být právnické osoby postihovány, podřaditelná. Ve své podstatě by to znamenalo přepisovat skutkové podstaty trestných činů do skutkových podstat správních deliktů. Skutkové podstaty trestných činů mohou být zpravidla naplněny nejen jednáním vymezeným v mezinárodní smlouvě nebo právním předpise EU, ale mnoha dalšími alternativami protiprávnosti, které by pak byly podřaditelné jak pod skutkovou podstatu správního deliktu vymezenou v zákoně o správní odpovědnosti právnických osob, tak i pod skutkovou podstatu trestného činu uvedenou ve zvláštní části trestního zákoníku.

Postih právnické osoby prostřednictvím sankčních důsledků trestného činu stanovených v zákoně

S ohledem na popsané obtíže konstrukce skutkových podstat správních deliktů k zajištění postihu právnických osob za jednání vymezená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU, bylo by lze i v rámci správní odpovědnosti uvažovat o tom, že odpovědnost právnické osoby nebude založena na naplnění speciálně vytvořených znaků protiprávního jednání ve skutkových podstatách správních deliktů, ale na tom, že právnická osoba ponese sankční důsledky v případě, spáchá-li některá z fyzických osob jednajících jménem či v zájmu právnické osoby trestný čin zahrnující jednání, které má být podle mezinárodních smluv a právních předpisů EU postihováno. Tato konstrukce správní odpovědnosti právnických osob za jednání vymezená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU by byla obdobou německého modelu správní odpovědnosti právnických osob. Její výhodou oproti konstrukci založené na skutkových podstatách správních deliktů by byla nejen jednoduchost takového řešení po stránce legislativně technické, ale především to, že právnickou osobu by bylo možné postihnout nejen v případě byla-li by jednání vymezená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU dokonána, ale též i v případě jejich spáchání ve stádiu pokusu a také za všechny formy účastenství při jejich spáchání, neboť sankční důsledky pro právnickou osobu by byly v zákoně o správní odpovědnosti právnických osob vázány i na vývojová stadia trestného činu spáchaného fyzickou osobou a na účastenství na spáchaném trestném činu. Pokud by odpovědnost právnické osoby byla založena na skutkových podstatách správních deliktů, bylo by třeba vývojová stadia jednání směřující k naplnění skutkové podstaty správního deliktu a účastenství na spáchání správního deliktu pro oblast správní odpovědnosti právnických osob za správní delikt zvlášť upravit, neboť mezinárodní smlouvy a právní předpisy postih i v těchto případech vyžadují. Obecná právní úprava nejen těchto, ale kterýchkoli podmínek odpovědnosti právnických osob (podmínek odpovědnosti vtahujících se ke všem skutkovým podstatám správních deliktů) v českém právním řádu absentuje.

Oproti tomu nespornou nevýhodou konstrukce hmotněprávních podmínek odpovědnosti právnických osob založené na sankčních důsledcích spáchání trestného činu fyzickou osobou by byla závislost správního postihu právnické osoby na trestním postihu fyzické osoby. Rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení o trestném činu by bylo prejudiciální otázkou správního řízení. S přihlédnutím k průměrné rychlosti vyřizování trestních věcí policií a justičními orgány to znamená, že právnická osoba by mohla být postihnuta až po několika měsících nebo dokonce letech od spáchání trestného činu fyzickou osobou, jejíž protiprávní jednání by mělo sankční důsledky pro právnickou osobu. V německém modelu odpovědnosti právnických osob tento důsledek nehrozí, neboť byť je odpovědnost právnických osob považována za správní, je uplatňována v trestním řízení spolu s odpovědností fyzické osoby za trestný čin v jednom a témže řízení.

2. Právní úprava řízení proti právnické osobě

Pokud by měla být odpovědnost právnické osoby podle právní úpravy popsané v bodě 1 projednávána správním orgánem, bylo by nutno vytvořit výlučně jen pro potřebu realizace této hmotněprávní úpravy zvláštní procesní právní úpravu, jež by umožnila správnímu orgánu opatřit důkazy potřebné pro rozhodnutí o odpovědnosti právnické osoby. Správní řád jako obecný procesní předpis pro postup správních orgánů ve věcech veřejné správy včetně věcí správních deliktů sice opatřování důkazů pro rozhodnutí správního orgánu umožňuje (srov. § 50 až 56), ale v rozsahu, který s ohledem na kriminální povahu jednání, za která mají být právnické osoby postihovány, není dostatečný. Kromě toho neposkytuje právnickým osobám pro případ projednávání podmínek jejich odpovědnosti téměř žádné záruky práva na spravedlivý proces ve smyslu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb.) a čl. 37 až 40 Listiny základních práv a svobod, a proto ani neupravuje s tím související procesní postupy, jako např. zahájení řízení proti právnické osobě, obvinění právnické osoby z činu, za který podle zákona odpovídá, nebo naopak zastavení řízení, zjistí-li se, že se takový čin nestal. Do takové zvláštní procesní právní úpravy by tak bylo třeba převzít celou řadu typicky trestně procesních institutů z trestního řádu jako například:

- o procesní zásady nezbytné pro projednání odpovědnosti právnické osoby za trestný čin spáchaný fyzickou osobou (presumpce neviny, zásada oficiality nebo oportunity),
- o oznamovací povinnost policie a justičních orgánů v případech, kdy spáchání trestného činu, který v trestním řízení projednávají, může zakládat správní odpovědnost právnické osoby,
- o odložení věci pro případ, že před zahájením správního řízení proti právnické osobě vyjde najevo, že ve věci se nejedná o odpovědnost právnické osoby, nebo odevzdání věci pro případ, že půjde o odpovědnost právnické osoby podle jiného zákona,
- o zahájení správního řízení proti právnické osobě (důvody zahájení řízení),
- o práva právnické osoby jako účastníka řízení, včetně práva na zastupování obhájcem (advokátem),
- o práva obhájce právnické osoby,
- o určení fyzické osoby jako subjektu řízení proti právnické osobě (zástupce právnické osoby), její práva a povinnosti, předvolání, předvedení a výslech,
- o práva a povinnosti fyzické osoby, která spácháním trestného činu vyvolala sankční důsledky pro právnickou osobu,
- o postavení poškozeného a jeho práva,
- o společné řízení v případě souběhu více věcí odůvodňující postih právnické osoby,
- o pravidla ústního jednání o odpovědnosti právnické osoby,
- o postoupení věci správnímu orgánu pro případ, že v průběhu řízení vyjde najevo, že ve věci jde o správní delikt podle jiného zákona,
- o zastavení řízení proti právnické osobě pro případ, že v průběhu řízení vyjde najevo, že skutek zakládající odpovědnost právnické osoby se nestal nebo se sice stal, ale právnická osoba není odpovědná anebo její odpovědnost nelze prokázat,
- o náležitosti výrokové části rozhodnutí o uložení sankce právnické osobě,
- o náhrada škody a zajištění nároku poškozeného na náhradu škody,
- o zvláštnosti odvolacího a přezkumného řízení,
- o vykonávací řízení a v jeho rámci podmínky výkonu sankce propadnutí věci nebo rozhodnutí o zabránění věci a sankce propadnutí majetku nebo jeho části,
- o právní styk s cizinou.

Kromě uvedených procesních zásad a institutů bude třeba upravit i některá procesní oprávnění správního orgánu pro účely vyhledávání, zajišťování a provádění důkazů. Ustanovení § 50 správního řádu sice umožňuje, aby jako podklad pro vydání rozhodnutí o správním deliktu byly použity i podklady od orgánů veřejné moci (orgány veřejné moci, jejichž podklady lze použít, jsou i policie a justiční orgány), tedy i důkazy zajištěné v trestním řízení o trestném činu, jehož spácháním byla naplněna i skutková podstata správního deliktu, avšak orgánům činným v trestním řízení není v trestním řádu stanovena povinnost důkazy o odpovědnosti právnické osoby zajišťovat. Bude-li v trestním řízení zajištěn při domovní prohlídce např. doklad, listina nebo věc, policie nebo jiný orgán činný v trestním řízení kopii takového dokladu nebo listiny správnímu orgánu pro účely správního řízení zapůjčí. Správní orgán však nemůže spoléhat na to, že v trestním řízení budou zajištěny všechny důkazy potřebné k rozhodnutí o odpovědnosti právnické osoby, a proto je bude opatřovat vlastní činností v průběhu správního řízení. K takové činnosti však s ohledem na povahu protiprávních jednání, jež mají být postihována, správní řád neposkytuje správnímu orgánu dostatečná oprávnění. Jedná se zejména o oprávnění, která v trestním řízení přísluší policejnímu orgánu, a to:

- o požadovat údaje, které jsou předmětem bankovního tajemství, a údaje z evidence cenných papírů,
- o nařídít sledování bankovního účtu nebo účtu u osoby oprávněné k evidenci investičních nástrojů,
- o požadovat údaje získané při správě daní,
- o odejmout věc, která nebyla dobrovolně vydána,
- o rozhodnout o zajištění peněžních prostředků na účtu a případně též peněžních prostředků dodatečně došlých na účet, o zajištění zaknihovaných cenných papírů, nemovitosti, jiné majetkové hodnoty, nebo náhradní hodnoty,
- o vykonat domovní a osobní prohlídku, prohlídku jiných prostor a pozemků,
- o zadržet zásilku a zadrženou zásilku otevřít,
- o zaměnit a sledovat zásilku,
- o provést odposlech a záznam telekomunikačního provozu,
- o použít operativně pátrací prostředky.

Výkonem výše uvedených oprávnění je významně zasahováno do Listinou chráněných základních práv a svobod, a proto k jejich využití v trestním řízení policejním orgánem je třeba předchozího souhlasu státního zástupce (např. k odejmutí věci) nebo soudce (např. ke sledování osob a věcí), přičemž důvodnost takových úkonů státní zástupce sleduje v rámci výkonu dozoru v přípravném řízení trestním. Je otázkou, který státní orgán by měl zajišťovat obdobný dozor nad činností správního orgánu ve správním řízení, v němž by bylo nepochybně třeba k zajištění důkazů provádět obdobné úkony jako v přípravném řízení trestním. Případné rozšíření působnosti státního zástupce i na správní řízení vedené proti právnickým osobám ve věci jejich odpovědnosti za jednání, k jejichž postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU, by bylo těžko slučitelné s tradicemi a povahou této instituce. Soudce trestního soudu v obvodě působnosti správního orgánu by sice mohl být pověřen povolováním uvedených úkonů i na žádost správního orgánu, při svém rozhodování by však nemohl spoléhat na to, že důvodnost úkonů zasahujících do základních práv a svobod je prověřována.

Problémem správního řízení vedeného proti právnickým osobám ve věci jejich odpovědnosti za jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU, by však zřejmě nebyla jen výše zmíněná otázka provádění úkonů zasahujících do základních práv a svobod správním orgánem, ale právní povaha (podstata) tohoto řízení samotná. Takový proces by totiž měl typické znaky inkvizičního procesu, když jeden a týž

orgán (správní orgán) by protiprávní jednání právnických osob vyhledával, objasňoval, zajišťoval důkazy o něm a současně by právnickým osobám za takové jednání ukládal tresty. Takto uspořádaný proces je snad akceptovatelný, jde-li o delikty spočívající v porušení povinností stanovených právnickým osobám jako adresátům veřejné správy, méně však již, jde-li o tak závažné delikty, jako ty, které jsou uvedeny v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU.

Zvláštní právní úpravou v naznačeném rozsahu by vedle trestního řádu vznikl další procesní předpis jako konglomerát správních a typicky trestních procesních postupů používaný speciálně jen pro projednání odpovědnosti právnické osoby za jednání, k jejichž postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU. Orgány činné v trestním řízení na straně jedné a správní orgány na straně druhé by byly oprávněny nezávisle na sobě provádět ve vztahu k téže věci úkony významně zasahující do základních práv a svobod, např. domovní či osobní prohlídku. V praxi by hrozily nedostatky v koordinaci provádění takových úkonů s důsledky pro účastníky řízení, jež by mohly být považovány za jejich šikanu, nehledě již na to, že takové řízení by nebylo příliš efektivní. Předáváním spisů a dokumentů mezi orgány činnými v trestním řízení a správním orgánem by nepochybně docházelo k prodlení v řízení, přičemž jejich případný rozporný názor na základní skutkové okolnosti a jejich právní hodnocení by mohl být příčinou zmaření postihu právnické osoby. V případě hmotněprávní úpravy odpovědnosti právnické osoby založené na sankčních důsledcích spáchaného trestného činu, by správní řízení mohlo být proti právnické osobě zahájeno až po skončení trestního řízení pravomocným rozhodnutím o tom, že byl spáchán trestný čin.

V rámci zvláštní právní úpravy řízení o správní odpovědnosti právnických osob by také bylo nutné upravit přezkoumání rozhodnutí správního orgánu o uložení sankce právnické osobě v řízení před soudem s příslušností zejména v trestních věcech (dále jen „trestní soud“), jak to vyžadují mezinárodní smlouvy o právní pomoci ve věcech trestních (Evropská úmluva o vzájemné pomoci ve věcech trestních publikovaná sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí 550/1992 Sb., Úmluva o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie, vypracovaná Radou na základě článku 34 Smlouvy o Evropské unii publikovaná sdělením Ministerstva zahraničních věcí 55/2006 Sb.m.s., a Rámcové rozhodnutí Rady 2005/214/SVV ze dne 24. února 2005 o uplatňování zásady vzájemného uznávání peněžitých trestů a pokut), pro případ, že vzájemná právní pomoc má být poskytnuta v řízení před správními orgány, které se týká skutků nebo porušení předpisů, za které v dožadujícím státě nese odpovědnost právnická osoba. Použití těchto smluv o právní pomoci ve věcech trestních by bylo nezbytné, a to nejen v konkrétních věcech, ale i pro konstrukci právní úpravy právního styku s cizinou, protože smlouvy o právní pomoci pro oblast správního řízení nelze využít. Jedná se o Evropskou úmluvu o doručování dokumentů týkajících se správních věcí do zahraničí ze dne 24. listopadu 1977 a o Evropskou úmluvu o získávání informací a důkazů ve správních věcech ze zahraničí ze dne 15. března 1978, které nemají příliš mnoho smluvních stran a Česká republika rovněž není jejich smluvní stranou. O přistoupení České republiky k těmto úmluvám se zatím neuvažuje.

Podle uvedených úmluv je vzájemná pomoc poskytována i při řízení před správními orgány pro činy postihované podle vnitrostátních právních předpisů dožadujícího nebo dožádaného státu nebo obou z důvodu porušení právních předpisů za předpokladu, že by jejich rozhodnutí mohlo vést k řízení před soudem s příslušností zejména v trestních věcech, a to i v souvislosti s řízením, které se týká skutků a porušení předpisů, za které může v dožadujícím členském státě nést odpovědnost právnická osoba.

Podle platného právního stavu (zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů) rozhodnutí správních orgánů, které se týká skutků a porušení předpisů, za které odpovídá právnická osoba, může vést k řízení před soudy ve správním soudnictví,

kterými jsou specializované senáty krajských soudů a Nejvyšší správní soud. Řízení před těmito soudy se zahajuje na základě podané žaloby proti rozhodnutí správního orgánu vydaného zpravidla (nestanoví-li soudní řád správní nebo jiný zákon jinak) ve 2. stupni správního řízení, tedy v řízení o odvolání. Je-li žaloba důvodná, krajský soud zruší napadené rozhodnutí pro nezákonnost nebo pro vady řízení. Rozhoduje-li soud o žalobě proti rozhodnutí, jímž správní orgán uložil trest za správní delikt, může soud, byl-li trest uložen ve zjevně nepřiměřené výši, upustit od něj nebo jej snížit v mezích zákonem dovolených, lze-li takové rozhodnutí učinit na základě skutkového stavu, z něhož vyšel správní orgán, a který soud případně vlastním dokazováním v nikoli zásadních směrech doplnil, a navrhl-li takový postup žalobce v žalobě. Zrušuje-li soud rozhodnutí, podle okolností může zrušit i rozhodnutí správního orgánu nižšího stupně, které mu předcházelo. Zruší-li soud rozhodnutí, vysloví současně, že věc se vrací k dalšímu řízení žalovanému. Právním názorem, který vyslovil soud ve zrušujícím rozsudku nebo rozsudku vyslovujícím nicotnost, je v dalším řízení správní orgán vázán. Zrušil-li soud rozhodnutí správního orgánu ve věci, v níž sám prováděl dokazování, zahrne správní orgán v dalším řízení tyto důkazy mezi podklady pro nové rozhodnutí. Není-li žaloba důvodná, soud ji zamítne. Proti rozhodnutí krajského soudu je přípustná kasační stížnost. Dospěje-li Nejvyšší správní soud k tomu, že kasační stížnost je důvodná, rozsudkem zruší rozhodnutí krajského soudu a věc mu vrátí k dalšímu řízení. Není-li kasační stížnost důvodná, Nejvyšší správní soud ji rozsudkem zamítne. Zruší-li Nejvyšší správní soud rozhodnutí krajského soudu a vrátí-li mu věc k dalšímu řízení, je krajský soud vázán právním názorem vysloveným Nejvyšším správním soudem ve zrušovacím rozhodnutí.

Právní úprava, jež by dovedla správní řízení před správním orgánem o odpovědnosti právnických osob za jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU, před soud s příslušností zejména v trestních věcech a tak vyhověla požadavkům mezinárodních úmluv o právní pomoci, by byla konstruována na obdobných principech. Proti rozhodnutí správního orgánu o uložení sankce právnické osobě vydaném ve 2. stupni řízení (rozhodnutí o odvolání) by byla přípustná žaloba k trestnímu soudu. Trestní soud by pak ve dvoustupňovém řízení žalobu projednal s použitím soudního řádu správního a zvláštní právní úpravy obsahující odchylky od soudního řádu správního vyplývající právě z toho, že v těchto věcech by nejednaly soudy ve věcech správního soudnictví, ale soudy trestní, přičemž jejich pravomoc ve vztahu ke správnímu soudnictví by byla omezena jen na projednání žaloby proti rozhodnutím správního orgánu vydaným na základě zákona o odpovědnosti právnických osob za jednání, k jejichž postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy ES. Lze si totiž sotva představit, aby trestní soud v případě napadení rozhodnutí správního orgánu o uložení sankce právnické osobě jednal podle trestního řádu, resp. zvláštní právní úpravy obdobné právní úpravě v trestním řádu. Na uzavřené správní řízení (rozhodnutím o uložení sankce právnické osobě) by sotva mohlo navazovat řízení soudu obdobné hlavnímu líčení v trestních věcech, které se zahajuje na základě žaloby státního zástupce zastupujícího veřejný zájem, který pak v řízení před soudem stojí jako strana proti žalovanému, když ve správním řízení státní zástupce nepůsobí a žalovaným není odpovědná právnická osoba, ale správní orgán.

Zvláštní procesní právní úprava, jež by byla rovněž obsahem zákona o správní odpovědnosti právnických osob za jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU, by vycházela ze soudního řádu správního, občanského soudního řádu, případně trestního řádu a obsahovala by mimo jiné ustanovení upravující:

- o Pravomoc krajských soudů rozhodovat v trestních senátech o žalobách proti rozhodnutím vydaným správním orgánem podle zákona o správní odpovědnosti právnických osob za jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU.
- o Příslušnost trestních soudů tak, že věcně příslušným k řízení by byl krajský soud a místně příslušný soud, v jehož obvodu je sídlo správního orgánu, který ve věci vydal rozhodnutí v posledním stupni nebo jinak zasáhl do práv toho, kdo se u soudu domáhá ochrany.

- o Obsazení trestních senátů krajských soudů při rozhodování podle zákona o správní odpovědnosti právnických osob.
- o Pravomoc Nejvyššího soudu rozhodovat v trestních senátech o kasační stížnosti proti rozhodnutí krajského soudu.
- o Obsazení trestních senátů Nejvyššího soudu při rozhodování o kasační stížnosti.

Postih právnických osob v rámci správní odpovědnosti podle výše uvedené právní úpravy se od postihu v rámci odpovědnosti za trestný čin, a to ať pravé nebo nepravé trestní odpovědnosti, liší především v procesní oblasti. Z procesního hlediska jsou systémy trestní odpovědnosti právnických osob v zemích EU založeny na tom, že odpovědnost právnické osoby je uplatňována v trestním řízení obvykle společně s trestní odpovědností fyzické osoby, jejímž protiprávním jednáním (trestným činem) je odpovědnost právnické osoby založena. Uvedená právní úprava správní odpovědnosti právnických osob je založena na tom, že odpovědnost právnické osoby bude projednána v řízení před správním orgánem, zatímco trestní odpovědnost fyzické osoby, jejímž protiprávním jednáním (trestným činem) je odpovědnost právnické osoby založena, se projedná v řízení trestním. Tento systém postihu právnických osob předpokládá celou řadu právních, ale především praktických komplikací s vlivem na efektivnost systému.

Byla-li by hmotněprávní úprava odpovědnosti právnických osob založena na odpovědnosti za správní delikt (na skutkových podstatách správních deliktů) trestní řízení o trestní odpovědnosti fyzické osoby by nejspíše probíhalo souběžně se správním řízením o správní odpovědnosti právnické osoby. Docházelo by tak nepochybně k opakování některých procesních úkonů, zejména výslechů nebo znaleckých posudků.

Byla-li by hmotněprávní úprava odpovědnosti právnických osob založena na sankčních důsledcích trestného činu stanovených právnické osobě v zákoně, správní řízení by bylo lze zahájit až v návaznosti na pravomocné rozhodnutí v trestním řízení o tom, že byl spáchán trestný čin. Důkazy zajištěné v trestním řízení by mohly být pro účely řízení správního použity jen jako podklady pro rozhodnutí správního orgánu (např. listiny, doklady o finančních tocích, zajištěné věci, resp. dokumentace o nich), což jejich význam z hlediska dokazovaných skutečností nepochybně snižuje.

Kromě výše uvedených komplikací postupu uplatňování odpovědnosti by bylo obtížné určit státní orgán, jenž by vykonával působnost správního orgánu a případy odpovědnosti právnických osob by projednával. Každý z orgánů státu je zaměřen na výkon státní správy na určitém úseku, v jejímž rámci kontroluje dodržování, resp. postihuje porušování sofistikovaných povinností uložených právnickým osobám v zájmu nezbytné právní regulace některých společenských činností, jako jsou např. výroba, distribuce nebo služby. Rozhodně není žádný z nich materiálně ani personálně vybaven pro boj se závažnou kriminalitou, jejíž postih je předmětem převážné většiny mezinárodních smluv a právních předpisů EU. Lze si jen těžko představit zaměstnance některého ministerstva nebo jiného ústředního orgánu státní správy, jak vyhledávají a zajišťují důkazy potřebné pro rozhodnutí ve správním řízení o protiprávním jednání právnické osoby, a tak suplují činnost, kterou jinak provádějí justiční orgány, především však orgány policejní. Bylo by proto nejspíše nutné zřídit pro tento účel nový speciální státní orgán, samozřejmě s dopadem na státní rozpočet. Svěření této působnosti Policii České republiky by směřovalo proti koncepci Reformy Policie České republiky a jednomu z jejích pilířů – tzv. odběremeňování Policie České republiky od nepolicejních činností, včetně provádění správního řízení. Ministerstvo financí odmítlo v rámci meziresortního připomínkového řízení k návrhu věcného záměru zákona o odpovědnosti právnických osob za správní delikty spáchané jednáním, které je u fyzických osob postihováno jako trestný čin a k jehož postihu u právnických osob zavazuje mezinárodní smlouva nebo právní předpis EU, úmysl svěřit tuto působnost celním úřadům.

ad 5b)

Právní úprava postihu právnických osob trestními sankcemi v rámci trestní odpovědnosti právnických osob

Z vyhodnocení požadavků mezinárodních smluv a právních předpisů EU z hlediska okruhu osob, jejichž jednání má zakládat odpovědnost právnické osoby, a podmínek odpovědnosti právnické osoby za trestný čin spáchaný takovou fyzickou osobou vyplývá, že má-li právní úprava odpovědnosti právnické osoby splňovat požadavky mezinárodních smluv a právních předpisů EU, musí být zkonstruována tak, aby odpovědnost právnické osoby byla podmíněna spácháním trestného činu fyzickou osobou (pokusem o spáchání trestného činu nebo účastenstvím na spáchání trestného činu jako organizátor, návodce anebo pomocník), která

- a) zastává v právnické osobě vedoucí postavení, jež je spojeno s
 1. oprávněním jednat jménem právnické osoby,
 2. pravomocí přijímat rozhodnutí jménem právnické osoby, nebo
 3. pravomocí vykonávat kontrolu v rámci této právnické osoby, nebo
- b) je podřízená osobě uvedené v písmeni a) a spáchání trestného činu ji bylo umožněno nedostatkem dohledu nebo kontroly ze strany osoby uvedené v písmeni a).

Z pojednání o základních modelech, konstrukce hmotněprávních podmínek trestní odpovědnosti právnických osob (viz bod „ad 4b“) lze dovodit, že uvedeným požadavkům odpovídá nejlépe konstrukce hmotněprávních podmínek založená jednak na přičítání trestného činu spáchaného fyzickou osobou osobě právnické, jednak na původní odpovědnosti právnických osob, která není závislá na jednání jednotlivce v tom smyslu, že by se jeho jednání nějakým způsobem přičítalo jako její vlastní. Jedná se o odpovědnost právnické osoby za řádný výkon jejich práv a povinností, které jsou právnické osobě stanoveny právním řádem, přičemž základním předpokladem výkonu práv a povinností je řádný výkon řídicích a kontrolních pravomocí v rámci právnické osoby. Za příklady modelů konstrukce hmotněprávních podmínek odpovědnosti, které nevycházejí pouze z přičítání činu osoby fyzické, ale konstituují přinejmenším v náznacích, i vlastní jednání a subjektivní stránku trestného činu právnické osoby, lze považovat model slovenský nebo model český (návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim).

Postih právnických osob v souladu s požadavky mezinárodních smluv a právních předpisů EU trestními sankcemi by vyžadoval přijetí samostatného zákona obsahujícího ustanovení doplňující trestní zákoník a trestní řád ve vztahu k právnickým osobám, s tím, že oba kodexy by byly za účelem posouzení a uplatnění odpovědnosti právnické osoby použity podpůrně. Tato legislativní koncepce, vzdor tomu, že byla v Poslanecké sněmovně kritizována (viz shora), se jeví v současné době nezbytnou. Nebylo by asi vhodné, aby nový trestní zákoník byl v souvislosti se zapracováním hmotněprávní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob podroben obsáhlé novelizaci krátce po svém vydání, neboť taková novelizace by byla nepochybně rizikem i pro ustanovení, která s trestní odpovědností právnických osob nesouvisí.

Není však též vyloučeno, aby speciální hmotněprávní ustanovení základů odpovědnosti právnické osoby byla zařazena do trestního zákoníku a procesní ustanovení upravující zvláštnosti postupu v řízení proti právnickým osobám do trestního řádu. Takové legislativně technické řešení je však méně vhodné, neboť právní úprava postihu právnických osob trestními sankcemi je natolik komplexní oblast trestního práva, že její rozložení do dvou kodexů by mohlo být na újmu její přehlednosti s možným negativním dopadem do aplikační praxe.

Obsah a systematika návrhu právní úpravy postihu právnických osob trestními sankcemi by byly obdobné jako u návrhu zamítnutého v roce 2004 Poslaneckou sněmovnou. Jednalo by se tedy o pravou trestní odpovědnost.

Návrh by tedy obsahoval vymezení své působnosti, základní pojmy, výčet trestných činů, u kterých je dána odpovědnost právnických osob, podmínky odpovědnosti právnických osob a sankce, které lze za uvedené trestné činy právnické osobě uložit, dále pak procesní ustanovení, jež jsou nezbytná vzhledem k odlišné povaze právnické osoby od osoby fyzické (zejména otázka zastupování právnické osoby v řízení, obhajoba, doručování písemností, pořadí výslechů a závěrečných řečí a ustanovení o výkonu trestů a posílení práv poškozeného), a případně též pojistky proti tomu, aby se právnická osoba vyhnula trestu.

Návrh by zohlednil hlavní námitky proti vládnímu návrhu na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, jež zazněly v Poslanecké sněmovně. Konstrukce odpovědnosti právnických osob by striktně vycházela z požadavků mezinárodních smluv a právních předpisů EU na rozsah odpovědnosti právnických osob za vybraná trestná jednání, a to jak z hlediska výčtu trestných činů, za které by byla stanovena odpovědnost právnických osob, tak z hlediska okruhu fyzických osob, jejichž trestný čin by byl přičítán k odpovědnosti právnické osobě. Znamená to, že by již nebyla navržena právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob v obecném významu tohoto slova jako v roce 2004, ale toliko právní úprava postihu právnických osob trestními sankcemi za jednání, k jejichž postihu Českou republiku zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU. Z právně teoretického hlediska by sice takové řešení bylo nepochybně považováno za řešení trestní, nejednalo by se však o zavedení obecné trestní odpovědnosti právnických osob po vzoru USA a převážné většiny zemí EU, která byla v České republice již odmítnuta.

Souběžně s právní úpravou postihu právnických osob trestními sankcemi by bylo třeba navrhnout změny vnitrostátní právní úpravy právního styku s cizinou tak, aby ustanovení o právní pomoci a uznávání a výkonu cizích trestních rozhodnutí byla použitelná ve věcech trestního stíhání právnických osob. Jelikož vnitrostátní právní úprava právní pomoci a uznávání a výkonu rozhodnutí má být převedena do zvláštního zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, jehož návrh se právě připravuje, bylo by třeba v tomto návrhu zavedení trestní odpovědnosti právnických osob zohlednit. Pokud by návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob předcházel návrhu zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, bylo by zapotřebí potřebná ustanovení o justiční spolupráci v trestních řízeních proti právnickým osobám upravit přímo v návrhu zákona o postihu právnických osob trestními sankcemi.

Zavedení postihu právnických osob trestními sankcemi by dále vyžadovalo novelizovat zákon o Rejstříku trestů a zavést vedle existující evidence pravomocně odsouzených fyzických osob i evidenci pravomocně odsouzených právnických osob soudy v trestním řízení a dále evidenci jiných významných skutečností pro trestní řízení; tomu by byl přizpůsoben celý zákon. Údaje z evidence by sloužily především pro potřeby trestního řízení, dále i občanskoprávního nebo správního řízení, a k prokazování bezúhonnosti právnických osob. Rejstříku trestů by také bylo umožněno získávat potřebné informace o právnických osobách z obchodního nebo jiného zákonem určeného rejstříku (např. živnostenského rejstříku).

Dále by bylo třeba novelizovat právní předpisy, které vyžadují jako podmínku pro udělení určitého oprávnění, licence, povolení nebo z jiných obdobných důvodů prokázání

bezúhonnosti, popř. stanoví určité překážky provozování určité činnosti, v tom smyslu, že bezúhonnost se nově prokazuje i u právnických osob výpisem z evidence Rejstříku trestů. Návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob by si také vyžádal změnu živnostenského zákona, do něhož by bylo třeba doplnit překážku provozování živnosti spočívající v zákazu činnosti i pro právnické osoby.

V souvislosti s právní úpravou postihu právnických osob trestními sankcemi by bylo třeba přezkoumat návaznost navrhované právní úpravy na soukromoprávní předpisy a zvážit, zda uložení trestu právnické osobě za trestný čin má být evidováno i v jiných registrech či evidencích, např. v obchodním rejstříku, nadačním rejstříku, rejstříku obecně prospěšných společností apod., jako to předpokládal zamítnutý vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a o řízení proti nim, nebo zda má být evidence potrestaných právnických osob omezena toliko na Rejstřík trestů.

Ad 6)

Shrnutí, závěry a doporučení

Shrnutí:

V některých mezinárodních smlouvách zaměřených na mezinárodní spolupráci v boji se závažnou kriminalitou, které Česká republika již ratifikovala a vyhlásila nebo sice zatím neratifikovala, ale podepsala anebo ani nepodepsala, ale podepsat by měla, pokud nemá být považována za zemi podceňující význam mezinárodní spolupráce v boji se závažnou kriminalitou, a v právních předpisech EU, zejména rámcových rozhodnutích Rady EU, jsou vymezena typovými znaky závažná protiprávní jednání s požadavkem, aby ve vnitrostátním právu každé země vázané smlouvou nebo právním předpisem EU, bylo takové protiprávní jednání prohlášeno za trestný čin a za takový trestný čin byl též stanoven postih právnických osob sankcemi, které jsou popsány jako trestní, civilní nebo správní.

Požadavek, aby protiprávní jednání byla pokládána za trestný čin, Česká republika splňuje, neboť jsou všechna pořaditelná pod znaky skutkové podstaty některého z trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku. Nesplňuje však požadavek, aby za tato protiprávní jednání odpovídala vedle fyzické osoby i osoba právnická s možností uložit jí účinné, úměrné a odrazující trestní, správní nebo jiné sankce. Právnickou osobu lze v souvislosti s trestným činem postihnout toliko rozhodnutím o zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, kterou má v dispozici, za podmínek stanovených v § 101 odst. 1 písm. c) nebo odst. 2 trestního zákoníku. Uložením této sankce však požadavky na postih právnických osob podle mezinárodních smluv a právních předpisů EU nejsou zdaleka splněny.

V členských zemích EU je závazek k postihu právnických osob plněn převážně v systému pravé trestní odpovědnosti (právnická osoba odpovídá za trestný čin, resp. je považována za pachatele trestného činu spáchaného jednáním fyzické osoby), z části pak v systému nepravé trestní odpovědnosti (právnická osoba sice není považována za pachatele trestného činu, ale je povinna snášet vedlejší sankční důsledky trestného činu stanovené jí zákonem) a ojediněle (ve Spolkové republice Německo) v systému správní, resp. správnětrestní (nepravé trestní) odpovědnosti. Právní úprava postihu právnických osob se v jednotlivých členských zemích EU liší nejen podle uvedených základních systémových hledisek, ale je rozmanitá i pokud jde o konkrétní podmínky, při jejichž splnění je právnické osobě ukládána sankce. Společné všem právním úpravám postihu právnických osob v členských zemích EU je však to, že odpovědnost je uplatňována a sankce ukládány

v trestním řízení trestním soudem zpravidla vedeném společně s řízením proti fyzické osobě, jejímž jednáním byl trestný čin spáchán.

Dosavadní legislativní opatření provedená v České republice ke splnění závazků k postihu právnických osob nebyla úspěšná. V roce 2004 byl Poslaneckou sněmovnou odmítnut návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, v roce 2009 byl již v mezirezortním připomínkovém řízení odmítnut věcný záměr zákona o odpovědnosti právnických osob za správní delikty spáchané jednáním, které je u fyzických osob postihováno jako trestný čin a k jehož postihu u právnických osob zavazuje mezinárodní smlouva nebo právní předpis Evropských společenství, založený na odpovědnosti právnických osob za správní delikt projednaný trestním soudem v trestním řízení.

V obecné rozpravě poslanců k návrhu na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim v prvním čtení byla uplatněna celá řada závažných připomínek, zejména však, že návrh přesahuje rámec mezinárodněprávních závazků České republiky i doporučení k řešení odpovědnosti právnických osob. Všechny tyto připomínky jsou však do návrhu zapracovatelné, aniž by se návrh po úpravě dostal do rozporu s koncepcemi uplatňovanými v členských zemích EU.

Obdobně i k věcnému záměru zákona o odpovědnosti právnických osob za správní delikty spáchané jednáním, které je u fyzických osob postihováno jako trestný čin a k jehož postihu u právnických osob zavazuje mezinárodní smlouva nebo právní předpis EU, byla v mezirezortním připomínkovém řízení uplatněna celá řada zásadních výhrad, např., že navrhovaná koncepce (postih právní osoby byl založen na odpovědnosti za správní delikt, který by byl projednáván trestním soudem v trestním řízení) je v absolutním rozporu s obecně uznávanými základy teorie správního práva, nebo že věcný záměr přejímá principy návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, a proto zásadě nejde o nic jiného než o řešení v oblasti práva trestního, předložené jen v jiné legislativní formě.

Pokud by měly být tyto výhrady akceptovány, upravený návrh by nemohl být založen na tom, že sankce právní osobě uloží soud v trestním řízení, ale správní orgán v řízení správním. K tomu potřebnou zvláštní právní úpravou v oblasti správního práva by vedle trestního řádu vznikl další procesní předpis jako konglomerát správních a typicky trestních procesních postupů používaný speciálně jen pro projednání odpovědnosti právní osoby za jednání, k jejichž postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU. Orgány činné v trestním řízení na straně jedné a správní orgány na straně druhé by byly oprávněny nezávisle na sobě provádět ve vztahu k téže věci obdobné úkony. V praxi by hrozily nedostatky v koordinaci provádění takových úkonů s důsledky pro účastníky řízení, jež by mohly být považovány za jejich šikanu, nehledě již na to, že takové řízení by nebylo příliš efektivní. Předáváním spisů a dokumentů mezi orgány činnými v trestním řízení a správním orgánem by nepochybně docházelo k prodloužení v řízení, přičemž jejich případný rozporný názor na základní skutkové okolnosti a jejich právní hodnocení by mohl být příčinou zmaření postihu právní osoby. Správní orgány by musely být vybaveny obdobnými pravomocemi jako orgány činné v trestním řízení a i když by o závažných zásazích do základních práv a osob rozhodoval soudce, jejich důvodnost by nebyla náležitě prověřována, neboť na správní řízení se nevztahují dozorové pravomoci žádného státního orgánu obdobné dozorovým pravomocem státního zástupce. Inkviziční povaha takového procesu (správní orgán by na jedné straně protiprávní jednání právnických osob vyhledával, objasňoval a opatřoval důkazy o něm a na straně druhé by právní osoby za takové jednání trestal) by byla těžko slučitelná s povahou deliktů v něm projednávaných, když tytéž delikty by jako trestné činy fyzických osob byly projednávány před nestranným soudem v prostředí vzájemného soupeření žalující a žalované strany odděleně od stádia jejich objasňování a vyšetřování policejním orgánem v přípravném

řízení trestním. Taková právní úprava by byla v příkrém rozporu s koncepcemi uplatňovanými v členských zemích EU, přičemž zajištění jeho aplikace v praxi by bylo velmi obtížné, neboť žádný z orgánů státu a tím méně územně samosprávného celku není dostatečně personálně a materiálně vybaven k tomu, aby objasňoval a postihoval závažnou kriminalitu, byť by „jen sekundárně“ ve vztahu k odpovědnosti právnických osob. Kromě toho by právní úprava správní odpovědnosti právnických osob plně neumožňovala mezinárodní spolupráci v řízeních vedených proti právnickým osobám, a to i kdyby byla doplněna právní úpravou připouštějící proti rozhodnutí správního orgánu opravný prostředek k trestnímu soudu a projednání věci před tímto soudem, aby bylo možné ve správním řízení žádat o právní pomoc jiné státy, neboť Rámcové rozhodnutí Rady 2006/783/SVV ze dne 6. října 2006 o uplatňování zásady vzájemného uznávání příkazů ke konfiskaci vyžaduje, aby vždy šlo o rozhodnutí trestního soudu, tudíž jeho aplikace ve správní oblasti by byla zcela vyloučena.

Z á v ě r y

Z poznatků získaných analýzou a mezinárodním srovnáním právní úpravy problematiky odpovědnosti právnických osob za jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU, vyplývají z hlediska účelu zpracování tohoto materiálu tyto nejdůležitější závěry:

1. V roce 2004 byl Poslaneckou sněmovnou odmítnut návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, a to zejména s odůvodněním, že přesahuje rámec mezinárodněprávních závazků České republiky i doporučení k řešení odpovědnosti právnických osob. Tyto a všechny další připomínky uplatněné poslanci jsou však do návrhu zapracovatelné, aniž by se návrh po úpravě dostal do rozporu s koncepcemi uplatňovanými v členských zemích EU.

2. V roce 2009 byl již v mezirezortním připomínkovém řízení odmítnut věcný záměr zákona o odpovědnosti právnických osob za správní delikty spáchané jednáním, které je u fyzických osob postihováno jako trestný čin a k jehož postihu u právnických osob zavazuje mezinárodní smlouva nebo právní předpis Evropských společenství, založený na odpovědnosti právnických osob za správní delikt projednaný trestním soudem v trestním řízení. Pokud by měly být uplatněné připomínky akceptovány, upravený návrh by nemohl být založen na tom, že sankce právnické osobě uloží soud v trestním řízení, ale správní orgán v řízení správním. Taková právní úprava by byla v příkrém rozporu s koncepcemi uplatňovanými v členských zemích EU a neumožňovala by plně mezinárodní spolupráci v řízeních vedených proti právnickým osobám, a to i kdyby byla doplněna právní úpravou připouštějící proti rozhodnutí správního orgánu opravný prostředek k trestnímu soudu a projednání věci před tímto soudem. Kromě toho by zajištění její aplikace v praxi bylo velmi obtížné, neboť žádný z orgánů státu, a tím méně územně samosprávného celku, není dostatečně personálně a materiálně vybaven k tomu, aby objasňoval a postihoval závažnou kriminalitu, byť by „jen sekundárně“ ve vztahu k odpovědnosti právnických osob.

3. V členských zemích EU jsou právnickým osobám za protiprávní jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU, s výjimkou České republiky, Slovenské republiky a Spolkové republiky Německo, ukládány trestní sankce v rámci pravé trestní odpovědnosti právnických osob nebo quasitrestní sankce v podobě vedlejších sankčních důsledků trestného činu stanovených právnické osobě v trestním zákoně nebo ve zvláštním zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob v rámci nepravé trestní odpovědnosti právnických osob.

4. Ve Spolkové republice Německo jsou právnickým osobám ukládány rovněž quasitrestní sankce v podobě vedlejších sankčních důsledků trestného činu stanovených právnické osobě v zákoně, nikoli však v trestním zákoně nebo zvláštním zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob, ale v zákoně o přestupcích, a proto je postih právnických osob v této zemi pokládán za postih v rámci správní odpovědnosti právnických osob. Byť je tato odpovědnost právnických osob považována ve Spolkové republice Německo za správní, je uplatňována v trestním řízení spolu s odpovědností fyzické osoby za trestný čin v jednom a téže řízení.

5. Trestní sankce v rámci pravé trestní odpovědnosti nebo quasitrestní sankce v rámci nepravé trestní odpovědnosti právnických osob, jakož i správní sankce ve Spolkové republice Německo, jsou právnickým osobám ukládány v trestním řízení trestním soudem.

D O P O R U Č E N Í

Předkladatel tohoto materiálu na základě poznatků v něm uvedených **doporučuje**

1. Za účelem splnění mezinárodních závazků České republiky k postihu právnických osob za protiprávní jednání obsažená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech EU připravit návrh zákona umožňujícího postih právnických osob za trestné činy, pod jejichž skutkové podstaty jsou protiprávní jednání podřaditelná, přičemž sankce budou právnické osobě ukládány trestním soudem v trestním řízení.

2. Přípravou legislativního návrhu uvedeného v bodě 1. pověřit Ministerstvo spravedlnosti, z jehož působnosti jako ústředního orgánu státní správy pro soudy a státní zastupitelství vyplývá odpovědnost za právní úpravu trestní odpovědnosti a trestního řízení.